

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE UYGULANAN MALİ TEŞVİKLERİN
YATIRIM KARARLARI ÜZERİNE ETKİSİ:
SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep KILIÇ

**Enstitü Anabilim Dalı : Maliye
Enstitü Bilim Dalı : Maliye**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Harun KILIÇASLAN

HAZİRAN – 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

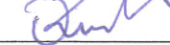
**TÜRKİYE’DE UYGULANAN MALİ TEŞVİKLERİN YATIRIM
KARARLARI ÜZERİNE ETKİSİ:
SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep KILIÇ

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye
Enstitü Bilim Dalı : Maliye

“Bu tez 11/07/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Temel GÜRDAL	Başarılı	
Doç. Dr. Zeynep AYILCAZ	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Harun KILIÇASLAN	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zeynep KILIÇ

16.06.2016

ÖNSÖZ

Bu tezin yazım aşamasında sabır ve itina ile çalışmamı destekleyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Harun Kılıçaslan'a saygı ve şükranlarımı sunarım. Değerli katkıları için Prof. Dr. Habib Yıldız'a, sınırsız destekleri için Arş. Gör. Gonca Güngör Göksu'ya teşekkür ederim. Tüm süreç boyunca fikren ve manen yanımda oldukları için kıymetli dostum Doç. Dr. Emel İslamoğlu'na ve kardeşim Serpil Kılıç'a, ve destekleri için aileme sonsuz teşekkür ederim.

Zeynep KILIÇ

16.06.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	i
TABLO LİSTESİ	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Teşvik Kavramı	5
1.2. Teşviklerin Amaçları	8
1.2.1. Ekonomik Amaçlar	8
1.2.2. Mali Amaçlar	10
1.2.3. Sosyal Amaçlar	11
1.3. Teşvik Türleri	11
1.3.1. Vergisel Teşvikler	12
1.3.1.1. Yatırım İndirimi ve Yatırım Kredisi	12
1.3.1.2. Vergi Ertelemesi	13
1.3.1.3. Vergi Tatili	13
1.3.1.4. İstisna ve Muafiyetler	13
1.3.1.5. Zararların Sonraki Yıllara Nakli	14
1.3.1.6. Hızlandırılmış Amortisman	15
1.3.2. Diğer Teşvikler	15
1.4. Yatırım Teşviklerine Teorik Yaklaşımlar	16
1.4.1. Merkantilist Yaklaşım	17
1.4.2. Klasik İktisadi Yaklaşım	17
1.4.3. Keynesyen Yaklaşım	19
1.4.4. Arz Yanlı İktisat Yaklaşımı	20
1.5. Teşviklerin Rekabet Etkisi	20
1.6. Teşviklerin Yatırım Kararlarına Etkisi	21

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE' DE YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ	23
2.1. Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamalarının Tarihi Gelişimi.....	23
2.2. Türkiye'de Teşvik Uygulamalarında Kurumsal Yapı	30
2.3. Türkiye'de Uygulanan Mali Teşviklerin Hukuki Çerçevesi	34
2.3.1. Teşvik Uygulamalarında Kullanılan Destek Unsurları.....	36
2.3.1.1. Vergisel Destek Unsurları	36
2.3.1.2. Diğer Destek Unsurları	39
2.3.2. Yatırım Teşvik Uygulamaları	43
2.3.2.1. Genel Teşvik Uygulamaları	44
2.3.2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları	44
2.3.2.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki.....	46
2.3.2.4. Stratejik Yatırımların Teşviki	48
2.3.3. Teşvik Sistemindeki Özellikli Durumlar	50
2.3.3.1. Öncelikli Yatırım Konuları	50
2.3.3.2. Bir Alt Bölge Desteğinden Yararlandırılacak Yatırım Konuları	52
2.3.3.3. AR-GE Ve Çevre Yatırımlarına Yönelik Teşvikler.....	52
2.3.3.4. İhracata Yönelik Teşvik Uygulamaları	55
2.3.3.5. Serbest Bölgelere Yönelik Teşvik Uygulamaları.....	56
2.3.3.6. Kültür Yatırımlarına Yönelik Teşvikler	58
2.3.3.7. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu İstisnası	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İKİNCİ BÖLGEDE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE SAKARYA ÖRNEĞİ	61
3.1. İkinci Bölgede Uygulanan Yatırım Teşviklerinin Genel Çerçevesi	61
3.2. Sakarya İli ve Ekonomisi Hakkında Genel Bilgi	66
3.3. Sakarya İlinde Teşviklerin Yatırım Kararlarına Etkileri Üzerine Araştırma	68
3.3.1. Araştırmanın Yöntemi	68
3.3.1.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	69
3.3.1.2. Veri Toplama Araçları	71
3.3.1.3. Veri Toplama Süreci ve Veri Analizi.....	71
3.3.2. Mülakat Bulguları	72
3.3.2.1. Yatırımların Teşvik Belgeleri Açısından İncelenmesi ve Bulgular	72

3.3.2.2. Yatırımcıların Sektör Seçiminde Teşviklerin Etkisi Üzerine Bulgular	74
3.2.2.3. Yatırımcıların Bölge ve Yatırım Yeri Seçiminde Teşviklerin Etkisi Üzerine Bulgular	75
3.2.2.4. Yatırımcıların Yatırım Kararı Almasında Etkili Faktörler.....	78
3.3.3. Teşvik Belgeleri Işığında Sakarya İlindeki Yatırımların Değerlendirilmesi	83

SONUÇ	93
KAYNAKÇA	98
EKLER	106
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
BAKA	: Bölge Kalkınma Ajansı
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSYH	: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
GV	: Gelir Vergisi
GYÜ	: Gelişme Yolundaki Ülkeler
KDV	: Katma Değer Vergisi
KV	: Kurumlar Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKDF	: Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöre
MARKA	: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TEKNOKENT	: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TL	: Türk Lirası
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
v.b.	: ve benzeri
YKO	: Yatırıma Katkı Oranı

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Bazı Avrupa Ülkelerindeki BKA'ların Yasal Yapıları	31
Tablo 2.2: 2014 Yılı İtibarı İle Türkiye'de Kurulmuş Bölge Kalkınma Ajansları	33
Tablo 2.3: Faiz Desteğinin Teşvik Uygulamaları İle Karşılaştırmalı Tablosu	42
Tablo 2.4: Teşvik Uygulamalarının Destek Unsurları İle Karşılaştırmalı Tablosu	43
Tablo 2.5: İllerin Teşvik Bölgelerine Göre Dağılımı	45
Tablo 2.6: Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Destek Unsurlarının Bölgelere Göre Dağılımı	46
Tablo 2.7: Büyük Ölçekli Yatırımların Asgari Sabit Yatırım Tutarları	47
Tablo 2.8: Büyük Ölçekli Yatırımlara Uygulanacak Destek Unsurlarının Bölgelere Göre Dağılımı	48
Tablo 2.9: Türkiye'de Mevcut Serbest Bölgeler ve Kuruluş Tarihleri	57
Tablo 3.1: Sakarya İlinin Önceki Teşvik Sisteminde Bulunduğu 1. Bölge, TR42 Düzey Asgari Sabit Yatırım Tutarları	62
Tablo 3.2: Sakarya İli Mevcut Teşvik Sistemi 2. Bölge Bölgesel Desteklerden Yararlanabilecek Sektörler ve Asgari Sabit Tutarları veya Kapasiteleri	64
Tablo 3.3: Mülakat Yapılan Yatırımcıların Yatırım Alanları ve Teşviklerden Yararlanma Durumları	70
Tablo 3.4: Yatırımcıların Bölge Tercihinde Teşviklerin Etkisini Gösteren Tablo	75
Tablo 3.5: Sakarya İlinde Eski ve Yeni Teşvik Sisteminin Belge Adetleri, Sabit Yatırım Tutarları ve İstihdam Açısından Karşılaştırılması	84
Tablo 3.6: 2. Bölgede Önceki Dönem ve Mevcut Dönem Yatırımlarının Karşılaştırılması	88
Tablo 3.7: Örnek Veriler Çerçevesinde Bölgelere Göre Yararlandırılabilen Azami Destek Tutarları	91

Tezin Başlığı: Türkiye’de Uygulanan Mali Teşviklerin Yatırım Kararları Üzerine Etkisi: Sakarya İli Örneği

Tezin Yazarı: Zeynep KILIÇ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Harun KILIÇASLAN

Kabul Tarihi: 30 Nisan 2016

Sayfa Sayısı: iv (ön kısım) +97 (tez)+1 (ek)

Anabilimdalı: Maliye

Bilimdalı: Maliye

Sanayileşme ve teknolojik ilerleme ile ölçülen gelişmişlik düzeyi, küreselleşme ile birlikte dünya ekonomileri üzerinde önemini artırmıştır. Devletler, hem diğer ülkelerle rekabet edebilmek, hem gelişmişlik düzeyini artıracak yatırımları yönlendirmek için çeşitli ekonomik müdahalelerde bulunmaktadır. Teşvikler, yatırımları özendirme amacı taşıyan maliye politikaları araçlarındandır. Arzu edilen sonuca göre uygulama alanı bulan teşvikler, mali nitelikli olabileceği gibi yatırım yeri tahsis, sigorta prim destekleri, enerji destekleri şeklinde de uygulanabilen kamu harcamalarıdır.

2012 yılında köklü bir değişikliğe uğrayan ve tek mevzuat altında toplanan Türk Teşvik Sistemi, hükümetin 2023 yılı hedeflerine uyumlu olarak düzenlenmiş, bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre çeşitli uygulamalar yürürlüğe girmiştir. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ile birlikte istihdam ve üretimi artıracak, çevre ve kültür varlıklarını koruyacak, ithal bağımlılığı ve katma değeri yüksek ileri teknoloji ürünlerinin üretimini artıracak ve sanayide kümelenmeyi sağlayacak teşvik tedbirleri öngörülmüştür.

Mevcut teşvik sistemi bölgesel bazda düzenlenirken, Türkiye’deki coğrafi bölge ayrımından bağımsız olarak iller gelişmişlik düzeylerine göre 6 farklı bölgede sınıflandırılmıştır. En gelişmiş iller 1. Bölgede yer alırken, en az gelişmiş iller 6. Bölgede yer almıştır ve 1. Bölge en az teşvikten yararlanabilecek bölge olurken 6. Bölge en fazla teşvikten yararlanabilecektir.

Bu tezde Türkiye’de uygulanan mali teşviklerin yatırım kararları üzerine etkileri 2. Bölgede yer alan Sakarya İli açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Teşviklerin yatırım kararlarına olan etkileri, sektör seçimi, bölge seçimi ve yeni yatırım kararı alma noktasında araştırılmıştır. Mülakat yöntemi ile yapılan görüşmeler ve ikincil verilerden elde edilen bulgulardan aşağıdaki yargılara ulaşılmıştır:

- Sakarya ilinin bulunduğu 2. Bölgeye uygulanan yatırımlar, yatırımcıların kararlarını sektör seçimi, yatırımın yapılacağı il seçimi ve yeni yatırım kararı alma yönünden etkilememektedir.
- Yatırım teşvikleri yatırımcıların kararlarını zamanlama açısından etkileyebilmektedir.
- Yatırım teşvikleri yatırımcıların yatırım yeri seçiminde OSB ve TEKNOKENT alanlarını tercih etmelerine etki etmektedir.
- Projeye dayalı destekler yatırımcılar tarafından, teşvik belgeli desteklerden daha verimli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yatırım, Teşvik, Mali Teşvik.

Title of the Thesis: The Effect of Financial Incentives Applied in Turkey on Investment Decisions: Case of Sakarya Province

Author: Zeynep KILIÇ

Supervisor: Assist. Prof. Harun KILIÇASLAN

Date: 30 April 2016

No. Of Pages: iv(pretext)+97 (main bod)+1 (appendix)

Department: Finance

Department of Subfield: Finance

As the world became more globalized, the development level, which is measured by industrialization and technological advances, have increased its influence on global economies. States apply various economic interventions in order to compete with other countries and to direct the investments which will increase their development level. Incentives are financial policy instruments which aim to encourage investments. Incentives which are applied based on the desired results both can be financial and government spending which can be applied in the form of locational location, insurance premium supports and energy supports etc.

Turkish incentive system which underwent a radical change and which was brought together under a single legislation in 2012 was arranged according to 2023 targets of the government, and various practices were introduced according to the development level of the regions. Incentive measures were foreseen which would reduce regional differences and as a result which would increase employment and production, protect environmental and cultural assets, reduce dependency on importation, and increase the production of high technology products with added value, and facilitate clustering in industry.

The existing incentive system has been organized on a regional basis, and the provinces in Turkey have been categorized into 6 different regions regardless of their geographical locations. Most developed provinces were grouped in Region 1 where as the most under developed provinces were grouped in Region 6. Region 1 is where the least amount of incentives will be offered whereas Region 6 will receive the highest amount.

This thesis explores the effects of financial incentives applied in Turkey on investment decisions based on the Sakarya Province grouped in Region 2. The effect of incentives on investment decisions was analyzed with regards to selection of industry, selection of region, and decision to make new investments.

The following statements are found after interviews which are realized with interview method and secondary data;

- Investments which are applied in Sakarya province in the 2nd region does not influence investor's decisions about selection of sector, provincial selection to do make a new investment and taking investment decisions.
- Investment incentives can influence the decisions of investors in terms of timing.
- Investment incentives effects the preference of Industrial Zone and TECHNOCITY of the investor's in investment location choice.
- According to investors, project-based supports are considered as more efficient than incentive certificates ones.

Keywords: Investment, Incentive, Fiscal Incentive.

GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, sanayileşme ve ileri teknoloji ürünleri üretebilmesi ile özdeşleşmiştir. En güçlü ekonomilerin dahi büyük ekonomik krizler yaşadığı küresel dünyada, tüm ülkelerde, sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma ve büyüme için yeni yatırımların önemi büyüktür. Özellikle Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ)'de işsizliğin azaltılması, az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, gelir adaletinin sağlanması, toplumun eğitim ve sağlık düzeyinin yükseltilmesi gibi ekonomik ve sosyal amaçlarla yatırımların artırılması gerekmektedir.

Küreselleşme ile birlikte, ülke ekonomilerinin rekabet edebilmesi ve kalkınmanın sağlanabilmesi için, devletlerin ekonomiye doğrudan veya dolaylı olarak müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. Devletlerin ekonomiye müdahalesinde maliye politikaları etkin bir müdahale aracıdır. Ülke içindeki kaynakların ekonomiye dâhil edilmesi ve yabancı sermayenin ülke içine çekilebilmesi için yatırımları teşvik eden maliye politikaları izlenmektedir.

Devletler yatırımları özendirmek için doğrudan veya dolaylı, nakdî veya gayri nakdî, karşılıklı veya karşılıksız teşvik araçları kullanabilmektedir. Kullanılacak teşvik araçlarını ülkelerin o anki ekonomik durumu, dünyadaki konjonktürel dalgalanmalar, hükümet politikaları gibi birçok faktör etkileyebilmektedir. En yaygın uygulanan teşvik araçları, vergisel nitelikli olanlardır. Bununla birlikte, bedelsiz yatırım yeri tahsisi, kredi garantileri, faiz destekleri, sosyal güvenlik prim destekleri de uygulamada yer bulabilmektedir.

1980'ler sonrası etkisi giderek artan küreselleşmenin, dünya ekonomisi üzerinde etkileri de önemli olmuştur. Özellikle ülkeler arası sermaye hareketlerinin önündeki engellerin azalması ve teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ile, uluslararası ticaretin önemi de artmıştır. Ülkeler gerek sermaye, gerekse teknoloji transfer edebilmek amacıyla, doğrudan yabancı yatırımları kendilerine çekmek için rekabete girişmişlerdir. Yatırım maliyetlerinin azaltılmasını, dolayısıyla kârlılığın artmasını sağlayan teşvikler de, ülkeler arası rekabeti önemli derecede etkileyen maliye politikaları haline gelmiştir.

Tüm ülkeler gibi Türkiye de, yerel ya da küresel ekonomik gelişmelere göre teşvik uygulamaları yapmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çıkarılan Teşvik-i

Sanayi Kanunu ile öncelikli olarak sanayiye geliştirmeye yönelik teşvik tedbirleri alınmıştır. Kalkınma planları ile birlikte, Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) kavramı geliştirilmiş ve sanayinin desteklenmesi ile birlikte bölgesel kalkınma politikaları da önem kazanmıştır.

1980 sonrası dönemde, sanayinin yanı sıra, ihracatı da cazip hale getirecek teşvik uygulamaları yapılmış ve buna yönelik istihdam politikaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu dönemde, ihracat, turizm ve sanayi zaman zaman nakit teşvikler de kullanılarak desteklenmiştir. 1990'lı yıllarda devlet bütçesindeki kaynak sıkıntısı ile birlikte parasal desteklere son verilmiş, vergisel teşvikler ağırlık kazanmıştır. 2000'li yıllarda çıkarılan çeşitli yasalarla, bölgesel ve istihdam artırma amaçlı teşvikler önem kazanmıştır. 2004 sonrasında kurumsallaşması sağlanan ve sistemli bir hale getirilmeye başlanan teşvik politikaları, 2012 yılı itibarı ile köklü bir değişikliğe uğramış ve mevcut halini almıştır.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin ana hedefleri; ithal bağımlılığı yüksek ürünlerin yurt içinde üretilmesinin sağlanması, üretim ve istihdamın artırılması, Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) yatırımlarının artırılması, yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, sanayinin organize bölgelere toplanması olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, stratejik kabul edilen bazı sektörler ve ithal ikamesi ürünlere sağlanan önemli teşviklerle, Türkiye'nin en büyük ekonomik sorunlarından biri olan cari açığın azaltılmasına yönelik tedbirler de alındığı görölmektedir. Teşviklerin alanlarının genişletilmesi, bölgesel desteklerin artırılması ve 2012 yılına kadar hiç uygulanmamış olan sigorta primi desteklerinin yeni teşvik araçları olarak kullanılması da hedeflenen ekonomik büyümeyi sağlamaya yönelik teşvik tedbirleridir.

Çeşitli amaçlara hizmet eden mevcut yatırım teşvik sisteminin temelini bölgesel teşvik uygulamaları oluşturmaktadır. Tüm teşvik araçları, mevzuatta belirlenmiş 6 bölgenin gelişmişlik düzeylerine göre, değişen oranlarda uygulanmaktadır. Bu bölgeler, ekonomik açıdan en gelişmiş iller birinci sırada olmak üzere, gelişmişlik düzeylerine göre müteselsilen numaralandırılmıştır. Bölgelerin sırasına paralel olarak teşvik unsurlarından yararlanma çeşit ve oranları artış göstermektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, mevcut yasal düzenlemelere göre, teşvik bölgeleri içindeki sıralamaya göre 2. Bölgede yer alan Sakarya ilinde uygulanmakta olan yatırım teşviklerinin, yatırım kararlarına olan etkilerini ölçmektir.

Teşviklerin bölge seçimi, sektör seçimi ve yeni yatırım yapma kararlarına etkileri araştırılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Teşvik uygulamaları, ekonominin lokomotifi olan yatırımların artırılmasına yönelik önemli maliye politikası araçlarıdır. Çalışma, mevcut teşvik mevzuatında esas alınan bölgesel bazlı uygulamaların, 2. Bölgede yer alan Sakarya ilindeki etkilerinin ölçülmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada, teşviklerin yatırımcıların kararları üzerine etkileri ampirik olarak araştırılmıştır. Elde edilen veriler, sektör ve büyüklük ayrımı olmaksızın yatırımcıların teşviklere yaklaşımını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, yatırım teşvik kavramı ve kuramsal çerçevesi analiz edilmiştir. Bu bölümde, teşvik tanımı, unsurları, özellikleri, amaçları ele alınmıştır. Teşvik uygulamalarının amaçları, türleri, rekabet etkisi, yatırım kararlarına etkileri ve çeşitli iktisadi ekollerin teşvik kavramına yaklaşımı açıklanmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye’de teşvik uygulamalarının tarihçesi, gelişimi ve mevcut mevzuattaki yasal düzenlemelere yer verilmiştir. Teşvik araçları ve uygulama alanları metin ve tablolarla izah edilmiş, bölgelere ait uygulamalar açıklanarak, bölgeler arasındaki uygulama farkları gösterilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde, çalışmanın konusunu oluşturan Sakarya ilinin bulunduğu 2. Bölgedeki teşvik uygulamalarının sektörel ve bölgesel özellikleri açıklanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile yatırımcılarla görüşmeler yapılmış ve çeşitli bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Ayrıca, mevcut teşvik sisteminin kabul edilmesinden önceki ve sonraki 30 aylık periyotlar, teşvik belgesi sayısı, belgeli yatırımların tutarları ve istihdam sayıları bakımından

karşılaştırılmış ve tablolarla iki dönem arasındaki farklar ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde sayısal verilere ait bulgular ile mülakat sonuçlarına ait bulgular karşılaştırılarak, bulguların birbiri ile ilişkisi yorumlanmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada mevcut teşvik sisteminin sayısal analizi yapılırken Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü'nün verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada sistemin dönemlere ayrılmasında, mevcut sistemin yürürlüğe girdiği tarih olan Haziran 2012 sonu baz alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı dönemde 2015 yılına ait veriler, ilgili kurumun veritabanına tam olarak yüklenmediğinden, 01.01.2010-30.06.2012 tarihleri arasındaki 30 aylık dönemde uygulanan eski sistem ve 01.07.2014 tarihleri arasındaki 30 aylık dönemde uygulanan mevcut sistem karşılaştırılmıştır. Çalışmada baz alınan süre veri tabanındaki süre ile sınırlı kalmıştır.

Mülakat çalışmasında, bu tekniğin sınırlılıklarından biri olan, tekniğin zaman alması ve işletmelere ilişkin ticari sır sayılabilecek konuların paylaşılmasından dolayı, örneklem büyüklüğü, görüşmeyi kabul eden işletme yetkililerinin sayısı ile sınırlı kalmıştır. Bazı işletme yetkililerinin teşvik uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaması da, bazı mülakat verilerinin sınırlı kalmasına yol açmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Teşvik Kavramı

Türk Dil Kurumu teşvik kavramını "isteklendirme, özendirme" olarak açıklamıştır (www.tdk.gov.tr, 2014). Kullanım amacına göre farklı şekillerde tanımlanabilen teşvik kavramı, ekonomik boyutu ile ele alınacak ve ekonomide kullanılan teşvik tanımlamalarına ve yatırımlara yönelik uygulanan teşviklere yer verilecektir.

Ekonomik literatürde teşvik; devlet tarafından, önceden belirlenmiş iktisadi ve toplumsal faaliyetlerin diğerlerine nazaran daha fazla ve hızlı gelişmesini kolaylaştırmak amacıyla, değişik metodlarla verilen nakdî, gayri nakdî destek, yardım, hibe ve özendirmeler olarak tanımlanmaktadır (İncekara, 1995: 9).

Bir başka tanıma göre teşvik; *“devlet tarafından çeşitli amaçlarla özel ve/veya kamu teşebbüslerine, bir karşılık mukabilinde veya karşılıksız olarak yapılan aynı ve nakdî yardımlardır”*. Sübvansiyon, devlet yardımı, iktisadi gayeli mali yardım, üreticiye yapılan transfer harcamaları, primler, destekler, uygun koşullu krediler gibi diğer bazı kavramlar da teşvik kavramı yerine kullanılabilmektedir (Aktan, 2001: 59).

Teşvik kavramının uluslararası düzeyde genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamakla birlikte, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Birliği (AB) gibi örgütler “devlet yardımı” ya da “sübvansiyon” terimlerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Türkiye’de “yatırımları yönlendirme”, “teşvik tedbirleri”, “mali yardımlar” gibi terimler geçmişte kullanılmış olsa da yaygın kullanım “teşvik”tir. Sübvansiyon ise, daha çok dış ticarete tercih edilen bir kavramdır (Yavan, 2010: 29).

Yatırım teşvikleri; hükümetlerin, yatırımları öncelik verdikleri sektör veya bölgelere yönlendirmek yahut yatırımların karakteristiğini etkilemek amacıyla belirli kuruluş veya gruplara sağlamış oldukları ölçülebilir nitelikli ekonomik avantajlar (James, 2009: 1) olarak da tanımlanmıştır.

Teşviklerin özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Teşvikler devlet tarafından verilir. Devlet, teşviklerin verilmesini kamu kurum ve kuruluşları ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) aracılığıyla sağlar.
- Teşvikler, hem özel hem de kamu teşebbüslerine verilebilir. Esas itibarıyla özel sektör teşvik edilmekle birlikte, devlet kendi kurduğu iktisadi teşebbüslere de teşvikler verebilir.
- Makro ve mikro ekonomik amaçlar doğrultusunda verilen teşvikler, genel olarak üretimi destekleme ve idame amacına yöneliktir. Özel kişilere tüketim amacıyla yapılan yardımlar teşvik ya da sübvansiyon niteliğinde değildir.
- Farklı hedefler doğrultusunda verilebilen teşvikler, üretimi destekleme amacının ötesinde önemli bir ekonomi politikası araçlarıdır.
- Teşvikler bir tür “negatif vergi” kategorisinde olup, devlet, belirli kesimleri vergiden muaf tutabilmekte, belirli kesimlere ise toplanan vergilerin bir kısmını karşılıklı veya karşılıksız olarak transfer edebilmektedir.
- Teşvikler, bir tür iktisadi gayeli transfer harcamasıdır.
- Teşvikler aynı ve/veya nakdî olarak yapılan devlet yardımlarıdır.
- Teşvikler açık ve doğrudan verilebileceği gibi dolaylı olarak da verilebilir (Aktan, 2015: 1).
- Teşvikler devlet için bir maliyet unsurudur. Çünkü girişimcilere yarar sağlayan teşvikler, devlet için azalan veya vazgeçilen gelir anlamına gelir.
- Teşvikler, bir yatırımın mahiyetini, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacına yönelik hükümet politikaları olarak kullanılabilirler (Duran, 2003: 7).

Teşviklerin diğer özellikleri de yatırımların maliyetini düşürmek, finansman ihtiyacını azaltmak, kârlılığı artırmak, yatırımları arzu edilen bölgelere yönlendirmek, sektörleri harekete geçirmek olarak sayılmıştır (Kaya, 1993: 8).

Teşvikler, hükümetlerin politikalarına göre farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Arazi- arsa tahsis, bina temini gibi aynı teşvikler verilebileceği gibi, hibeler ve uygun koşullu

krediler gibi nakdî teşvikler de verilebilir. Aynı ve nakdî teşviklerin yanı sıra vergi teşvikleri ve kredi garantileri gibi dolaylı teşvikler de yoğun olarak uygulanan teşvik türleridir (Duran, 2003: 27). Bir veya birkaç teşvik aracının aynı anda uygulanabilmesi mümkündür. Piyasadan hızlı tepki alınabilmesi ve ekonomiye doğrudan müdahaleyi sağladığı için, teşviklerin hükümetler için avantajlı ekonomik politikalar olduğunu söylemek mümkündür. Bu avantajının yanı sıra, seçicilik üzerine kurulu politikalar olduğu için teşvikler diğer kamusal müdahalelerden daha fazla olumsuz eleştiri almaktadır. Her ne kadar yapılan seçimler kamusal ihtiyaçlar doğrultusunda olsa da, sisteme dâhil olmayanlar tarafından eleştiriye maruz kalmaktadır (Çiloğlu, 2000: 30).

Teşvik düzenlemeleri yapılırken, vergi adaletinin zedelenmemesi için , korunması gereken bir takım ilkeler mevcuttur. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- Vergilemede olduğu gibi , adalet, eşitlik ve verimlilik ilkelerinin teşvik düzenlemelerine de uygulanması gerekir.
- Teşviklerin, sağlanan kolaylıklar nedeniyle işletmeleri hantallaştırmamaları gerekir. Aksi halde ortaya çıkan bu tür işletmelerin rekabet gücü olmayacak, verimliliğini kaybedecek ve ekonomiye yük olacaktır.
- Zamanla olgunlaşabilecek ve doğal şartlarda zamanla kendiliğinden gerçekleşecek yatırımlara teşvik verilmemelidir. Yatırımların kendiliğinden artacağı alanlara verilen teşvikler, vergi vb. gelirlerin gereksiz yere azalmasına sebep olurlar.
- Teşviklerin kapsamı somut ve sınırlı olarak belirlenmelidir. Diğer bir deyimle , teşvik düzenlemesi yaygın hale getirilmemelidir.
- Teşvik politikaları istikrarlı olmalıdır . Teşvik düzenlemelerinin esasları bir yasa ile önceden belirlenmeli, gerekli ilave ve eksiltmeler ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmalıdır.
- Teşvik uygulamaları konusunda etkili olan kamu birimleri tek bir kurum çatısı altında toplanmalı, yetki ve sorumluluk karmaşasına yol açılmamalıdır.

- Teşvik düzenlemeleri zamanla sınırlı olmalı ve süreklilik arz etmemelidir . Sürekli teşvikler zaman içinde dejenere olmakta ve amacından sapmaktadır.
- Teşvik sistemi uluslararası yükümlülöklere uygun olmalıdır.
- Politika oluşturma ve uygulama safhalarında iş dünyası , yerel yönetimler gibi özel ve kamu kesimlerinin görüşlerinden faydalanmayı sağlayacak bir mekanizma kurulmalıdır.
- Teşvik düzenlemeleri , sürekli denetime tabi tutulmalıdır. Sonuçları da değerlendirilerek, yararları ölçölmeli ve buna göre gerekliyse devamlılık sağlanmalıdır (Özgün, 2009: 1).

Teşvikler, ekonominin uzun vadeli makro hedeflerine ulaşmasını ve kaynakların etkin kullanılmasını amaçlayan arz yönlü mali politika araçlarıdır. Diğer kamu politikalarından farklı olarak ekonomiye doğrudan enjekte edilebilen teşvikler kısa vadede etkili olabildiği için geniş bir kullanım alanı bulmaktadır. Bu yönüyle avantajlı ekonomik politika araçlarıdır (Durnagöl, 2006:5).

Teşviklerin ekonomiye yüklediği bir takım maliyetler de mevcuttur. Öncelikle, teşvik sağlanan ve sağlanmayan yatırımlar arasında bir adaletsizlik söz konusudur. Bu adaletsizlik zaman zaman teşvik uygulanmayan yatırımlar için kayıt dışına yönelmeye de neden olmaktadır. Özellikle vergisel teşvikler, vergi gelirlerinden vazgeçilmesi anlamına gelmektedir, bu da bir kamu harcaması olarak ekonomiyi etkilemektedir. Ayrıca teşvikler, yönetim açısından bir takım bürokratik yükler getirmekle birlikte, yolsuzluk ve rant kollama gibi sosyal yönlerden de risk taşımaktadırlar (Benk, 2005: 189).

1.2. Teşviklerin Amaçları

Yatırım teşvikleri; amaçları yönünden ele alındığında, devletlerin ve siyasal iktidarların amaç ve yaklaşımlarına göre şekil aldığı görülür. Teşviklerin amaçları; ekonomik, mali ve sosyal amaçlar olmak üzere üç genel başlıkta toplanabilir.

1.2.1. Ekonomik Amaçlar

Teşvikler temelde ekonomik amaçlarla verilir. Devletlerin kalkınma hedeflerine göre; yatırım teşviklerinin ekonomik amaçları; geri kalmış yöreleri kalkındırmak, küresel-

leşme karşısında sanayinin rekabet gücünü korumak, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak (Mat, 2007: 25), yeni teknoloji ve sanayi kollarını güçlendirmek, tasarrufları artırmak, yatırım hacmini artırmak, enflasyonist etkileri azaltmak, ekonomik istikrar sağlamak, istihdamı artırmak, döviz kazandırıcı sektörleri güçlendirmek, uluslararası rekabeti ve doğrudan yabancı yatırımları artırmak olarak sayılabilir (Acinöroğlu, 2009: 149-150).

Teşviklerin ekonomik amaçlarından biri tasarrufları artırmaktır. Tasarrufları artırmak için genellikle vergisel teşvikler kullanılmaktadır. Vergilerin tasarruflar üzerindeki olumsuz etkileri iki yönde olmaktadır:

- Vergi etkisi ile kullanılabilir gelirden meydana gelen azalma tasarruf eğiliminde bir düşme yaratır.
- Vergiler, tasarrufların net verim oranını azaltarak, bireylerin gelecekteki tüketim yerine bugünkünü tercih etmelerine neden olur.

Vergisel teşvikler tasarruflar üzerindeki bu olumsuz etkiyi gidererek, sermaye birikimini sağlar (Giray, 2008: 37).

Teşviklerin bir diğer ekonomik amacı yatırım hacmini artırmaktır. Yatırım kararlarının en temel belirleyicisi olan unsur kârlılıktır. Yatırımların maliyetini düşürerek kârı artırıcı etkileri olan vergi indirimleri, sigorta primi destekleri, yatırım yeri tahsis gibi mali yardımlar, yeni yatırım kararları alınmasında etkili olmakta ve yatırım hacminde bir artış meydana getirmektedir.

Geri kalmış bölgeleri kalkındırmak da teşviklerin ekonomik amaçlarından biridir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan her ülke, kalkınma ve büyümeyi sağlamak için, özellikle bölgesel kalkınma konusunda çeşitli teşvik politikaları uygular. Uluslararası gelişmelere uyum sağlanabilmesi için, değişimlere anında uyumlanabilen bir teşvik sistemi, özellikle gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemlidir (Gülmez ve Yalman, 2010: 236). Bölgesel kalkınmayı sağlayıcı teşvik politikaları, ülke kaynaklarının rasyonel kullanımı için gereklidir. Gelişmiş bölgelerdeki yoğunlaşmanın ortaya çıkardığı makro ve mikro olumsuz dışsallıkların ortadan kaldırılması için gereklidir. Ayrıca bu politikalar, az gelişmiş bölgelerdeki sosyal refahı da olumlu yönde etkiler (Giray, 2008: 43).

GYÜ için teşvikler, doğrudan yabancı yatırımları çekmek amacıyla da kullanılmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmiş ülkelerden teknoloji transfer edebilmek, alt yapı yatırımlarında yerli sermayenin finansman ya da beceri bakımından yetersiz olması gibi nedenlerle GYÜ ekonomileri için önemlidir. Bu nedenle yabancı sermayeyi çekecek teşviklerin verilmesi maliyetli olsa da ekonomik öneminden dolayı devletler tarafından kullanılmaktadır (Karakurt, 2010: 149).

Teşviklerin ekonomik amaçlarından biri de uluslararası rekabet gücünün sağlanmasıdır. Uluslararası rekabet koşullarının yoğun olması nedeniyle zor durumda kalan ve rekabet gücü zayıflayan sektörler yeniden rekabet gücü kazandırmak için teşvikler sağlanabilir.

Böylece sektörlerin değişen şartlara uyum sağlayabilmesi ve üretimlerini devam ettirerek istihdam sağlaması veya iç ve dış pazarlarda rekabet gücünün artırılarak ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunması amaçlanmaktadır (Tatar, 2011: 15)

1.2.2. Mali Amaçlar

Teşviklerin ekonomik amaçlarının dışında, mali amaçları da önemli uygulama nedenlerinden biridir. Mali amaçlar, daha çok vergisel teşviklerle ilişkili olup, vergisel teşvikler bir nevi vergisel müdahalelerdir.

Vergi teşviklerinin mali amaçlarından en önemlisi, verimli yatırımların teşvik edilmesi ile vergi gelirlerinde artış sağlanmasıdır. Teşvikler aracılığı ile yatırımcılara sağlanan fonlar, sermaye maliyetini düşürüp, yatırım karlılığını artıracığı için toplam yatırım tutarlarında bir yükselme olacaktır. Bu nedenle kısa vadede tahsilinden vazgeçilen vergiler, uzun vadede daha fazla vergi geliri elde edilmesini sağlayacaktır.

Vergi teşviklerinin bir diğer mali amacı da vergi adaletinin sağlanarak vergiden kaçınmanın önlenmesidir. Vergi adaleti, toplam vergi yükünün vergi mükellefleri arasında dağıtımının adil bir şekilde gerçekleşmesi şeklinde tanımlanabilir. Mükellef grupları arasında vergi yükü dağılımında adaletsizliğin fazla olduğu ve vergilerle finanse edilen harcamalarla sağlanan faydalar ile ödenen vergi arasındaki bağın az olduğu durumlarda vergi adaletinin etkinliğinden söz edilemez. Bu durum da mükelleflerin vergiden kaçınması ve vergi gelirlerinin azalmasını etkisini doğurur. Vergi teşvikleri, bazı mükellef gruplarına sağlamış olduğu avantajlar ile farklı gruplar

arasındaki adaletsizliği gidermeye yönelik olarak kullanılabilir. Bu da vergi sisteminin adaletsiz olduğu gerekçesiyle vergiden kaçınan mükelleflerin vergiye uyumunu kolaylaştırır. Vergiden kaçınmanın azaltılması ile de vergi gelirlerinin azalmasının da önüne geçilmiş olur (Giray, 2008: 50).

1.2.3. Sosyal Amaçlar

Devletler, sosyal amaçlı olarak da teşvikler aracılığı ile ekonomiye müdahale edebilir. Çevreyi korumak, sağlık ve eğitim hizmetlerini desteklemek, bölgeler arası eşitsizliği gidermek ve gelir dağılımını dengelemek gibi sosyal amaçlarla da bazı sektörlerin devlet tarafından teşvik edilmesi yaygın bir uygulamadır (Akdoğan, 1980: 26).

Bölgeler arası eşitsizliği gidermek için yapılan teşvik uygulamaları aynı zamanda hem ekonomik hem sosyal amaçlıdır. Geri kalmış bölgelerin teşviklerle kalkındırılmaya çalışılması, ülkenin kalkınma düzeyinde artışı hedeflediği gibi, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltarak sosyal dengesizliğin giderilmesine de hizmet eder. Bölgesel teşvik uygulamaları, göçün engellenmesi, toplumsal yapının güçlendirilmesi, geri kalmış bölgelerdeki refahın yükseltilmesi bakımından önemlidir.

Yatırım teşvikleri, istihdam alanında da sosyal bir amaç taşımaktadır. İstihdam ve üretim arasında, dolayısıyla üretim ile işsizlik arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Daha fazla üretim için daha fazla işçilik gerektirdiği için üretime yönelik teşvikler aynı zamanda istihdam yaratma gayesi gütmektedir (Yavuz, 2010: 89).

Teşvik uygulamaları çevreyi korumaya yönelik olarak da kullanılırlar. Temiz teknolojilerin, çevre korumaya yönelik AR-GE çalışmalarının desteklenmesinde teşvikler özellikle son yıllarda önemli rol oynamaktadır (Mutlu, 2006: 66). Çevre ile birlikte, sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetlerde de özellikle vergi teşvikleri ile kamu müdahalesi yapılmaktadır.

1.3. Teşvik Türleri

Teşvik türlerini, nitelikleri itibarı ile vergisel teşvikler ve diğ er teşvikler olarak iki ana başlıkta incelemek mümkündür.

1.3.1. Vergisel Teşvikler

Vergisel teşvikler; yatırım indirimi ve yatırım kredisi, vergi erteleme, vergi tatili, istisna ve muafiyetler, zararların sonraki yıllara nakli, hızlandırılmış amortisman şeklindeki uygulamalar ile sağlanmaktadır.

1.3.1.1. Yatırım İndirimi ve Yatırım Kredisi

Yatırım indirimi, yeni yatırımları özendirmek ve öncelikli görülen sektör ve bölgelere yönlendirme yapmak için, önceden belirlenmiş tür, oran ve tutarlarda kazanç üzerinden indirim yapılmasını öngören bir teşvik türüdür. Yatırım indirimi, yatırımların karlılığını artırmak amacıyla maliyeti düşürmeye yönelik olarak uygulanır. En önemli amaçlarından biri atıl fonların yatırımlara yönlendirilmesi (Kazgan, 1962: 80) olan yatırım indirimleri, çeşitli yatırım konularına ilişkin vergilerin bazı şartlara bağlı olarak ya da koşulsuz bir şekilde indirime tabi tutulması şeklinde uygulanabilir. Yatırım indirimi Türkiye’de, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi’nde indirim yapılması yoluyla uygulamada kendine yer edinmiştir.

Kapsama giren harcamaların, önceden belirlenmiş oranlarda vergiye esas kazançlardan indirildiği yatırım indirimi uygulaması, devletin yatırım sermayesine bir nevi katılımıdır. Sabit veya artışı olarak uygulanabilir (Savaşan, 2006: 1).

Yatırım indirimi, bir yandan önceden belirlenmiş sektörlere yatırımların yönlendirilmesini sağlayarak ikame etkisi yaparken, diğer taraftan da yatırım sermayesi maliyetlerinde düşüş yaratarak gelir etkisi yapar. Gelir etkisiyle artan yatırımlar ile ekonomik kalkınma da hızlanır (Özkara, 2005: 158).

Yatırım kredisi de yatırım indirimi gibi, yatırımın maliyetini düşürmeye yönelik bir teşvik türüdür. Yatırım kredisi uygulanma biçimi ile yatırım indiriminden ayrılmaktadır. Yatırım indiriminde, kazanç yani vergi matrahı üzerinden, yatırım harcamalarının belli bir oranında indirim yapılır. Yatırım kredisinde ise aynı tutar doğrudan vergi üzerinden yapılmaktadır. Bu da yatırım kredisi teşvikini, yatırımcı açısından daha cazip hale getirmektedir (Haskırı, 1968: 62).

1.3.1.2. Vergi Ertelemesi

Vergi Ertelemesi, verginin normal vadesinde tahsilinden vazgeçilmesi şeklinde uygulanan bir mali teşvik uygulamasıdır. Verginin standart vadesinde tahsil edilmemesi, enflasyon ve kredi maliyetlerinin yüksek olduğu dönemlerde, yatırımcı açısından ucuz kredi etkisi yapmaktadır (Özden, 1999: 122). Bu yönüyle vergi ertelemesi bir nevi finansman desteği işlevi de görmektedir.

Bazı araştırmalara göre kısa süreleri kapsayan vergi ertelemesi uygulamalarında, özellikle yabancı yatırımların önemli ölçüde artmadığı görülmüştür. Bu olumsuz yatırımcı tepkisinin de nedeni, yeni yatırımların ilk yıllarda kâr elde etmemesi bu nedenle vergi ertelemesinin yeni yatırımlar için etkili olmamasıdır (Giray, 2008: 61).

1.3.1.3. Vergi Tatili

Belirlenen alanlarda, belirli bir zaman dönemi için vergi ödenmemesi şeklinde uygulanan bir teşvik türü (Tüylüoğlu ve Aktürk , 2006:88) olan vergi tatili; GYÜ ve geçiş ekonomilerinde yaygın olarak kullanım alanı bulmuştur. Bu teşvik türünde koşulları sağlayan yeni kurulmuş işletmeler, belirli sürelerde bazı vergi türlerinden istisna edilirler (Savaşan, 2006: 1).

Uzun vadeli projeler, uzun vadede kârlı hale geldiğinden, vergi tatilinden kısa süreli faydalanacaktır. Bu nedenle vergi tatilleri kısa vadeli yatırım projelerini artırıcı etkisi olan bir teşvik türüdür (Akkaya, 2003: 69).

Vergi tatili de, yatırım indirimi gibi yatırımcının vergi yükünü hafifleten bir teşvik türüdür. Yatırım indiriminden ayrıldığı taraf ise; vergi tatili, bir işletmenin kâr düzeyine bağlı iken, yatırım indirimi sabit varlık harcamalarına bağlıdır. Vergi tatili, son yıllarda özellikle daha fazla yabancı sermayeyi çekmek için rekabete girmiş ülkeler açısından öncelikli vergisel teşvik aracı haline gelmiştir (Sağbaş, Şen ve Kaya, 2010: 16).

1.3.1.4. İstisna ve Muafiyetler

Vergi mükellefi olması gereken kişi ve kurumların ilgili vergi kanunlarındaki özel hükümlere göre vergi dışı bırakılmasına muafiyet, verginin konusunun vergi dışında tutulmasına ise istisna denilmektedir (Armağan, 2006: 332). Bir başka deyişle vergi

kanunlarınca, objektif vergi mükellefiyetinin ortadan kaldırılması istisna, subjektif vergi mükellefiyetinin ortadan kaldırılması ise muafiyet olarak adlandırılır. İstisna ve muafiyetler, süreli veya süresiz olabileceği gibi, tam ya da kısmi, mutlak veya koşullu olarak uygulanabilir (Öztürk ve Saraç, 2011: 2).

Muafiyet veya istisnaların mevcut olduğundan söz edilebilmesi için; vergi kapsamına alınmış kişi (mükellef) veya vergi konularının mevcut olması ve bu kişi veya konuların vergi kanunlarınca vergi dışı bırakılmış olmaları gereklidir (Akdoğan, 1997, 133).

İstisna ve muafiyetlerin olumlu yönü olarak, belirli faaliyet alanlarının sübvansede edilerek ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunması öne çıkmaktadır. Bununla birlikte istisna ve muafiyetlerin verginin idari maliyetleri konusunda sağladığı tasarruf faydalı görülmektedir. Şöyle ki; küçük çaplı ekonomik faaliyetlerin vergilendirilmesinin idari maliyeti yüksektir ve bu da marjinal maliyetin marjinal faydayı aşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle küçük ekonomik faaliyetlere istisna ve muafiyet uygulanması verginin idari maliyetleri konusunda tasarruf sağlamaktadır (Öz, 2002: 16,17).

İstisna ve muafiyetlerin olumsuz yönleri olarak ise, vergi adaletini zedelemesi, gelir dağılımını bozması, haksız rekabete yol açması ve vergi kayıplarına neden olması ifade edilebilir. Gelir seviyesi yüksek olan kişilerin istisna ve muafiyetlerden yararlanması vergi adaletine zarar vermekte, bununla birlikte vergi matrahının azalması sonucu vergi geliri kayıpları oluşmakta, kaynak ve gelir dağılımı dengesizlikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca istisna ve muafiyetler belli alanların desteklenmesi ile haksız rekabete yol açarak serbest piyasa ekonomisine zarar verirler. Vergi sistemini de karmaşık hale getiren istisna ve muafiyetler, idarenin etkinliğinin azalması neticesinde vergi kayıplarına da yol açmaktadır (Yereli ve Ata, 2011: 24-30).

1.3.1.5. Zararların Sonraki Yıllara Nakli

Özellikle uzun vadeli yatırımlarda, yatırım döneminde ve işletmenin ilk dönemlerinde kârlılık beklentisi düşük olduğu için, ilk yıllardaki zararların sonraki yıllardaki kârlardan mahsup edilebilmesi, yatırım kararlarının alınmasında önemli bir etkidir.

Zararların sonraki yıllara nakli, yatırımcının risk alma potansiyelini artıran bir uygulamadır. Çünkü bu teşvik türü, içinde bulunulan dönemde ortaya çıkabilecek bir zararın, izleyen yıllarda elde edilecek kârlardan indirilmesi yöntemine dayalıdır. Bu bakımdan zararların sonraki yılların kârlarından mahsup edilebilmesi, özellikle zarar riski büyük olan yatırımların teşvik edilmesinde işlevseldir. (Sağbaş, Şen ve Kaya, 2010: 16).

1.3.1.6. Hızlandırılmış Amortisman

İşletmede birden fazla yıl kullanılabilen iktisadi kıymetler için yapılan harcamaların, bu kıymetlerin işletmede kullanabilecekleri süre içinde yıllara yayılarak gayrisafi gelirlerden indirilebilmesi uygulamasına amortisman denir. İktisadi kıymetler, işletmede kullanıldıkları müddetçe ekonomik, fiziki ya da teknolojik anlamda değer kaybederler. Amortisman uygulaması iktisadi kıymetlerin kaybettikleri bu değerlerin gider olarak kabul edilerek kazançlardan mahsup edilebilmesidir. Hızlandırılmış amortisman uygulaması, amortisman tabi kıymetlerin ekonomik ömürleri boyunca uğrayacakları değer kayıplarının ilk yıllarda büyük oranlarda, sonraki yıllarda ise azalan oranlarda gider olarak kabul edilmesi esasına dayanır (Tekin, 2006: 307). Hızlandırılmış amortisman uygulamasında iktisadi kıymetin ekonomik ömrü tamamlanmadan amorti edilerek giderleştirilmesi, daha az vergi ödenmesini sağlayarak, yatırım maliyetlerini azaltmaktadır.

1.3.2. Diğer Teşvikler

Vergisel teşvikler dışında uygulamada yer alan diğer bazı teşvikler aşağıdaki gibidir :

- Devletin, yatırımları özellikle az gelişmiş bölgelere yönlendirmek için, belirlenmiş bölgelerde yeni yatırımlar için bedelsiz veya düşük bedelle yatırım yeri tahsis etmesi esasına dayanan arazi ve arsa desteği.
- Devletin, yeni yatırımlar için geri ödenme koşulu olmaksızın aynı veya nakdî yardımlar sağladığı hibeler.
- Devletin yeni yatırımlar için kurulacak tüzel kişiliklerde hissedar olarak yer aldığı, yüksek riskli projelerde devletin sermayeye katılma yöntemi.

- Yeni yatırımlar için çeşitli kamu kurumları aracılığı ile düşük faizli ya da uzun vadeli krediler sağlaması temeline dayanan, hibelerden farklı olarak geri ödemeli uygun koşullu krediler.
- Devletin, yatırımcı için direkt olarak kredi sağlamak yerine, yatırımcıların kredi kuruluşlarından sağlayacakları krediler için garantör olması ve bu yolla yatırımcının kredibilitesini yükseltmesini sağlayan kredi garantileri.
- Yatırım finansmanında kullanılan kredilere ödenen faizlerin bir kısmının ya da tamamının devlet tarafından yatırımcıya geri ödendiği bir nakdî teşvik türü olan faiz desteği.
- Yatırımlarda istihdam edilecek personelin sosyal güvenlik primlerinin kısmen veya tamamen devlet tarafından karşılandığı sigorta prim desteği. Devlet, sosyal güvenlik primlerinin işveren hisselerine destek verebileceği gibi zaman zaman işçi hisselerini de karşılayabilmektedir. Devletin işçi primlerini de karşılaması durumunda, azalan kesintilerin sağladığı ücret artışı istihdama katkı sağlamaktadır. Bu teşvik türü özellikle emek yoğun faaliyet alanları için önemli bir teşvik türüdür.
- Özellikle yüksek enerji kullanımı gerektiren sanayi kollarında yapılan yatırımlara bedelsiz veya ucuz enerji sağlanmasına yönelik uygulanan enerji desteği.
- Devletin, dış rekabetten koruma, tekel hakkı ya da piyasaya giriş engeli gibi tedbirler sağlaması şeklinde uygulanan ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar (Zemheri, 2009: 11-12).

1.4. Yatırım Teşviklerine Teorik Yaklaşımlar

Devletler, kimi zaman belirli sektörlerin ve bölgelerin gelişmesini sağlamak, kimi zaman da istihdam yaratmak ya da ekonomik büyümeyi hızlandırmak için teşviklere başvurmuşlardır. Tüm iktisat teorileri yatırım teşvikleri ile ilgilenmiş, teşvikler her teoride az veya çok yerini bulmuştur.

1.4.1. Merkantilist Yaklaşım

Merkantilizm, 1450-1750 yılları arasında Avrupa’da gelişen iktisadi düşünceye verilen addır. Esası devlet yönetimine dayanan Merkantilizm’de, ekonomi politikaları, ekonomi ve devletin birlikte büyümesini ve güçlenmesini sağlayacak araçlar olarak kabul edilir. Devlet ekonomisinin sürekli güçlü tutulması gerektiğini savunan bu görüş ihracatın desteklenmesini, ithalatın ise sınırlandırılması esasına dayalıdır. (Altınkaş, 2013: 36)

16. yüzyılda dış ticarete hakim olan Merkantilist düşüncede ticarete devlet müdahalesi ve devlet korumacılığı önemli bir yer tutmaktadır. Zenginliğin ve büyümenin temel kaynağı olarak görülen dış ticaret, korunması ve teşvik edilmesi gereken bir alandır. (Biber, 2011: 42)

Yurtiçinde tarımın ve yüksek kaliteli sanayi ürünlerinin teşvik edilmesini öngören Merkantilist görüş, işlenmiş ürünlerin ithalatının sınırlandırılmasını, hammadde ithal edilerek bunların işlenip ihraç edilmesini savunmuştur (İyiboçkurt, 2012: 5). Özellikle dış ticaretin devletin kontrolü altında tutulması gerekliliğini savunan Merkantilist düşüncede devlet, ekonomide etkin bir şekilde müdahildir ve gerekli alanlarda teşviklerle ekonomiyi yönlendirmelidir.

1.4.2. Klasik İktisadi Yaklaşım

Klasik iktisat, 1776-1843 yılları arasında, sanayi devriminin de etkisiyle Avrupa’da gelişen iktisadi düşünce akımıdır. Kurucusu Adam Smith ile özdeşleşen bu akıma göre devlet var olmalı ancak görevleri kısıtlı olmalı, ekonomi üzerinde devletin belirleyici rolü fazla olmamalıdır. Klasik iktisatçılara göre, devletin görevlerinin artışı kamudaki masrafları artırır ve maliyeti olumsuz etkiler. Devlet, hem iç hem de dış ticarete müdahale etmemelidir, serbest rekabet ortamı oluşmalıdır. (Seyidoğlu, 2015: 27-31)

Klasik iktisatçılar devletin varlığının bir zorunluluk olduğunu, kamu hizmetlerinin yapılabilmesi için bir takım harcamaların yapılması gerektiğini ve bunun da çeşitli kamu gelirleriyle karşılanacağını kabul etmişlerdir. Fakat devletin faaliyet alanının çok dar tutularak, kamu harcamalarının sınırlandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bir ekonomideki kamu gelir ve harcamalarının özel sektörün ekonomik kararlarını

etkilemeyeceğini varsayan tarafsız maliye görüşü, klasik iktisatçılar tarafından önemle savunulmuştur (Ataç, 2004: 4)

Klasik iktisadi yaklaşıma göre, ülkenin servetinin ve istihdamının temel kaynağı toplumun sermaye birikimidir. Devletin müdahalesi sonucu bu sermaye birikimi kendi başınayken gidebileceği verimli alanlardan saparak verimsiz bir alana kayabilir. Bu da toplumda refah kaybına neden olur. Her birey kendi faydasını maksimize etme gayretindedir ama bu aynı zamanda toplumun da faydasını maksimize eder. Devletin toplumun durumunu iyileştirme yolunda atacağı adımlar, bireyler için en iyi olanı bilme noktasında yetersiz kalacağından, toplum için de fayda sağlamayacaktır. Ayrıca devletin yetersiz idareciler tarafından kötü yönetildiği durumlarda ortaya çıkacak kamu israfı da ekonomiye olumsuz etki edecektir.

Klasik iktisadi görüşün devlete yüklediği sınırlı görevler üç ana başlıkta genellenebilir. Bunlar, savunma, adalet ve bayındırlık hizmetleridir. Dış ticarete uygulanacak korumacılık politikalarının etkin kaynak dağılımını bozacağı gerekçesiyle, bu tür uygulamaların yersiz ve gereksiz olduğunu savunan Klasik görüş, dış ticarete sınırlamanın yararlı olacağı iki durumu kabul eder. Bu durumların birincisi; ülke savunması için gerekli olan sanayi ürünlerinin ithalatı çeşitli yöntemlerle sınırlandırılıp, ulusal savunma sanayi güçlendirilmelidir. Devletin dış ticarete müdahalesinin kabul edildiği ikinci durum ise; yurt içinde üretilen bir malın muadilinin ithal edilmesi durumunda, ithal edilen malın üzerine konulacak vergiyle oluşacak fiyatın, o malın yurt içinde üretilen benzerinin maliyetine eşit olacak şekilde hesaplanmasıdır. Ayrıca yabancı bir ulusun milli ürünlere gümrük vergisi ve benzeri sınırlamalar getirmesi halinde aynı yöntemle karşılık verilmesi gerektiği ileri sürülmüştür (Çalcalı, 2013: 98).

Ekonomik analizde uzun dönem esas alındığı klasik iktisadi düşüncede, ekonomi daima ve kendiliğinden tam istihdam seviyesinde ve dengede kabul edilir. Bu denge kararlı bir denge olup, dışsal bir arz veya talep şoku ile bozulduğu takdirde, piyasa mekanizması ekonomiyi kendiliğinden tam istihdam seviyesine döndürecektir. Klasik iktisadi düşüncede, gerek mal piyasası gerekse işgücü piyasası ve fon piyasaları tam rekabet şartlarına kendiliğinden haizdir. Üreticilerin ne kadar mal üreteceklerine, tüketicilerin de ne kadar satın alacaklarına fiyatların esnekliğine göre kendileri karar verirler. İşgücü piyasasında ücretler de tam esnekliğe sahiptir.

Tam rekabet ve tam istihdamın piyasada kendiliğinden oluştuğu ve piyasanın dengede kabul edildiği bu akımda, devletin ekonomiye herhangi bir şekilde müdahalesi yersiz görüldüğünden, teşvikler de bu ekonomik düşünce yapısına göre gereksizdir (Bolat, 2016: 5-14).

1.4.3. Keynesyen Yaklaşım

Küresel ekonominin büyük krizler yaşadığı 1920'lerin sonlarında, Klasik görüşe karşı ortaya çıkmış olan Keynesyen görüş; talep yönlü iktisadi yaklaşım olarak da anılmaktadır. Adil bir gelir dağılımı, ekonomide etkin kaynak kullanımı ile birlikte büyüme ve kalkınmanın sağlanması için toplam talep üzerinde devletin yönlendirici olmasını öngören bir iktisadi yaklaşımdır.

Genel fiyat seviyesi, gelir seviyesi ve üretim fonksiyonu aracılığı ile istihdam sayısını toplam talebin belirleyeceğini iddia eden Keynes'e göre; ekonominin dengeye gelmesi için toplam arz ve talep veya toplam yatırımlar ile tasarruflar eşitlenmelidir (Aktan, 2016: 1)

Ekonominin kendiliğinden ve daima tam istihdam düzeyinde kabul edilmediği Keynesyen yaklaşımda, tam istihdamın her zaman denge gelir düzeyi ile ilişkili olduğunu beklemek için bir neden yoktur. İşsizliğin olduğu ekonomilerde, ücretlerin düşmesi nedeni ile gelirler azalacak böylece toplam talep azalmış olacaktır. Bu nedenle tam istihdam sağlanamayacaktır. Keynesyen teoriye göre, tasarruf düzeyi gelir tarafından belirlenir, yatırımlar ise faiz oranı ve verimliliğe bağlı olarak gelişir (Ataç, 2006: 8).

Ücretler konusunda da Keynesyen görüş, klasik iktisadi görüşten ayrılır. Klasik görüş durgunluk dönemlerinde ücret ve fiyatların tam istihdamı sağlamak için düşeceğini varsayarken Keynesyen görüş bunun aksini savunur. Keynes'e göre; bireylerin gelirlerini baskılamak suretiyle ücret ve fiyatların düşmesi, harcamaların canlanmasına engel olacaktır. Toplam talebi artırmak için hükümetlerin müdahalesi gereklidir. Hükümetlerin durgunluk dönemlerinde harcamaları artırıp vergileri düşürerek ekonomiyi dengede tutmaya çalışmaları gereklidir (Glamme, Hendricks ve Oden, 2016:1)

Devletin ekonomiye mühadalesinin gerekli görüldüğü Keynesyen yaklaşımda, teşviklerin de ekonomiye müdahale amacı ile kullanılmasının gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır.

1.4.4. Arz Yanlı İktisat Yaklaşımı

Arz Yanlı İktisat, 1970’lerde Keynesyen görüşe bir tepki olarak doğmuştur. Toplam talebi artırmayı hedefleyen Keynesyen görüşün aksine, arz yanlı iktisat, toplam arzın artırılmasını hedeflemektedir.

Arz yanlı iktisat teorisine göre, ekonominin temel sorunu efektif talep yetersizliği değil, talebe oranla yetersiz kalan üretimdir (Temiz, 2008: 4). Bu teori, tasarruf, yatırım, teşvikler, verimlilik, piyasaların etkinliği gibi konular üzerinde etkili olmuş bir iktisadi yaklaşımdır. Klasik iktisadın modern tarzda ifadesi olarak da görülen Arz Yanlı İktisat temel olarak teşviklere dayanır. Teşvikler değiştiğinde insan davranışı da değişir, bu da insanların harekete geçmesini ve birbirini etkilemesini sağlayacaktır. Vergi, hükümet harcamaları gibi ekonomi politikaları ile insanlar teşvik edilmeli ve davranışları değiştirilmelidir (Güngör, 1998: 24).

Arz Yanlı İktisat görüşünün en temel politika aracı vergi oranları olduğu için, verimliliğin artması ve enflasyonun önlenmesinde vergi teşviklerinin etkili olacağı öngörülmüştür. Sermaye maliyetlerini düşüren ve yatırımların karlılığını artıran teşviklerin, yatırımları artıracığı savunulmuştur. Kişisel tasarruflar ve işletme yatırımlarının vergi teşvikleri ile harekete geçirileceğini ileri süren bu görüş, enflasyonun çözümünün de arzı artırıcı teşvik ve vergi indirimleri olduğunu belirtmiştir (Doğan, 2006: 255).

1.5. Teşviklerin Rekabet Etkisi

Devletler, uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanmak, gerileyen sektörlerin rekabetçi yapılarını tekrar kazanmalarına destek olmak, kaynak dağılımını sağlamak, ekonomik dalgalanmaların etkilerini gidermek ve sanayileşme stratejisini sürdürmek amacı ile yatırım ve ihracatı özendirmek için teşvikleri sıklıkla kullanmaktadırlar. Ancak bu teşvikler kullanılırken dikkat edilmesi gereken nokta rekabetin ihlal

edilmemesi ya da oluşabilecek ihlallerin minimum düzeyde tutulabilmesidir (Sarıöz, 2006: 27).

Özel sektör yatırımlarının düzeyinin yüksek olduğu ekonomilerin dinamik ve yeniliklere açık olduğu kabul edilir. Özel sektör yatırımları hem fiziksel sermaye birikimini artırır hem de eski teknolojinin yerine yeni teknolojinin geçmesini sağlar. Bu nedenlerle, özel sektöre teşvikler yoluyla kaynak aktarılması sadece mevcut yatırımı değil teknolojik ilerlemeyi ve genel ekonomik yapıyı da etkiler (Kocatepe, 2007: 13).

Teşvikler, piyasanın yeterince başarılı olmadığı alanlarda rekabeti olumsuz etkilemeden yarar sağlamaktadır. Bu alanlara örnek olarak ; Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ), AR-GE, eğitim, istihdam, geri kalmış bölgelerin gelişmesi , kadın ve özürlü istihdamı, doğal afet zararları , çevre koruma , enerji, kültür ve sanat gibi alanlar sayılabilir (Kutlu ve Hacıköylü, 2007: 368). Bununla birlikte teşvikler, tam rekabetin sağlanabildiği ekonomilerde, kaynak dağılımının bozulmasına, kaynak israfına ve haksız rekabete de yol açabilir . Bu nedenlerle yatırım teşviklerinin , ekonomilerde rekabeti bozmayacak nitelikte olması ve kısa süreli uygulanması gerekmektedir . Teşviklerin uzun zaman devam etmesi, tam rekabet piyasası içindeki diğer işletmelere olumsuz etki yapacaktır (Tekin, 2009: 14).

Temelde piyasa mekanizmasına kamu müdahale niteliğinde olan ve belli sektör, yöre ve firma grubu gibi yönlendirmeleri nedeniyle haksız rekabet yaratan teşvikleri haklı hale getiren neden ise uluslararası rekabete destek olması gibi dışsal faydalarıdır (Çiloğlu, 2000: 29).

1.6. Teşviklerin Yatırım Kararlarına Etkisi

Teşviklerin yatırım kararları üzerinde etkili olduğu, hem akademik çevrede hem de ekonomi politikalarını yapan ve uygulayanlar arasında kabul gören bir düşüncedir. Bu düşünce doğrultusunda öncelikle yatırım kararlarını etkilemek için birçok vergi avantajı sağlanmakta, buna ilave olarak da finansman kolaylıkları ile yatırımların maliyetinin düşürülmesi yoluna gidilmektedir. Deneye dayalı yapılan bazı çalışmalarda bazı teşvik türlerinin etkin olabilirken bazılarının ise etkin olamadığı sonucuna varılmıştır.

Türkiye’deki örneklerine bakıldığında, özellikle dış ticaret göstergeleri üzerinde yapılan araştırmalarda dışa açılmanın başladığı 80’li yıllarda ihracat artışında teşviklerin etkin olduğu ölçülmüştür. Daha sonraki dönemlerde parasal teşviklerin parasal olmayan teşviklere evrilmesi ile, ihracat üzerindeki farklı teşvik araçlarının etkilerinin azalmış olduğu görülmüştür (Acinöroğlu, 2009: 156-160).

Teşviklerin yatırımcıların; yeni yatırım kararı alma, yatırım yeri seçimi, sektör seçimi zaman zaman da yatırım tutarı ile ilgili kararlarını etkilediği de çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Yatırım kararlarını etkileyen faktörler kimi zaman teşviklerin uygulama şekillerinin sağladığı kolaylıklar olurken, kimi zaman kârlılığa olan etkisi ön plana çıkmıştır.

Uygulanma şeklinin kolaylığı ile ön plana çıkan teşvik türlerine örnek olarak yatırım indirimi gösterilebilir. Yatırım indirimi, Türkiye’de 1963 yılından bu yana uygulanmaktadır. 1997-2001 yılları arasında Türkiye’de yatırım indirimi uygulamasının etkileri incelendiğinde; özel sektör tarafından yapılan yatırımları üzerindeki etkisinin nötr olduğu hesaplanmıştır. Hacimsel olarak yatırımlarda artış görülmemekle birlikte, yatırımları sektörel anlamda yönlendirildiği görülmüştür. (Özkara, 2005: 154, 163)

Finans desteği sağlayarak maliyetleri düşüren ve bu yolla kârlılığı artıran kredi destekleri de etkinliği olumlu olarak ölçülebilen teşvik türlerindendir. 1980-1996 yılları arasında Türkiye’de uygulanmış olan teşvik kredilerinin yatırımlara etkisini ölçen bir çalışmada işletmelerin kuruluş ve üretim dönemlerinde teşviklerin olumlu katkıları olduğu belirlenmiştir. Kredilerin yüksek tutarlarda kullanıldığı dönemlerde artan toplam yatırımların, kredilerin az kullandırıldığı dönemlerde düşüş gösterdiği anlaşılmıştır. Teşvik kredilerinin artış ve azalış miktarları ile toplam yatırımlar arasındaki bu doğru orantılı ilişki, yatırım kararları üzerindeki etkisini göstermektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde azalış eğilimi gösterse de, teşvik kredilerinin sabit yatırım tutarlarında artış sağladığı gözlenmiştir (Mordoğan, 67-69).

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE' DE YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ

2.1. Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamalarının Tarihi Gelişimi

Türkiye'de teşvik politikaları zaman içinde ihtiyaç ve hedeflere göre değişmiştir. Cumhuriyet öncesinde 1863 yılında kurulan Islah-ı Sanayi Komisyonunun oluşturulması ile ilk çalışmalar başlamış, 14.12.1913 tarihli "Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati" ile yatırımlara yönelik teşvikler ilk kez yasalaşmıştır.

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve 1963 yılı itibarı ile de teşkilat tarafından, 5 yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır. 1980'e kadar geçen süreçte, kamu için emredici özel sektör için ise yol gösterici nitelikte olan kalkınma planları, 1980 sonrasında serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte kamu kesimi için de yol gösterici niteliğe bürünmüştür (Sağbaş, Şen ve Kaya, 2010: 30).

Kalkınma Planları, hazırlandıkları dönemlerin siyasi ve ekonomik ortamına göre farklı amaçlar doğrultusunda hazırlanmış ve teşvik uygulamalarına farklı zeminler hazırlamıştır. 1963-1967 yılları arasını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bölgesel gelişmeden söz edilmiş ve kalkınmışlık seviyelerine göre üç ayrı bölge tespit edilmiş, gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyükşehir bölgeleri olarak sınıflandırılmıştır. Bu bölgesel ayrıma göre sosyal ve ekonomik kalkınma hedeflerinin konulması öngörülmüştür. Planın hedeflerine ulaşmak amacıyla özel sektörün yapamayacağı büyüklükte yatırımları yapmak üzere kamu teşebbüslerine ağırlık verilmesi, özel sektörün sanayi ve ihracat yatırımlarının özendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu gereklilikler doğrultusunda hızlandırılmış amortisman uygulaması başlatılmış, sanayi ve ihracata yönelik sektörler için kredi temin kolaylıkları sağlanması, üretime yönelik ithal mallarında vergi indirimleri ve yurtiçinde montajı yapılabilecek sanayi ürünleri için vergi iadeleri öngörülmüştür (DPT, 1963: 471-486).

1968-1972 yılları arasını kapsayan ikinci beş yıllık planda ana ekonomik hedefler, % 6,5 seviyesinde olan kalkınma hızının % 7'ye çıkarılması, dış kaynaklara bağılılığın azaltılması, GSYH'nin yükseltilmesi, ekonomide genel dengenin sağlanabilmesi için yatırım harcamalarının artırılarak tüketim harcamalarının azaltılması olarak belirtilmiştir (DPT, 1967: 65-68). Planda, hedefleri gerçekleştirmek için çeşitli teşvik tedbirleri öngörülmüştür. Sanayi sektörünün ekonominin hızlı büyümesinde lokomotif

rolü üstleneceği düşüncesinden hareketle, küçük ölçekli sanayinin de geliştirilmesi önemsenmiştir. Küçük ölçekli sanayinin dış rekabete karşı korunması için gümrük vergilerinde düzenleme yapılması, yatırıma yönelik ithalat mallarındaki vergilere yönelik indirimler, ihracata prim ödenmesi ve hızlandırılmış amortisman uygulaması yapılması öngörülmüştür (DPT, 1967: 291-603).

1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel kalkınma planları ile, özel teşebbüse daha fazla destek sağlanması öngörülmüştür. KÖY'ler üzerinde yoğunlaşmış olmakla birlikte, çok büyük sermaye gerektiren savunma vb. sosyo-ekonomik dengeyi gözetten yatırımların kamu tarafından yapılmasına devam edileceği belirtilmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında teşviklerle ilgili ön plana çıkan unsurlar aşağıda belirtilmiştir.

- İmalat sektöründe, gerek yurt içi tüketime yönelik, gerek ihracata yönelik üretim yapan kuruluşlar öncelikli olarak desteklenecektir. İthal edilen teknolojik ürünlerin ülke içinde üretimi teşvik edilecektir.
- Turizm sektörünün gelişmesi için, belirlenen turizm bölgelerinde kapasite artırıcı faaliyetler teşvik edilecektir.
- İş gücünün yoğun olarak kullanıldığı üretim, enerji, inşaat gibi sektörler desteklenerek istihdamın artırılması sağlanacaktır (DPT, 1972: 299-461).

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, dönemin döviz kıtlığı dikkate alınarak dış ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, dış satım ve turizmin desteklenerek döviz girdisinin artırılmasına yönelik planlamalar yapılmıştır (DPT, 1979: 243-248). Sınai yatırımların etkinliği artırılarak, kalkınmada öncelikli bölgeler gözetilerek, gelişime açık bölgelerde yüksek öğrenimli nitelikli iş gücü gereksiniminin karşılanması için özendirme faaliyetleri ile istihdamın artırılması hedeflenmiştir (DPT, 1979: 273). Üretim yatırımlarında öz kaynakların kullanımı yanı sıra üretim gücünü artırmak amacıyla makine, elektronik ve kimya ürünlerinde, teçhizat alımlarında ithalatın kolaylaştırılması planlanmıştır. Planın hedeflerine ilişkin teşvik tedbirleri arasında, ihracat ve turizme yönelik vergisel teşviklerin yanı sıra geri kalmış bölgelere ilave teşvik uygulanması öngörülmüştür (DPT, 1979: 603-628).

1985-1989 yılları arasını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında teşvik Politikası ayrı bir başlık altında ve ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Planda, teşviklerin amacının müteşebbislerin tercihlerini plan hedefleri doğrultusunda yönlendirmek olduğu belirtilmiştir. İhracatın teşvikinde ana amaç, ihracat hacminin artırılması ve süreklilik kazanması olarak belirlenmiştir. Bu kalkınma planında teşvik mevzuatının tek yasa altında toplanması ve piyasa şartlarına uyum sağlayacak esneklikte bir yatırım ve ihracat teşvik sistemi geliştirilmesi gündeme getirilmiştir. İstihdam probleminin çözülmesine yönelik emek yoğun yatırım projelerinin teşvikine ağırlık verileceği belirtilen planda, hem sanayi hem hizmet hem de ihracata yönelik teşvikler öngörülmüştür (DPT, 1984: 32-33).

Yatırım politikasında, ihracatı artırıcı gelişmeyi ön planda tutan; ekonomik ve sosyal refahı artırıcı politikalar izlenmesi hedeflenmiştir. Sanayi tesislerinin alan gözetmeksizin kurulması, gerekli kredi ve vergi teşviklerinin sağlanması ile mal ve hizmet üretiminin çeşitlenmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Yabancı sermaye unsurlarının ülkede yatırım yapması için gerekli serbest döviz kur uygulaması ve kolaylaştırıcı alt yapı, idari düzenlemelerin yapılması ilk kez ülke gündemine bu planda getirilmiştir. KÖY'lere öncelik tanınan planda, bölgelerin potansiyel farklılıkları, yatırımları destekleyecek alt yapı ve kaynakları belirlenmiştir. Teşvik tedbirleri önceliklere, farklılıklarına göre uygulanarak büyük ölçekli yatırımların yanı sıra küçük ölçekli yatırımların da geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kalkınma planında esas olan büyümenin istikrar içinde yürütülmesi ve enflasyonun kontrol altında tutulması yolu ile üretim faktörlerinin atıl kalmamasıdır (Ersungur ve Topçuoğlu, 2014: 305).

1990-1994 yılları arasını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı; rekabete açık ekonomi, özel sektörü ön plana çıkaran, açık toplum anlayışını benimsemiştir. Planda en çok teşvik edilecek yatırımların döviz kazandırıcı faaliyetler olacağı belirtilmiştir. KÖY'ler, bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması, ekonomik büyümede özel kesimin desteklenmesine önem verilmesiyle birlikte, tarımsal faaliyetlerde modern sistemlerin kullanılması ve kırsal kesimin ekonomik ve sosyal yönden güçlendirilmesi teşvik edilmiştir (DPT, 1989: 1-3).

1995 yılında uygulamaya konulması beklenirken, 1996-2000 yılları arasını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; diğer kalkınma planlarından farklı olarak, ulusal

ekonomiyi yönlendiren kurum ve kuruluşlar üzerinde düzenlemeler yapılarak, piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Devletin yatırımları sosyal devlet anlayışıyla eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarına yapması planlanmıştır. Özel kesim tüm yönleriyle değerlendirilmiş, fark gözetmeksizin desteklenerek sanayide modernizasyon, kalite ve nitelikli iş gücü ile dış rekabet koşullarına uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Uygulanan ekonomik önlemler sayesinde sağlıklı bir alt yapının oluşturulması öngörülmüştür (DPT, 1995: 19-21). Planda, sektörel teşvikler yerine, belirli faaliyet alanları baz alınarak teşvik verilmesi, teşvik uygulamalarının sadeleştirilerek anlaşılabilir hale getirilmesi, AR-GE ve teknolojik gelişmelere öncelik verilmesi amaçlanmıştır. Yabancı sermayeli yatırımlardan, özellikle teknoloji gerektiren ürünlerin üretilmesinde faydalanarak teknolojik alt yapının oluşumunu kolaylaştırmak hedeflenmiştir. Orta küçük ölçekli sanayi kuruluşları desteklenerek istihdam yaratıcı kaynakların oluşturulması, nitelikli iş gücü artırılarak rekabette kalite, yaratıcı iş gücünün ön planda tutulması ön görülmüştür (DPT, 1995: 67-69).

2001-2005 yılları arasını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ülke ekonomisinin kesintisiz büyüyerek, uluslararası piyasadan aldığı payın artırılması, Türk toplumunun yaşam kalitesinin gelişmiş ülkeler seviyesine yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Yavaşlayan nüfus artış hızının tekrar dinamik hale getirilmesi gerektiği, gelecekte oluşabilecek iş gücü kaybının olumsuz etkileri belirtilmiştir. AB Kopenhag kriterleri temel alınarak, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması hedeflenmiştir. Ülkenin uluslararası piyasa koşulları ile hızlı bütünleşmesi siyasal ve ekonomik alanda etkinliği olan bir güç haline gelmesi planlanmıştır. Ülke içinde ekonomik sosyal yapının çağın gerekliliğine uygun hale getirilmesi ile sosyal güvenlik, sağlık, eğitim gibi alanlarda gerekli yatırımların hızlı bir şekilde yapılması, enflasyonun tek haneli rakamlarda tutulması, planın temel amaçları arasında yer almaktadır. Plan, mali disiplin çerçevesinde kamu açıklarının azaltılması ve kamu borç stokunun sürdürülebilir seviyede tutulmasını, uygulanan para ve kur politikalarıyla enflasyonla mücadele edilmesini amaçlamaktadır. Yatırımın üretim ve istihdama yönelik yapılması planlanmaktadır. Özel kesimin, kamu kesiminin uzaklaştığı alanlarda etkinliğini artırarak yatırım yapması amaçlanmaktadır. Ülkenin sanayi haritası oluşturularak, gelişmişlik düzeyinin azaltılmasına yönelik küçük ve büyük özel kesimi özendirici alt yapı, teknolojik yatırım, AR-GE yatırımlarının teşvik

edilmesi öngörülmüştür. Yatırım desteklerinde AB ile uyum sağlanması da planın temel amaçlarından biridir (DPT, 2000: 25-29).

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı *“İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye”* vizyonu ile hazırlanmıştır. Mali takvim yılı olarak, AB mali takvimine uyumlaştırılarak 7 yıllık bir dönemi kapsamasından dolayı önceki kalkınma planlara göre farklılık göstermektedir. Plan, rekabetçi bir piyasa ile etkin kamu yönetimi esas alan ekonomik sosyal ve kültürel alanlara bütüncül bir yaklaşımla toplumun refah seviyesini artırmayı amaçlamaktadır. Rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması ve kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması şeklinde beş amaç üzerinde temellendirilmiştir.

AB’ne katılım süreci başlığı altında çok sayıda yapısal reform içeren planda, üretim, sanayi ve hizmet sektöründe verimliliğin optimal seviyede artırılması, AR-GE ve kaliteli ileri teknoloji gerektiren yatırımlara yönelmede rekabet koşullarına uygun yenilikçi yatırımlar yapılmasını teşvik etmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı teşvik edilecek ekonomik konulara ilişkin temel olarak aşağıdaki konuları ele almıştır:

- Teşvik sisteminin koordinasyonu sağlanacak ve etkinliği takip edilecektir. Öngörülebilir ve şeffaf uygulamalar yapılacak, bürokrasi azaltılacaktır. Sistemin AB’ye uyumu sağlanacaktır.
- Yatırımlarda kümelenme ve yeni sanayi odaklarının oluşturulması sağlanacaktır.
- Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının kirlenmeden korunması sağlanacak ve atık suların arıtıldıktan sonra tarım ve sanayide kullanılması teşvik edilecektir.
- Teknoloji geliştirme amaçlı girişimcilik özendirilecek, özel sektörün öncelikli görülen alanlarda araştırma merkezleri kurulması teşvik edilecektir.
- Elektronik ve telekomünikasyon alanında yüksek rekabet gücü sağlayacak entegre sistemlere yönelik yatırımlar teşvik edilecektir (DPT, 2006: 66-81).

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, küresel piyasa ekonomilerinin dalgalanma yaşadığı, ülkelerin yüksek risk altında olduğu, dünya ekonomisinde değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, yeni dengelerin oluştuğu, gelişmiş ve GYÜ arasında güç dengelerinin yeniden şekillendiği bir ortamda hazırlanmıştır. Buna rağmen, ekonomide yüksek hızlı büyüme, toplumun refah seviyesini daha da ileri taşıması beklenen 2023 hedeflerine ulaşmak amaçlanmıştır. (DPT, 2006: 1-3).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı,'nda teşviklerle ilgili öne çıkan uygulama hedefleri aşağıdaki gibidir:

- Kentsel dönüşümde yerli ve yenilikçi üretim teşvik edilecektir.
- Uygulanmakta olan mali teşvikler yaygınlaştırılacak ve etkinliği artırılacaktır.
- İleri teknoloji ürünlerine ilişkin yatırımlar kamu alımı garantisi ile desteklenecektir.
- Özellikle ileri teknoloji ürünlerinin ihracatı başta olmak üzere, ihracat desteklenecektir.
- Kadınların işgücü ve istihdama katılımının sağlanması için, kadınlara yönelik teşviklere ağırlık verilecektir (DPT, 2013: 25-197).

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasından sonraki teşvik uygulamalarını amaçlarına göre beş temel dönemde incelemek mümkündür:

- Birinci dönem, Cumhuriyet’in ilk yıllarında sanayileşme ve kalkınmayı önceleyen ve özel kesimde sermaye birikimi oluşturmaya çalışılan dönemdir.
- İkinci dönem, 1930’lu yıllarda büyük sanayi yatırımları kamu kurumları tarafından yapılırken, özel kesimin gelişmesi için kârlı yatırım alanlarının ve ticaretin amaçlandığı dönemdir.
- Üçüncü dönem, 1950’li yıllarda hem yerli girişimleri destekleyen, hem de yabancı sermaye çekme amacına dönük olan liberal dönemdir.
- Dördüncü dönem, kalkınma planları ile düzenlenen ve ithal ikamesine dayalı sanayileşme hedefleri olan dönemdir.

- Beşinci dönem ise, 1980 sonrasında, özel kesimin ekonomide öncü olması, teknoloji transferi, ilave kapasite ve rekabet gücü kazanma amaçlarına dönük olan son dönemdir (Duran, 2002: 5).

1980 kararları sonrasında; İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi yerine ihracata dönük sanayileşme stratejisi benimsenmesi, dış ticarete yüksek gümrük duvarlarının indirilmesi ve çeşitli kotaların kaldırılması, gerçekçi kur, faiz ve fiyat politikalarının uygulanması gibi yenilikler getirilmiştir. 1986 yılı itibarı ile nakdî destekler teşvik sisteminde ilk kez yerini almıştır. 1990'lı yılların başında kaynakların yetersiz kalması nedeniyle nakit destekler kaldırılmış, bunun yerine düşük faizli kredilerin tahsis edilmesine başlanmıştır. 1995 yılında DTÖ üyeliği ile beraber Türkiye'de vergi teşvikleri DTÖ ve AB'ne uyum odaklı olarak değişim göstermiştir. 2004 yılında çıkarılan '5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' ile getirilen değişiklikler, 2005 yılında 5350 Sayılı Yasa ile önemli değişikliklere uğramıştır. 2006 yılında çıkan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile çeşitli teşvik tedbirleri ile teşvik politikaları sistematik bir hal almaya başlamıştır. 14/7/2009 tarih ve 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile kapsam genişletilmiş ve bir teşvik sisteminden bahsedilmeye başlanmıştır. Son olarak 15.07.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile günümüzde uygulanan teşvik sistemi yasalaşmıştır.

Cumhuriyet sonrası dönemlerden itibaren yatırım ve istihdamın artırılması ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması için uygulanan teşvikler, 1980 yılına kadar dış piyasalara entegre olmayı destekleyici niteliktedir. 24 Ocak 1980 Ekonomi Kararları ile dış ticareti serbestleştiren uygulamalar ağırlık kazanmış, 1990'lı yıllarda bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmiştir. 2000 yılında teşvik sistemi yenilenerek, teknolojisi yüksek ürünlere yönelme başlamış ve 2009 yılında revize edilen sistem ile ülke dört yatırım bölgesine bölünerek mevcut sistemin temelleri atılmıştır. 2012 yılında uygulamaya giren Yeni Teşvik Sistemi ise birçok özelliğinden dolayı bugüne kadar yapılan en geniş ve en kapsamlı teşvik sistemi olma özelliği taşımaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013:329).

2.2. Türkiye'de Teşvik Uygulamalarında Kurumsal Yapı

Türkiye'de yatırım teşviklerine yönelik yardım sağlayan birçok kurum vardır. Bunların başlıcalarını Ekonomi Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bölge Kalkınma Ajanslarını bünyesinde barındıran Kalkınma Bakanlığı, KOSGEB ve TÜBİTAK oluşturmaktadır.

8 Haziran 2011 tarihli 637 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın tüm hizmet birimleri ile Hazine Müsteşarlığı'nın Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlükleri birleştirilerek kurulan Ekonomi Bakanlığı, yatırımlara sağlanan teşvikleri uygulayan temel kurumdur. Bakanlık bünyesinde teşvikleri uygulamak ve yürütmekten sorumlu olan birim Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'dür. İlgili mevzuatta, yatırım teşviklerine ilişkin politika oluşturmak, yatırım projelerini değerlendirerek uygun görülenlerin teşvik tedbirlerinden yararlanmasını sağlamak, teşvik tedbirlerini uygulamak, uygulatmak, uygulamayı takip etmek, uygulama sonuçlarını değerlendirmek gibi temel konuların yanı sıra yabancı yatırımcılara yönelik teşvikler ve yabancı ülkelerle yapılacak teşvik anlaşmalarının yürütülmesi de bu müdürlüğün görevleri arasında sayılmıştır.

Özellikle vergisel teşviklerin uygulanması Maliye Bakanlığı'nın yatırım teşviklerine ilişkin rolünü belirlemektedir. Bununla birlikte, yatırım yeri tahsis edilecek teşvikli yatırımlara ilişkin taşınmazların tespiti ve uyulacak usul ve esasların belirlenmesi bu bakanlığın görev ve yetkileri arasındadır.

Kültür ve turizm yatırımları için sağlanan destekler de Kültür ve Turizm Bakanlığı aracılığı ile yürütülmektedir. Bakanlık, mülkiyeti İl Özel İdarelerine veya belediyelere ait olan yerlerle ilgili altyapı ve çevre düzenleme projelerine mali yardım vermektedir.

Yatırım teşviklerinde rolü olan bir diğer Bakanlık da Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'dır. Bakanlık, ziraat ve hayvancılık konularında faizsiz kredi ve hibe yoluyla çeşitli destekler sağlamaktadır. Bu kredilerin sağlanması da T.C. Ziraat Bankası A.Ş. kanalı ile gerçekleştirilmektedir.

Teşvik uygulamalarında bölgesel teşvik sistemi Bölgesel Kalkınma Ajansları aracılığı ile uygulanmaktadır. Kalkınma Bakanlığı'na bağlı Bölgesel Kalkınma Ajansları Avaneer

(2005:243)'e göre; “ Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır”.

Bölgesel Kalkınma Ajansları; hukuki bir altyapıya dayanarak kurulan ve bir ülkenin önceden belirlenmiş bir bölgesinde özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen kurumsal yapılardır (Koçberber, 2006: 37).

Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın yasal yapıları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Fakat genel olarak özel hukuka tabi kamu kuruluşları olarak kurulmaktadırlar. Bunda mali ve personel yönetimi esnekliğinin sağlanabilmesi ve değişen kalkınma hedeflerine uyum sağlanabilmesinin amaçlandığı düşünülebilir. Tablo 2.1.'de bazı Avrupa ülkelerindeki Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın yasal statüleri bulunmaktadır.

Tablo 2.1
Bazı Avrupa Ülkelerindeki BKA'ların Yasal Yapıları

Ülkeler	BKA yasal statüler
Almanya	Yarı özerk kamu şirketleri
İspanya	Özel hukuka tabi kamu kuruluşları
Fransa	Karma ekonomi şirketleri
Belçika	Belediyeler arası ajanslar
Romanya, Danimarka	Vakıflar
Çek Cumh., Estonya, Slovakya, Polonya	Kamu-özel sektör şirketleri
İsveç	Limited şirket
Hollanda, İtalya, İrlanda, Portekiz	Kamu limited şirketleri
İngiltere	Bakanlık dışı kamu kurumu / özerk örgüt
Litvanya	Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar
Yunanistan	Belediye girişimi

Kaynak : Pınar Özen, "Bölge Kalkınma Ajansları", TEPAV/EPRI, 2005, s.5

Bölge Kalkınma Ajansları Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda da Türkiye’de olduğu gibi kamu kuruluşu niteliğindedir. Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın gündeme gelmesi, AB'ye üyelik süreci ile birlikte gerçekleşmiştir. AB Komisyonu’nun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi’nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında yer alan bölgesel kalkınma ajanslarını oluşturmak amacıyla yasal düzenleme süreci başlatılmıştır. Türkiye’de Kalkınma ajansları, Şubat 2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile kurulmuştur. Aynı Kanun'un 1. Maddesinde ajansların kuruluş amaçları

olarak, kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, ekonomik kaynakların yerinde ve etkili kullanımını sağlamak ve yerel potansiyelden hareketle ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak olarak belirtilmiştir.

Türkiye'de bölgeler 12 düzey bölge altında sıralanmış ve bunların ikinci düzeyinde ilgili bölgelerde bulunan iller belirlenmiştir. Ana bölge sıralaması: TR1: İstanbul, TR2: Batı Marmara, TR3: Ege, TR4: Doğu Marmara, TR5: Batı Anadolu, TR6: Akdeniz, TR7: Orta Anadolu, TR8: Batı Karadeniz, TR9: Doğu Karadeniz, TRA: Kuzeydoğu Anadolu, TRB: Ortadoğu Anadolu, TRC: Güneydoğu Anadolu şeklinde yapılmıştır. Bu bölgelere göre illerin sınıflandırılması ile kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları Tablo 2.2.'de yer almaktadır.

Tablo 2.2
2014 İtibarı İle Türkiye'de Kurulmuş Bölge Kalkınma Ajansları

Sıra	Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
1	İstanbul	İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul
2	Batı Anadolu	Ankara Alt Bölgesi Konya Alt Bölgesi	Ankara Konya, Karaman
3	Doğu Marmara	Bursa Alt Bölgesi Kocaeli Alt Bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
4	Ege	İzmir Alt Bölgesi Aydın Alt Bölgesi Manisa Alt Bölgesi	İzmir Aydın, Denizli, Muğla Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
5	Batı Marmara	Tekirdağ Alt Bölgesi Balıkesir Alt Bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli Balıkesir, Çanakkale
6	Akdeniz	Antalya Alt Bölgesi Adana Alt Bölgesi Hatay Alt Bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur Adana, Mersin Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
7	Batı Karadeniz	Zonguldak Alt Bölgesi Kastamonu Alt Bölgesi Samsun Alt Bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın Kastamonu, Çankırı, Sinop Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
8	Orta Anadolu	Kırıkkale Alt Bölgesi Kayseri Alt Bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir Kayseri, Sivas, Yozgat
9	Doğu Karadeniz	Trabzon Alt Bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
10	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep Alt Bölgesi Şanlıurfa Alt Bölgesi Mardin Alt Bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis Şanlıurfa, Diyarbakır Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
11	Ortadoğu Anadolu	Malatya Alt Bölgesi Van Alt Bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli Van, Muş, Bitlis, Hakkari
12	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum Alt Bölgesi Ağrı Alt Bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan

Kaynak : T.C. AB Bakanlığı, www.abgs.gov.tr, 15 Eylül 2014)

Türkiye'deki bölge kalkınma ajansları sınıflandırılırken üç düzey belirlenmiştir. Birinci düzeyde coğrafi bölgeler kendi içinde sınıflandırılarak 12 temel bölge oluşturulmuştur. Bu bölgelere ikinci düzeyde bazı alt bölgeler atanmıştır. Üçüncü ve son düzeyi ise coğrafi konumlarına göre alt bölgelere bağlanan illerden oluşmaktadır.

Türkiye'de devlet teşvikleri sağlayan bir diğer kuruluş, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)'dir. 20.04.1990 tarih ve 3624 Sayılı Kanun ile; ülkenin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarının gerçekleşmesi doğrultusunda kamu teşebbüsleri ve büyük çaplı özel kesim müteşebbisleri dışında

kalan küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenerek, etkinliğinin artırılması amacıyla kurulmuştur. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olan kuruluş tüzel kişiliğe haiz ve bütün işlemlerde özel hukuk hükümlerine bağlıdır.

Bilim ve teknoloji politikaları geliştirmek temel amacı ile kurulmuş olan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), AR-GE faaliyetlerini özendirmek ve akademik çalışmaları desteklemek amacına yönelik olarak bu konularda çeşitli yatırım teşvikleri sağlamaktadır. Kurum, Akademik AR-GE Destekleri, Sanayi, Teknoloji ve Yenilik Destekleri, Bilim İnsanı Destekleri, Kamu Araştırma Destekleri ana başlıkları altında çok sayıda destek programına sahiptir. Bu desteklerde amaçlanan teknoloji, AR-GE ve inovasyon konularında farkındalık ve yenilik yapılmasını sağlamaktır.

2.3. Türkiye’de Uygulanan Malî Teşviklerin Hukuki Çerçevesi

Türkiye’de mevcut yatırım teşvik sistemi 2009 yılında temellendirilen bölgesel teşvik uygulamalarının 2012 yılında genişletilmesi ve farklı uygulamalar eklenmesi ile köklü bir değişime uğramıştır. Mevcut yatırım teşvik sistemi “Bölgesel” bir sistem olarak nitelendirilebilir. Sistemi bugünkü yapısına oturtan yasal düzenleme, 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 No’lu Bakanlar Kurulu Kararı’nın 19.06.2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir. Bu karara ek olarak 20.06.2012, 10.04.2014, 08.05.2014 ve 25.09.2014 tarihlerinde 4 adet uygulama tebliği Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Yürürlükteki teşvik sisteminin temel yasal dayanağı olması nedeniyle, konuların anlatımında ilgili Bakanlar Kurulu Kararı ve ekleri baz alınacak ve değerlendirmeler bu yönde yapılacaktır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kısaca “Karar” olarak anılacaktır.

Karar’ın 1. Maddesinde sayılmış olan amaçları göz önünde bulundurduğumuzda, yeni teşvik sisteminin hedeflerini aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür:

- Yıllık programlar ile, kalkınma planlarında belirlenen hedefler doğrultusunda, tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesi ve bu yolla ithal bağımlılığı yüksek ürünlerin yurt içinde üretilmesi amaçlanmıştır.
- Üretim ve istihdamın artırılması ve istihdamın bölgeler arasındaki dağılımının dengeli hale getirilmesi hedeflenmiştir.

- Uluslararası düzeyde rekabet gücünü artıracak ve AR-GE içeriği yüksek yatırımların yapılmasının sağlanması öngörülmektedir.
- Uluslararası doğrudan yatırımların artırılması için, yabancı yatırımcıları çekecek nitelikte bir yatırım ortamının sağlanması hedeflenmektedir.
- Bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla, bölgelerin sınıflandırmaya tabi tutulması ve az gelişmiş bölgelerde yatırımın daha yüksek oranlarda teşvik edilerek, yatırımcıların bu bölgeleri tercih etmesinin sağlanması hedeflenmektedir.
- Kümelenmeye yönelik yatırımların diğer yatırımlardan daha fazla desteklenerek, özellikle sanayi kesiminde organize bölgelerin artırılması sağlanmak istenmektedir.
- Çevre korumaya yönelik yatırımlar yüksek oranlarda desteklenerek, teşviklerin sosyal amaçlara da hizmet etmesi amaçlanmıştır.
- AR-GE faaliyetlerine yönelik desteklerin ayrıcalıklı olarak desteklenmesi ve ülkenin yüksek teknolojik ürünler üretmesinin sağlanması hedeflenmiştir.

Yeni teşvik sisteminin yukarıda sıralanan amaçlarından , ihracatı artıracak, ithalatı azaltacak “ithal ikamesi” yaklaşımı ile cari açığı azaltmayı hedeflediği görülmektedir . Yeni teşvik sistemine , önceki teşvik düzenlemesinde yer alan üç ana kategorideki desteğe dördüncü bir tip olarak stratejik yatırımların da eklenmesiyle , cari açığın düşürülmesi çerçevesi nde stratejik olarak belirlenen sektörlerin desteklenmesinin amaçlandığı görülmektedir. Yeni teşvik sistemi ile sanayinin katma değer sorununa çare bulunması, böylece cari açığın risk olmaktan çıkması amaçlanmaktadır (Aras, Öztürk ve Erdoğan, 2012: 99).

Yatırım teşviklerinden yararlanabilecek olan yatırımcılar mevzuatta, yatırım teşvik belgesi almak ön koşuluyla aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Gerçek kişiler,
- Adi ortaklıklar,
- Sermaye şirketleri, kooperatifler, birlikler ve iş ortakları,
- Kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşları,
- Dernekler ve vakıflar,
- Yurt dışındaki yabancı şirketlerin Türkiye’deki şubeleri.

Teşviklerden yararlanabilecek yatırımcıların kapsamının geniş tutulması ile de uygulamanın geniş bir alana yayılması ve yabancı yatırımcıya da eşit koşullarda bir yatırım ortamı sağlanmak istenmiştir. Yatırım teşvik belgesi kapsamında yatırım yapılmasının zorunlu tutulması da, hem istatistiki verilerin toplanmasını hem de yatırımların amacına ulaşp ulaşmadığının denetlenmesini sağlayacaktır.

Karar'ın 4 No'lu ekinde teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile teşviki belli şartlara bağlı yatırım konuları sayılmıştır. Bu konular Tarım ve Tarımsal Sanayi, İmalat Enerji ve Madencilik Yatırımları ve Hizmetler Sektörü alt başlıkları ile sınıflandırılmıştır. Bu yatırım konularında hiç teşvik edilmeyen sektörler olduğu gibi yatırım büyüklüğü, istihdam sayısı ya da ortaklık yapısı ile sınırlandırılan sektörler de bulunmaktadır. Teşvik uygulamaları anlatılırken bu yatırım konularından istisna olarak bahsedilecektir.

2.3.1. Teşvik Uygulamalarında Kullanılan Destek Unsurları

Teşvik sisteminde destekler çeşitli teşvik araçları kullanılarak verilmektedir. Bunlar vergi indirimleri olabileceği gibi, istisnalar, muafiyetler, vergi tatilleri, personel prim destekleri gibi farklı şekillerde uygulanabilir.

Yeni teşvik sisteminde kullanılacak bu teşvik araçları mevzuatta destek unsurları adı altında yer almıştır. Destek unsurlarının içeriği kısaca aşağıdaki gibidir:

2.3.1.1. Vergisel Destek Unsurları

Vergisel Destek Unsurları; Gümrük Vergisi muafiyeti, Katma Değer Vergisi istisnası, vergi indirimi, Gelir Vergisi stopaj desteği şeklinde mevzuatta yerini almıştır.

2.3.1.1.1. Gümrük Vergisi Muafiyeti

Gümrük vergisi, yürürlükteki hükümler uyarınca, dış ticaret yapan iki ülke arasında eşyaya uygulanan ithalat veya ihracat vergilerinin tümü olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de varış ülkesinde vergilendirme esas alındığından, ithalat esnasında alınan bir vergi türüdür. İhracat işlemleri herhangi bir gümrük vergisine tabi değildir (Saygılıhoğlu ve Gerçek, 2007:140).

Karar'ın 9'uncu maddesinde düzenlenen bu destek unsuru, bazı ithalat konularında gümrük vergisinden muaf olunmasını öngörmektedir. Teşvik belgesi kapsamında, yurt

dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır. Teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile aranan koşulları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari yatırım tutarının üzerindeki tüm teşvik belgeli yatırımlar için uygulanabilecek bir destek unsurudur. Gümrük Vergisi muafiyetinin uygulama şekli mevzuatta şu şekilde yer almaktadır:

- Teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malı makine ve teçhizatın ithali gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Bununla birlikte; Karar'da; sektörel kısıtlamalar dikkate alınarak, ithali mümkün olan kullanılmış veya yenilenmiş makine ve teçhizat ile kullanılmış komple tesislerin ithali ya da teşvik belgesine bağlanması Bakanlık'ın uygun görmesine bağlanmıştır.
- Otomobil ve hafif ticarî araç yatırımlarında yatırım dönemi içerisinde kalmak kaydıyla monte edilmemiş haldeki aksam ve parçaların ithali gümrük vergisinden muaftır. Karar'da ağır vasıta, forklift v.b. araçların bu muafiyetten yararlanamayacağı belirtilerek, muafiyetin çerçevesi belirlenmiştir.
- Gemi ve elli metrenin üzerindeki yat inşa yatırımlarında tekne kabuğu ithali gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.

Gümrük vergisi muafiyeti, dünyanın birçok ülkesinde uygulanan bir teşvik aracıdır. Yurt içinde temini mümkün olmayan makine ve teçhizata ulaşılmasını kolaylaştıran bir destek unsurudur.

2.3.1.1.2. Katma Değer Vergisi İstisnası ve İadesi

Türkiye'de 1985 yılında uygulanmaya başlanan Katma Değer Vergisi (KDV), üretim-dağıtım zincirinin her aşamasında ürüne eklenen değer üzerinden alınan bir vergi türüdür (Saraçoğlu ve Ejder, 2013: 61).

KDV istisnası, teşvik sisteminde ilk kez yer almamakla birlikte, Karar'ın 10. Maddesinde geniş kapsamlı olarak yer almıştır. Teşvik belgesi kapsamında, yurt içinden ve yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için KDV'nin ödenmemesi şeklinde uygulanır. Bir yatırım malının bu istisnadan yararlanabilmesi için teşvik belgesi kapsamında olması, bir mal veya hizmet üretiminde kullanılan makine veya teçhizat olması koşulları aranır (3065 Sayılı KDVK, Md. 13/1-d).

Katma Değer Vergisi Kanunu'na eklenen 29 No'lu geçici madde ile; yatırım teşvik belgeleri kapsamında asgari 500 Milyon Türk Lirası tutarında sabit yatırım öngörülen stratejik yatırımlara ilişkin inşaat işleri nedeniyle yüklenilen ve takvim yılı sonuna kadar indirim yoluyla telafi edilemeyen KDV'nin, izleyen yıl yatırımcıya iadesi mevzuata eklenmiştir. Sadece stratejik yatırımlara uygulanacak olan KDV iadesi, ilk kez mevcut teşvik sisteminde yerini bulmuştur.

2.3.1.1.3. Vergi İndirimi

Vergi indirimi, hem Kurumlar Vergisi, hem de Gelir Vergisi mükellefleri için indirimli oranlar uygulanması suretiyle kullanılan bir destek unsudur. Vergi indirimi, yatırımın bölgesel, stratejik veya genel olması v.b. türüne bağlı olarak farklı oranlarda uygulanmaktadır. Yatırıma Katkı Oranı olarak belirlenmiş olan oranların toplam sabit yatırım tutarlarına uygulanması ile Yatırıma Katkı Tutarına ulaşılır. Bu tutar, yatırımın devlet tarafından karşılanan vergisel tutarını gösterir. Burada Toplam Sabit Yatırım Tutarı ifadesinden anlaşılması gereken, arazi-arsa, bina-inşaat, makine-teçhizat ile diğer yatırım harcamaları kalemlerinin toplamıdır. İndirilen kurumlar vergisi veya gelir vergisi tutarı yatırıma katkı tutarına ulaşınca kadar indirimli vergi uygulamasına devam edilir. Mevzuatta yatırımların devri ile ilgili olarak da kolaylık sağlanmış, teşviklerin devirden sonrası için de devam ettirilmesi öngörülmüştür. 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32/A maddesinde, *“Yatırımın kısmen veya tamamen faaliyete geçmesinden sonra devri halinde indirimli vergi oranından devir tarihine kadar devreden, devir tarihinden sonra ise devralan, aynı koşulları yerine getirmek kaydıyla yatırıma katkı tutarının kalan kısmı için yararlanır”* ibaresi ile devir işlemleri de yasal zeminini bulmuştur. Bu destek unsurunun bir istisnası olarak mevzuatta, stopaj suretiyle yapılan vergilendirmede vergi indirimlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca Karar'ın 15. Maddesinin 6. Fıkrası gereğince, *“Arazi, arsa, royalti, yedek parça ve amortismanı tâbi olmayan diğer harcamalar ile 5520 sayılı Kanun gereği finans ve sigortacılık konularında faaliyet gösteren kurumlar, iş ortaklıkları, 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun kapsamında*

gerçekleştirilen yatırımlar ve rödovans sözleşmesine bağlı olarak yapılan yatırımlar”
bu destek unsurundan yararlanamaz.

2.3.1.1.4. Gelir Vergisi Stopajı Desteği:

Teşvik belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için belirlenen gelir vergisi stopajının terkin edilmesidir. Sadece 6. bölgede gerçekleştirecek yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörülür. Bu destek unsuru, ilk kez 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik sisteminde yer alan bir uygulamadır.

Gelir vergisi stopajı desteğinin sadece 6. Bölgede yapılan yatırımlara uygulanması, kalkınmada öncelikli bu bölgenin yatırım ve istihdam açısından cazip hale gelmesini sağlamaktadır. Bu destek unsurunun kapsamı da geniş tutulmuş olup, yatırımın tamamlanamaması yahut teşvik belgesinin iptal edilmesi hallerinde terkin edilen gelir vergileri, vergi ziyai cezası olmaksızın idarece tahsil olunacaktır. Bununla birlikte, yatırımın faaliyete geçmeden önce devredilmesi durumunda, devralan tarafından yatırımın koşulları yerine getirildiği durumda, bu destek unsurundan yararlanmaya devam edilebilir.

2.3.1.2. Diğer Destek Unsurları

Yatırım teşvik sistemindeki vergisel teşvik uygulamalarının yanı sıra, vergisel nitelikli olmayan çeşitli destek unsurları da mevcuttur. Bu bölümde vergisel nitelikli olmayan destek unsurları anlatılacaktır.

2.3.1.2.1. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Teşvik belgesinin tamamlama vizesi¹ yapılması koşulu ile bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlara sağlanan, sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının Bakanlık bütçesinden karşılanmasını öngören destek unsurudur. Bu destek unsuru, teşvik belgesinde kayıtlı istihdam sayısı ile sınırlı tutulmuştur. Desteğin uygulanacağı kayıtlı istihdam sayısı; tamamı yeni olan yatırımlarda, yatırıma ilişkin

¹ Tamamlama vizesi; yatırım harcamalarının bitmesinin ardından Ekonomi Bakanlığı uzmanlarının gerçekleştirilen yatırımı denetleyerek, teşvik belgesi ile uyumlu olup olmadığını kontrol etmesi ve sonucunda onay vermesini ifade eder. Bu vize yapıldıktan sonra yatırıma ilişkin harcamalar, teşvik belgesi kapsamından çıkmış olur.

istihdam eden personelin tamamı, eski yatırımlara ilave olarak yapılan yatırımlarda ise, ilave yatırımla birlikte istihdam edilmiş olan personel sayısı dikkate alınarak hesaplanacaktır. Ayrıca Karar'da bu destek unsuru için, teşvik belgesi kapsamındaki yatırıma ait tesiste, işverenin sosyal güvenlik işyeri numarası altında ilgili mevzuatta belirlenen alt işverenler tarafından istihdam edilen işçi sayısının da dikkate alınabileceği belirtilmiştir, bu da teşvikin kapsamını genişleten bir ifadedir.

2.3.1.2.2. Yatırım Yeri Tahsisi

Teşvik Belgesi düzenlenmiş, bölgesel, stratejik ve büyük ölçekli yatırımlar için Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilmesidir. 90'lı yıllardan beri kademeli olarak çeşitli illere sağlanan bu destek unsuru, 5084 Sayılı Kanun'da Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi adı ile 2009 yılından beri tüm bölgelerde uygulanmaktaydı. Yeni teşvik sisteminde bu uygulamanın içeriği değiştirilmiş olup, eski uygulama yürürlükten kaldırılmıştır.

Yatırım için tahsis edilecek olan yerlerin mülkiyeti; hazineye, özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine, belediyelere ait taşınmazlar ile devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerler olabilir. Yatırım yeri tahsisi desteğinden aşağıda sayılan gerçek ve tüzel kişiler yararlanabilmektedir (4706 Sayılı, Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Ve KDV Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Md. Ek. 3) :

- İrtifak hakkı veya kullanma iznine konu taşınmazlar üzerinde gerçekleştirilecek toplam yatırım tutarı, taşınmaz maliki idarelerce bu taşınmazlara takdir edilecek rayiç değerini,
- Tarım ve hayvancılık yatırımı için bir,
- Turizm yatırımları için iki,
- Diğer yatırımlar için üç katından fazla olan,
- Talep edilen taşınmazın bulunduğu ilçenin mülkî sınırları içinde organize sanayi veya endüstri bölgesi bulunması hâlinde, bu bölgelerde yer alabilecek yatırımlar

için tahsis edilecek boş parsel bulunmayan veya bu bölgelerde yapılması uygun görülmeyen yatırımları yapmak isteyen,

- Taahhüt ettiği yatırımın en az yüzde yirmisini karşılayacak miktarda net öz kaynağa sahip olan,
- Yatırımın finansmanının ne şekilde yapılacağını beyan eden,
- Taahhüt edilen yatırım tutarı on milyon TL'yi aşması halinde fizibilite raporu ve finansman tablosunu veren,
- Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslarda belirtilen hususların yanı sıra istenebilecek diğer şartları da yerine getiren,
- Finans ve sigortacılık konularında faaliyet gösteren kurumların yatırımları , iş ortaklıklarının yatırımları , Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde yapılan yatırımlar, rödovans yatırımları,

yatırım yeri tahsisi desteğinin kapsamı dışındaki yatırım konularıdır.

2.3.1.2.3. Faiz Desteği

Faiz Desteği, teşvik belgesi kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli yatırım kredileri için sağlanan bir finansman desteği olup, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ine kadar kullanılan krediye ilişkin ödenecek faizin veya kâr payının belli bir kısmının Bakanlıkça karşılanmasıdır. Bölgesel ve stratejik yatırımlar ile AR-GE ve Çevre Yatırımları kapsamında olan yatırımlara uygulanacak bir destek unsurudur. Tablo 2.3'te teşvik uygulama türlerine göre faiz desteğinin hangi sürelerde ve hangi oranlarda kullanılacağı yer almaktadır:

Tablo.2.3
Faiz Desteği'nin Teşvik Uygulamaları ile Karşılaştırmalı Tablosu

Uygulama Türü	Destek Üst Sınırı	TL Kredisi	Döviz Kredisi
	(Bin TL)	(%)	(%)
Bölgesel (1. Bölge)	-	-	-
Bölgesel (2. Bölge)	-	-	-
Bölgesel (3. Bölge)	500	3	1
Bölgesel (4. Bölge)	600	4	1
Bölgesel (5. Bölge)	700	5	2
Bölgesel (6. Bölge)	900	7	2
AR-GE Ve Çevre Yat.	500	5	2
Stratejik Yatırımlar	50.000 (Sabit Yatırım Tutarının %5'ini aşmamak kaydıyla)	5	2

Kaynak: 2012/3305 Sayılı BKK'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. Ve 2. Bölge yatırımlarında faiz desteği uygulanmamaktadır. Aynı şekilde genel teşvik uygulamalarında ve büyük ölçekli yatırımlara uygulanan teşviklerde de faiz desteği yer almamaktadır.

2.3.1.2.4. Sigorta Primi Desteği

Teşvik belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının Bakanlıkça karşılanmasıdır. Sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörülür. Bu destek unsurunda işveren tarafından personelin brüt ücretinden kesilerek Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'na ödenmesi gereken işçi priminin asgari ücrete tekabül eden kısmının Ekonomi Bakanlığı tarafından karşılanması söz konusudur. Bu destek unsurunda da sigorta primi işveren payı uygulamasında olduğu gibi yatırım harcamalarının bitmiş ve tamamlama vizesinin yapılmış olması şartı aranmaktadır. Bu uygulama ile ilgili bir diğer yararlanma koşulu da, prim ve hizmet belgelerinin süresi içinde SGK'ya verilmesi ve destek kapsamında olmayan işçi payı tutarlarının yasal süresinde ödenmesidir. İlgili BKK'da, *“Bu destekten yararlanan yatırımcı tarafından ödenmesi gereken primlerin geç ödenmesi halinde, Bakanlıktan SGK'ya yapılacak ödemenin gecikmesinden kaynaklanan gecikme zammı işverenden tahsil edilir”* ibaresi yer almaktadır.

2.3.2. Yatırım Teşvik Uygulamaları

Güncel Yatırım Teşvik sisteminin sağladığı destekler, 1 Ocak 2012 tarihinden sonra müracaat edilmek suretiyle teşvik belgesine bağlanan tüm yatırımlar için geçerlidir. Sistem, yatırım kararlarına hız kazandırmak üzere 2015 yılı sonuna kadar başlanmış olan yatırımlar için daha avantajlı destekler sağlamaktadır. Yatırıma başlanılmış olması için, yatırım tutarının en az yüzde onu oranında (50 milyon TL ve üzeri yatırımlarda en az 5 milyon TL) harcama yapılmış olması gerekmektedir.

2012/3305 Sayılı BKK’da teşvik uygulamaları, Genel Teşvik Uygulamaları, Bölgesel Teşvik Uygulamaları, Büyük Ölçekli Yatırımlara Uygulanacak Teşvikler ve Stratejik Yatırımlara Uygulanacak Teşvikler olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre uygulanan destek unsurları Tablo 2.4’te gösterilmiştir.

Tablo.2.4
Teşvik Uygulamalarının Destek Unsurları İle Karşılaştırmalı Tablosu

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği*	✓	✓	✓	✓
Sigorta Primi Desteği*		✓	✓	✓
Faiz Desteği **		✓		✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi***				✓

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr (17 Temmuz 2015)

* Yatırımın 6. bölgede gerçekleştirilmesi halinde sağlanır

** Bölgesel teşvik uygulamalarında, yatırımın 3., 4., 5. veya 6. bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

*** Sabit yatırım tutarı 500 Milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır. (Yeni Teşvik Sistemi, www.ekonomi.gov.tr)

Destek unsurlarının dağılımı uygulama şekillerine göre değişmekle birlikte, KDV iadesi desteği sadece stratejik yatırımlara sağlanan bir unsurdur. Uygulamalarda yer alan destek unsurları da, bölgeye göre değişik oranlarda ve şartlarda kullanılmaktadır. Bu dört ana uygulamanın dışında “Öncelikli Yatırım Konuları” başlığı altında ayrıca kategorize edilmiş olan yatırım konuları mevcuttur. Bu yatırım konuları ayrı başlık halinde incelenmiştir.

2.3.2.1. Genel Teşvik Uygulamaları

Daha önce de belirtildiği gibi, 15.06.2012 Tarih ve 2012/3305 No'lu BKK'nın 4 No'lu ekinde teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile teşviki belli şartlara bağlı yatırım konuları sayılmıştır. Bu konular Tarım ve Tarımsal Sanayi, İmalat Enerji ve Madencilik Yatırımları ve Hizmetler Sektörü alt başlıkları ile sınıflandırılmıştır. Bu yatırım konularında hiç teşvik edilmeyen sektörler olduğu gibi yatırım büyüklüğü, istihdam sayısı ya da ortaklık yapısı ile sınırlandırılan sektörler de bulunmaktadır.

Kararda teşvik edilmeyeceği belirtilen veya teşviki için aranan şartları sağlayamayan bu istisnai yatırımlar hariç olmak üzere, asgari sabit yatırım tutarı (1. ve 2. bölgelerde 1.000.000 TL, 3., 4., 5. ve 6. bölgelerde 500.000 TL) ve kapasiteler üzerindeki yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinden yararlanabilirler. 6. Bölgede yapılan yatırımlar ise bu iki destek unsuru ile birlikte gelir vergisi stopaj desteğinden de yararlandırılabilir.

2.3.2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Dünya genelinde ülkeler, bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla, küresel ekonomik ve sosyal dönüşümlere uyum sağlamak , ortaya çıkan olumsuz etkileri gidermek ve fırsatları değerlendirmek üzere ulusal ihtiyaçları doğrultusunda kendi bölgesel politikalarını belirlemektedirler (Takım, 2010: 3).

Türkiye, bölgeler arası gelişmişlik farklarının ileri düzeyde olduğu ülkeler arasındadır. Bu gelişmişlik farkları, ülkenin yüz ölçümü ile birlikte coğrafi koşullarında bölgeler arasında ciddi değişimlerin olması ve bölgelerin fiziki ve beşeri sermaye azlığı , altyapı yetersizliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır . Bu farklılıklar neticesinde , başta Marmara Bölgesi olmak üzere Batı bölgeleri , üretim, ticaret ve istihdam gibi ekonomik

değişkenlerin merkezi konumuna geçerken , ülkenin doğusunda yer alan bölgeler geri kalmaktadır (Bakırcı, Ekinci ve Şahinoğlu, 2014: 283).

Yatırım teşvikleri de bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına ve bölgesel kalkınmaya yönelik uygulanabilen önemli destek araçlarıdır . Teşviklerin nitelikleri bölgelere göre farklılık arz edebilmektedir . Aynı şekilde yıllara göre verilen teşvik belgelerinin tutarı ve sektörel dağılımında da ciddi değişiklikler olabilmektedir . Bölgelerin teşviklerden yeterli payı alıp alamadıkları kadar, hangi sektörlerde ve hangi özellikte teşvikler almada öne çıktıkları da büyük önem taşır (Şahin ve Uysal, 2011: 112)

Yeni teşvik sisteminde bölgesel teşvik uygulamaları, mevcut teşvik sisteminin temelini oluşturan bir uygulamadır. Destek unsurları bölgelere göre farklı uygulama şekilleri kazanabilmektedir. Bölgelerde yer alan iller, coğrafi konumlarına göre değil ekonomik büyüklükleri ve sosyal durumları göz önünde bulundurularak sınıflandırılmıştır. Bu bölgelerin aralarındaki gelişmişlik düzeylerini denkleştirmek amacıyla her bölgeye ihtiyacına uygun yoğunlukta teşvik öngörülmüştür. Bu gruplandırmaya göre teşvik bölgeleri ve illeri Tablo 2.5’te yer almaktadır.

Tablo 2.5
İllerin Teşvik Bölgelerine Göre Dağılımı

BÖLGE	İLLER
1. Bölge	Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Muğla
2. Bölge	Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova.
3. Bölge	Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak ve Zonguldak
4. Bölge	Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize ve Sivas.
5. Bölge	Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli ve Yozgat.
6. Bölge	Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van, Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri.

Kaynak : 15.06.2012 Tarih ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında BKK, Ek-1

Altı bölge olarak sınıflandırılan illerde uygulanacak olan teşvik unsurları, bölgeye göre değişiklik göstermektedir. 1. Bölgeden başlayarak 6. Bölgeye kadar sıralanmış bu

bölgelerde, en çok gelişmiş illerden, en az gelişmiş illere doğru bir sıralama yapılmıştır. Tablo 2.6’da, bölgelere göre uygulanacak olan destek unsurları yer almaktadır.

Tablo 2.6
Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Destek Unsurlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Destek Unsurları		1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
KDV İstisnası		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	OSB Dışı YKO* (%)	15	20	25	30	40	50
	OSB İçi YKO (%)	20	25	30	40	50	55
	Genel Orandan İndirim (%)	50	55	60	70	80	90
SGK İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
	Destek Süresi OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
	YKO Üst Sınır	10	15	20	25	35	-
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	Puan	YOK	YOK	3	4	5	7
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	Süre	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: www.dengemusavirlik.com (03.05.2015)

*Yatırıma Katkı Oranı

Bölgesel sıralamada, 1. Bölge en az teşvik alan bölge olup, kademe kademe artış gösteren bölge teşvikleri 6. Bölgede en üst düzeye ulaşmaktadır. OSB’lerde yapılan yatırımlarda da destek oran ve süreleri, bir alt bölge desteğinden yararlanılmasından dolayı değişiklik göstermektedir.

Öte yandan, bölgelere göre asgari sabit yatırım tutarları da farklılık arz etmekte olup, 1. Bölgeden 6. Bölgeye doğru bu tutarlar azalmaktadır. Karar’ın 2. No’lu ekinde sektörler göre dağılımı bulunan asgari sabit yatırım tutarlarının 1. Bölgede en düşük olan tutarı 1 milyon TL iken, 6. Bölgede en düşük tutar 500 bin TL olarak belirtilmiştir.

2.3.2.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

Ülkenin Teknoloji ve AR-GE kapasitesini artırabilecek, uluslararası alanda rekabet üstünlüğü sağlayacak bazı yatırım konuları mevzuatta, “Büyük Ölçekli Yatırım” olarak sınıflandırılmıştır. Tablo 2.7’de belirtilen sektör ve tutardaki yatırımlar, büyük ölçekli yatırımlar sınıfında değerlendirilecek ve ona göre belirlenen destek unsurlarından yararlandırılacaktır:

Tablo 2.7
Büyük Ölçekli Yatırımların Asgari Sabit Yatırım Tutarları

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları:	
	a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
	b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	50
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	50
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	50
9	İlaç Üretimi Yatırımları	50
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	50
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı Yatırımları	50
	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar	50
12	[Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dâhil)]	50

Kaynak: <http://www.kpmg.com> (Erişim Tarihi : 25.04.2015)

Büyük ölçekli yatırımlar belirli sektörlerle ve belirli sabit yatırım tutarlarına sahip olan yatırımlardan müteşekkildir. Büyük ölçekli yatırımların yararlanabileceği destek unsurları da bölgelere göre farklılık arz etmektedir.

Tablo 2.8’de büyük ölçekli yatırımlara uygulanacak olan destek unsurlarının bölgelere göre dağılımı yer almaktadır:

Tablo 2.8
Büyük Ölçekli Yatırımlara Uygulanacak Destek Unsurlarının Bölgelere Göre Dağılımı

		1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
KDV İstisnası		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	OSB Dışı YKO* (%)	25	30	35	40	50	60
	OSB İçi YKO (%)	30	35	40	50	60	65
	Genel Orandan İndirim (%)	50	55	60	70	80	90
SGK İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
	Destek Süresi OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
	Yatırım Tutarına Oranı	3	5	8	10	11	15
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	Puan	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	Süre	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: <http://www.dengemusavirlik.com> (03.05.2015)

Büyük ölçekli yatırımların teşvikinde de bölgesellik ön plana çıkmaktadır ve yine gelişmişlik düzeyine göre en alt seviyede olan bölgeler en yüksek teşvik paylarını almaktadır. OSB’lerde yapılan yatırımlarda da destek oran ve süreleri, bir alt bölge desteğinden yararlanılmasından dolayı değişiklik göstermektedir.

Büyük ölçekli yatırımlara uygulanacak olan Gelir Vergisi Stopajı Desteği ile Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği unsurları, yeni teşvik sisteminde ilk kez uygulanmaya başlayan destek unsurlarıdır.

2.3.2.4. Stratejik Yatırımların Teşviki

Yeni teşvik sisteminde, ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar stratejik yatırım olarak nitelendirilmiş ve ilk kez bu yatırımlara yönelik özel teşvik uygulaması hüküm altına alınmıştır.

Bu uygulamanın yürürlüğe konulmasının amacı; cari açığın azaltılması için;

- İthalat bağımlılığı yüksek,
- Uluslararası rekabet gücünü artırma kapasitesi olan,
- AR-GE değeri yüksek,
- Yüksek katma değerli,
- İleri teknoloji gerektiren,

- Stratejik önemi haiz

yatırımları teşvik etmektir. Karar'a göre aşağıdaki kriterleri tüm şartlarıyla birlikte taşıyan yatırımlar , bölge ayrımı yapılmaksızın stratejik yatırımlara tanınan destek unsurlarından yararlanırlar:

- Asgari sabit yatırım tutarının 50 milyon TL'nin üzerinde olması (münhasıran bu yatırımların enerji ihtiyacını karşılamak üzere gerçekleştirilecek doğalgaza dayalı olmayan enerji yatırımlarının, tesis kurulu gücü ile orantılanacak kısmı dâhil) ,
- Yatırım sonucu üretilecek ürünün yurt içi toplam üretim kapasitesi tesinin aynı ürünün ithalatından az olması,
- Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilecek yatırımla asgari %40 oranında katma değer sağlanması (rafineri ve petrokimya ürünlerinde bu hüküm aranmaz),
- Yatırım sonucu üretilecek ürünle ilgili son bir yıl içerisinde gerçekleşen ithalat tutarının 50 milyon ABD dolarının üzerinde olması (Yurt içinde üretilen ürünlerin üretimine yönelik yatırımlarda bu hüküm aranmaz),

Stratejik yatırımlarda yatırıma katkı oranının 6. bölgede %80'i, diğer bölgelerde ise %70'i, yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde ettiği kazançlarına da uygulanabilir. Stratejik yatırımların teşvikinde uygulanacak destek unsurları aşağıdaki gibidir, bunlardan ilk altı tanesi bölge ayrımı yapılmaksızın tüm yatırımlara uygulanacaktır:

- Kdv İstisnası,
- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- Vergi İndirimi (Yatırıma Katkı Oranı % 50),
- Yatırım Yeri Tahsis,
- Kdv İadesi (500 Milyon TL'nin üzerindeki yatırımların bina-inşaat harcamaları için),
- Faiz Desteği (Yatırım tutarının %5'ini geçmemek kaydıyla azami 50 Milyon TL'ye kadar),

- Sigorta Primi İşveren Payı Destek süresi diğer bölgelerde 7 yıl, 6. Bölgede ise 10 yıl,
- Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve Sigorta Primi İşçi Payı Desteği (sadece 6. Bölgede olmak koşuluyla).

Genel, Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımların teşvikine ilişkin uygulamalar, daha önceki teşvik sisteminde de yer almasına rağmen, Stratejik Yatırımların Teşvik edilmesi ilk kez yeni teşvik sistemi ile gündeme gelmiştir.

2.3.3. Teşvik Sistemindeki Özellikli Durumlar

Bazı yatırım konuları, önemine istinaden teşvik sisteminde öncelikli sınıfta sayılmıştır, Bu öncelikli alanlara yapılacak yatırımlar hangi bölgede olursa olsun 5. Bölge desteklerinden yararlandırılacaktır. Bununla birlikte, bazı yatırım konuları bir alt bölge desteğine tabi tutulmuş, AR-GE, Çevre, İhracat, Serbest Bölge yatırımları ayrı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

2.3.3.1. Öncelikli Yatırım Konuları

2012/3305 Sayılı BKK ile belirlenen bazı sektörlerde yatırım yapılması halinde Türkiye'nin neresinde olursa olsun 5. bölgede uygulanan teşviklerin uygulanacağı belirlenmiştir. Böylelikle gelişmesi istenen yatırım alanları nda bölge şartı aranmadan artırılmış teşviklerin uygulama imkân ı getirilmiştir . BKK ile aşağıdaki konularda yapılacak yatırımlar öncelikli yatırımlar olarak belirlenmiştir.

Öncelikli yatırım konuları 5. Bölgede uygulanan bölgesel desteklerden faydalanabilir. Ancak bu yatırımlar, 6. Bölgede yer almaları halinde bulunduğu bölge desteklerine tabidir. Öncelikli yatırım konularında yer alan başlıca yatırım alanları şunlardır:

- i. Ulaştırma yatırımları kapsamında, denizyolu ile yük veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar ve özel sektör tarafından yapılacak yük veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları.
- ii. Otomotiv, uzay veya savunma sanayiine yönelik test merkezleri, rüzgar tünelleri mahiyetindeki yatırımlar.
- iii. Turizme yönelik olarak, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda yapılacak konaklama tesisi yatırımları.

- iv. Alışveriş merkezleri ve konaklama tesisleri hariç olmak üzere, asgari 50.000 metrekare kapalı alanı olan fuar yatırımları.
- v. Savunma sanayine yönelik projelerde, Savunma Sanayii Müsteşarlığından onaylanan yatırımlar.
- vi. Maden işleme ve istihraç yatırımları ve Maden Kanunu'nda belirlenen gruptaki madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları, yasada gerekli koşulları sağlayan maden arama yatırımları.
- vii. Özel sektörün eğitime yönelik, kreş, okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise vb. yatırımları.
- viii. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri ile geliştirilmiş ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar.
- ix. Belirlenen asgari tutarların üzerinde olmak kaydıyla, motorlu kara taşıtları ana sanayi, motor aksamları ve motor ve motor elektroniğine yönelik otomotiv yatırımları.
- x. Teşvik edilmeyecek yatırımlar dışında kalan ve mevzuatta belirlenen koşulları sağlayan enerji verimliliğine yönelik yatırımlar ile atık ısı kaynaklı elektrik üretimi yatırımları.
- xi. OECD'nin belirlemiş olduğu yüksek teknolojili sanayi ürünlerine yönelik yatırımlar.
- xii. Kanunda belirlenen koşulları sağlayan doğalgaz yatırımları.
- xiii. Karbon elyaf ve bu maddeden mamul kompozit malzeme üretimine yönelik yatırımlar.

Belirlenen yatırım konularının, enerji, maden, imalat, eğitim, ulaştırma, turizm alanlarındaki bazı yatırımlar ile, stratejik mahiyette sektörlerden oluştuğu görülmektedir. Stratejik yatırımlara uygulanan teşvikler için asgari yatırım tutarı koşulunun 50 Milyon TL olduğu göz önünde bulundurulursa, bu öncelikli yatırım konularının asgari sabit yatırım tutarları aşağıya çekilmiş stratejik yatırımlar olduğu görülecektir. Yatırım konularına bakıldığında stratejik yatırımlar başlığında sayılan ithalat bağımlılığı yüksek, uluslar arası rekabet gücünü artırma kapasitesi olan, AR-GE değeri yüksek, yüksek katma değerli, ileri teknoloji gerektiren yatırım özelliklerini taşıyan alanlar olduğu görülmektedir.

Öncelikli yatırım konuları belirtilen alan ve asgari sabit yatırım tutarlarında olmak kaydıyla, 1.,2.,3.,4.,5. Bölgelerden hangisinde yatırım yapılırsa yapılsın 5. Bölgede uygulanan vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti ve faiz desteği teşviklerinden yararlandırılacaktır. Yatırımın 6. Bölgede olması durumunda bu bölgenin destek oranlarından faydalanacak ve gelir vergisi stopaj desteği ve sigorta primi desteği de destek unsurlarına ilave edilecektir.

2.3.3.2. Bir Alt Bölge Desteğinden Yararlandırılacak Yatırım Konuları

2012/3305 Sayılı BKK'nın amaçları içinde yer alan yatırımlarda kümelenmeyi gerçekleştirmek üzere, OSB'leri teşvik edici ilave bu uygulama kararın 18. Maddesine ilave edilmiştir. İlgili maddeye göre yatırımın OSB'de gerçekleştirilmesi veya yatırımın aynı şekilde faaliyet gösteren en az 5 gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı tarafından gerçekleştirilmesi ve ortak faaliyet gösterilen alanda entegrasyonu sağlayacak bir yatırım olması halinde, yatırımın yapıldığı bölgenin bir alt bölgesine uygulanacak teşviklerden yararlanması mümkün olacaktır.

Büyük ölçekli ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında yatırım teşvik belgesine sahip yatırımcılar, yalnızca vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteğinden yatırım yapılan ilin ait olduğu bölgenin bir alt bölgesine sağlanan artırılmış destek oran ve sürelerinden yararlanabilirler.

Yatırım, 6. bölgede bulunan bir OSB'de gerçekleştirilse, bir alt bölge olmadığından 6. bölgede bir alt bölge desteğinden yararlanma niteliklerine sahip yatırımlara ; sigorta primi işveren hissesi desteğine 6. bölgede geçerli olan süreye 2 yıl, yatırım katkı oranına ise 5 puan ilave etmek üzere artırılmış teşvik uygulanmaktadır.

2.3.3.3. AR-GE Ve Çevre Yatırımlarına Yönelik Teşvikler

Ekonomik büyümenin sağlanmasında etkili bir rolü olan teknolojik gelişmeler firmalar tarafından yapılan AR-GE faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır . Teknolojik yenilikler, bir firmanın rekabet gücünü artırıp pazar payının büyümesini sağladığı gibi karlılığının da artmasına katkıda bulunmaktadır . Teknolojik yenilik üretimde etkinlik

sağlayarak kaynakları n etkin kullanımı sağladığı gibi , makro ölçekte ekonomik büyümeyi hızlandırarak yaşam kalitesinin artmasına etki eder (Korkmaz, 2010: 3321).

AR-GE yatırımı kavramı ile aşağıdaki yatırımlar tanımlanmaktadır (www.taysad.org.tr, 2015)

- Yeni bir ürün geliştirilmesi,
- Ürün kalitesinin ve standardının yükseltilmesi,
- Maliyet düşürücü ve standart yükseltici yeni bir teknolojinin ülke şartlarına uyumunun sağlanması amacıyla bilimsel esaslara uygun olarak yapılan ve her aşaması belirlenmiş araştırma ve geliştirme çalışmaları.

AR-GE teşvikleri Türkiye’de 12/03/2008 tarih ve 26814 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak 1 Nisan 2008 tarihinde itibaren yürürlüğe giren Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun’la birlikte etkin bir araç haline getirilmiştir. Genel olarak bakıldığında ise AR-GE faaliyetlerine yönelik vergisel teşvikler 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun’da, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nda , 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 10/1-a maddesinde, 13 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 89/9 maddesinde, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu’nun Geçici 20’nci maddesinde 14 ve 16/07/2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında” BKK’nda yer almaktadır. 5746 sayılı Kanun ile 4691 sayılı Kanun en kapsamlı yasal düzenlemelerdir (Çelebi ve Kahrıman, 2011: 46). Yeni teşvik sistemi ile bu kapsam daha da genişletilmiştir.

Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Kanunlarında AR-GE yatırımlarına yönelik olarak yer alan vergi indirimleri herhangi bir bölge veya teşvik belgesi kapsamında olmayıp, AR-GE’ye yönelik yapılan tüm yatırımları kapsamaktadır. 01/01/2006 tarihinden geçerli olmak üzere işletme bünyesinde gerçekleştirilen ve yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik AR-GE harcamaları tutarının %40’ı, 01/04/2008 tarihinden itibaren ise %100’ü, beyanname ile bildirilen kurum kazancından indirilebilecektir. (KVK md.10/1-a; GVK md.89/1-9)

Çevre yatırımı kavramı ise ; doğrudan ticari mal üretimine yönelik olmayan , mevcut veya gerçekleştirilecek tesislerin katı , sıvı veya gaz gibi atıkların temizlenmesine veya

yok edilmesine yönelik yatırımları ifade etmektedir . AR-GE ve çevre yatırımları KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti ve faiz desteğinden yararlandırılır . Söz konusu yatırımların, 6. bölgede gerçekleştirilmesi halinde gelir vergisi stopajı ve sigorta primi desteğinden de yararlanılır . Bu uygulamalar da eski teşvik sisteminde yer almakla birlikte, yeni teşvik sisteminde kapsamı genişletilmiştir.

AR-GE yatırımlarından söz edildiğinde değinilmesi gereken bir diğer konu da Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TEKNOPARK)'dır. Bu bölgeler AR-GE çalışmaları için tasarlanmış özel alanlar olup, ileri teknoloji alanındaki yatırımları cazip hale getirmektedir.

Türkiye'de 40'ı faaliyette olan 59 TEKNOPARK mevcuttur; diğer 19 bölgenin ise onayı alınmış olup yapımı devam etmektedir. Bu özel bölgelerin AR-GE faaliyetlerine yönelik sağlamış olduğu avantajlar aşağıdaki gibidir (www.invest.gov.tr, 2015)

- Yazılım geliştirme ve AR-GE faaliyetlerinden elde edilen kazançlar 31 Aralık 2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden muaftır.
- Teknoloji geliştirme bölgesi içinde üretilen uygulama yazılımlarının satışı 31 Aralık 2023 tarihine kadar KDV'den muaftır. Bunlara sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, farklı iş sektörleri, internet, mobil telefonlar ve askeri komuta kontrol sistemlerinde kullanılan yazılımlar dâhildir.
- Bölgede çalışan, AR-GE ve destek personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri 31 Aralık 2023 tarihine kadar her türlü vergiden müstesnadır. Muafiyet kapsamındaki destek personeli sayısı AR-GE personeli sayısının % 10'unu aşamaz.
- İşletmeler, bölgede başlatıp sonuçlandırdıkları AR-GE projeleri sonucu elde ettikleri teknolojik ürünün üretilmesi için gerekli yatırımı, yönetici şirketin uygun bulması ve Bakanlığın izin vermesi şartıyla bölge içerisinde yapabilirler.
- 31 Aralık 2024 tarihine kadar beş yıl boyunca SGK primi işveren payının % 50'si devlet tarafından karşılanacaktır.

2.3.3.4. İhracata Yönelik Teşvik Uygulamaları

İhracat; bir malın veya değerin yürürlükteki ihracat ve gümrük mevzuatına uygun şekilde fiili ihracatının yapılması ve Kambiyo Mevzuatına göre bedelinin yurda getirilmesi işlemlerinin tümü olarak tanımlanır (Gürsoy, 2010: 36).

Küreselleşen dünyada, artan ticari ilişkiler neticesinde uluslararası sınırlar ekonomik anlamda ortadan kalkmıştır . Ülkelerin birbiriyle bütünleştiği böyle bir ortamda , ekonomik kalkınmanın ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin yolu istikrarlı bir ihracat artışından geçmektedir . Türkiye’de de 1980’li yıllardan başlayarak ihracata dayalı bir kalkınma modeli benimsenmiştir . Türkiye ihracatının zayıf noktalarından birisi küresel pazarlarda rekabet edebilecek yeni ürünlerin üretilmemesidir (Tokucu ve Yüce, 2013: 49).

Her ne kadar GYÜ’de hammadde, yatırım malları ve teknolojik ürünlere olan ihtiyaç nedeniyle ithalatın ihracattan fazla olması kabul edilebilir bir durum olsa da, ihracatımızın dünya ticaretindeki payı, ülke kaynakları ve potansiyeli dikkate alındığında olması gerektiği düzeyde değildir. Bu nedenle firmaların ihracat faaliyetlerine ağırlık vermelerine yönelik teşvikler uygulanması gerekmektedir (İlter, 1999: 19).

Türkiye’de 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programında yer alan önlemler, iç ve dış piyasalarda fiyat serbestisini ve piyasa mekanizmasının kamusal düzenlemelere konu olmadan serbestçe işlemlerini öngörmekteydi. (Gökalp, 2000: 52) Bu ihracata dayalı politika halen devam etmekte ve ihracata yönelik teşvikler, değişen dönemlerde artarak devam etmektedir. Yeni teşvik sisteminde uygulanan teşvikler dışında, teşvik sisteminde uygulanan ilave ihracat teşviklerinin konularını genel olarak aşağıdaki destek unsurları oluşturmaktadır:

- Uluslararası Nitelikteki Yurt İçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi
- Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi
- AR-GE Yardımları
- İstihdam Yardımları
- Yurt Dışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesi
- Yurt Dışı Birim, Marka ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi

- Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi'nin Desteklenmesi
- Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği
- Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ
- Tasarım Desteği
- Teknik Müşavirlik Firmalarının Yurt Dışındaki Faaliyetlerine Sağlanacak Devlet Yardımları

Yukarıda başlıkları sunulan destek unsurlarının her biri farklı tebliğlerle yasal zemine kavuşturulmuş olup, ihracata yönelik özel nitelikli teşviklerdir. Yeni teşvik sisteminde de uygulanmakla beraber, önceki teşvik yasalarında da yer almış uygulamalardır.

2.3.3.5. Serbest Bölgelere Yönelik Teşvik Uygulamaları

Serbest bölgeler , ülke sınırları içinde olmasına rağmen , dış ticaret , vergi ve gümrük mevzuatının uygulanması açısından ülkenin gümrük hattı dışında sayılan bölgelerdir . Bu bölgelerde ilgili ülkeye ait yasal düzenlemeler uygulanmamakla birlikte , buralarda yapılan faaliyetler için çeşitli teşvikler sağlanmaktadır . Özellikle ihracata dayalı kalkınma stratejisini tercih eden ülkeler tarafından ihracatı artırmanın en önemli araçlarından birisi olarak görülen serbest bölgelerde verilen hizmetler , uluslararası standartlara uygun olup , yerli ve yabancı yatırımcılar için birçok avantaj sağlamaktadır (Fettahlıoğlu ve Dereli, 2012: 396).

Türkiye’de serbest bölgeler, 06.06.1985 tarih ve 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile kurulmuştur. Kanunun amacı ve kapsamı ilk maddesinde şu şekilde belirlenmiştir:” *Bu Kanun ; ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak , işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla serbest bölgelerin kurulması , yer ve sınırlarıyla faaliyet konularının belirlenmesi , yönetimi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsar”* . Tablo 2.9’da Türkiye’de mevcut serbest bölgeler ve kuruluş yıllarına yer verilmiştir :

Tablo 2.9
Türkiye’de Mevcut Serbest Bölgeler ve Kuruluş Tarihleri

Sıra No	Serbest Bölge Adı	Kuruluş Yılı
1	Mersin Serbest Bölgesi	1985
2	Antalya Serbest Bölgesi	1987
3	İstanbul AHL Serbest Bölgesi	1990
4	Trabzon Serbest Bölgesi	1990
5	İstanbul Trakya Serbest Bölgesi	1990
6	Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	1992
7	İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi	1992
8	Mardin Serbest Bölgesi	1994
9	Samsun Serbest Bölgesi	1995
10	Avrupa Serbest Bölgesi	1996
11	Rize Serbest Bölgesi	1997
12	Kayseri Serbest Bölgesi	1997
13	İzmir Serbest Bölgesi	1997
14	Gaziantep Serbest Bölgesi	1998
15	TÜBİTAK-Mam Serbest Bölgesi	1999
16	Denizli Serbest Bölgesi	2000
17	Bursa Serbest Bölgesi	2000
18	Kocaeli Serbest Bölgesi	2000

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr Erişim Tarihi: 05.05.2015

Hali hazırda Türkiye’de AB ve Orta Doğu pazarlarına yakın 20 Serbest Bölge (19’u faal) olup, bunlar Akdeniz, Ege ve Karadeniz’deki limanlarla uluslararası ticaret yollarına erişimin kolayca sağlanabildiği noktalarda yer almaktadır. Serbest bölgelere uygulanan teşvikler ise aşağıdaki gibidir:

- Gümrük vergisi ve aynı tür diğer vergilerden % 100 muafiyet.
- İmalat firmaları için kurumlar vergisinden % 100 muafiyet.
- KDV ve özel tüketim vergilerinden % 100 muafiyet.
- Çalışan maaşı üzerinden alınan gelir vergisinden % 100 muafiyet (serbest bölgelerde ürettiği ürünlerin FOB bedelinin en az % 85’ini ihraç eden şirketler için).
- Mallar süre sınırlaması olmaksızın serbest bölgelerde tutulabilmektedir.

- Şirketler, serbest bölgelerden elde edilen kârı hiçbir sınırlama olmaksızın yurt dışına ya da Türkiye'ye serbestçe aktarabilmektedir.

2.3.3.6. Kültür Yatırımlarına Yönelik Teşvikler

Teşvik sistemimizde, sadece ekonomik değil sosyal boyutlu projeler de desteklenmektedir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5225 Sayılı Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik Kanunu günümüzde de halen yürürlükte dir. Kanunun ilk maddesinde, kanunun amacının aşağıda belirtilen konulardaki yatırımların teşvik edilmesinin sağlanması olduğu belirtilmiştir:

- Birey ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik yatırımlar,
- Kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi haline getirilmesinde etkili olabilecek yatırımlar,
- Kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesini sağlayacak yatırımlar,
- Sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının yaratılmasını ve geliştirilmesine yönelik yatırımlar,
- Ülkenin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi, kullanılması ile kültür merkezlerinin yapımı ve işletilmesine yönelik kültür yatırımları ve girişimleri.

Bu kanun kapsamındaki kültür yatırım ve girişimleri için uygulanacak destek unsurları şunlardır:

- i. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi: Yatırım teşvik belgesine Kurumlar Vergisi mükellefi yatırımcı veya girişimcilerin, ilgili idareye verecekleri aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri, münhasıran belgeli yatırım ve girişimde çalıştıracakları işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin, yatırım aşamasında üç yılı aşmamak kaydıyla %50'si, işletme aşamasında ise yedi yılı aşmamak kaydıyla %25'i, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilmektedir.

- ii. Taşınmaz Mal Tahsisi: Kültür ve Turizm Bakanlığının, bu kanun kapsamında kültür yatırımı ve girişimleri için taşınmaz mal tahsisi yapma yetkisi bulunmaktadır.
- iii. Sigorta Primi İşveren Paylarında İndirim: Bu kanun uyarınca belgelendirilmiş kurumlar vergisi mükellefi yatırımcı veya girişimcilerin, ilgili idareye verecekleri aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri, münhasıran belgeli yatırım veya girişimde çalıştıracakları işçilerin, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73  nc  maddeleri uyarınca prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin, yatırım aşamasında üç yılı aşmamak şartıyla %50'si, işletme aşamasında ise yedi yılı aşmamak şartıyla %25'i Hazinece karşılanır.
- iv. Su Bedeli İndirimi ve Enerji Desteği: Kültür yatırımı ve girişimleri, su ücretlerini yatırım ve girişimin bulunduğu yörede uygulanan tarifelerden en düşüğü üzerinden öderler. Bu yatırım veya girişimin elektrik enerjisi ve doğal gaz giderlerinin %20'si beş yıl süreyle Hazinece karşılanır.
- v. Yabancı Uzman Personel ve Sanatçı  alıştırabilme: Belgeli yatırım veya girişimlerde, Kültür ve Turizm Bakanlığının ve İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca verilen izinle toplam personel sayısının %10'unu aşmamak üzere yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırılabilir .
- vi. Hafta Sonu ve Resmi Tatillerde Faaliyette Bulunabilme: Belgeli girişimler ile belge kapsamındaki diğer birimler belgede belirlenen çalışma süresi içinde hafta sonu ve resmi tatillerde de faaliyetlerine devam edebilirler. Belgeli yatırımı veya girişimi Bakanlığın izni ile devralanlar da kalan süre için bu kanun hükümleri çerçevesinde teşvik ve indirim uygulamasından yararlanırlar.
- vii. Emlak Vergisi Muafiyeti: Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu hükümleri dairesinde turizm müessesesi belgesi almış olan Gelir veya Kurumlar Vergisi mükelleflerinin adı geçen kanunda yazılı maksatlara tahsis ettikleri ve işletmelerine dâhil binaları, inşalarının sona erdiği veya mevcut binaların bu

maksada tahsisi halinde turizm müessesesi belgesinin alındığı yılı takip eden bütçe yılından itibaren 5 yıl süre ile geçici muafiyetten faydalandırılır (EVK md. 5/b).

2.3.3.7 Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu İstisnası

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF), ağırlıklı olarak finansal işlemler üzerinden ve işlem bazında alınan bir mali yük olarak tanımlanmaktadır . Karmaşık bir uygulama alt yapısına sahip olan KKDF , kapsadığı işlemler itibariyle de sınırlı olarak sayılmış finansal işlemler için söz konusudur . Kredili işlemler üzerinden alınan KKDF , bankalar ve finansman şirketleri tarafından yurt içi veya yurt dışından kullandırılan krediler ve kredili ithalat işlemlerine uygulanmaktadır . İthalat açısından sadece ithalatçının kredilendirildiği ithalatlar KKDF'ye tabi iken , ödeme açısından sınıflandırılan diğer ithalat yöntemleri ise KKDF'ye tabi bulunmamaktadır . (Ceylan ve Çakıcı, 2014: 36)

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu ilk olarak Türkiye'de 12.05.1988 tarihli ve 88/12944 Sayılı KKDF Hakkında BKK ile yürürlüğe girmiştir. Uygulamaya konulduğu günden bugüne mevzuatta çok sayıda değişikliğe uğramıştır. İthalatta uygulanan bu fon kesintisi, teşvik belgeli yatırımlar kapsamındaki makine ve teçhizat kapsamında uygulanmamaktadır. Bu teşvik uygulaması Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu İle İlgili Tebliğ'in 3. Maddesinde düzenlenmiştir. Yatırıma yönelik ithalat için geçerli olan bir teşvik uygulamasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İKİNCİ BÖLGEDE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE SAKARYA ÖRNEĞİ

3.1. İkinci Bölgede Uygulanan Yatırım Teşviklerinin Genel Çerçevesi

16.07.2009 tarih ve 27290 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2009/15199 sayılı BKK ve daha sonra da 28.07.2009 tarih ve 27302 sayılı Resmi Gazete’de Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan 2009/1 sayılı Tebliğ ile yürürlüğe giren teşvik uygulaması, ilk kez sektör bazlı bölgesel teşvik sistemini oluşturmuştur. Bu teşvik uygulamasında, 2. Bölgede; Balıkesir, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada hariç), Aydın, Denizli, Muğla, Antalya, Isparta, Burdur, Kırşehir, Adana, Mersin olmak üzere 11 il yer almıştır. 19.06.2012 tarih ve 2012/3305 Sayılı BKK ile aynı sistem korunmak kaydıyla genişletilen teşvik uygulamasında bölge sayısı artırılarak 6’ya yükseltilmiştir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Sakarya ili, ilk teşvik uygulamasında 1. Bölgede yer almakta iken, yeni teşvik uygulamasında 2. Bölgeye alınmıştır. Bu yeni uygulamada, 2. Bölgede tanımlanan iller Sakarya ile birlikte; Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Tekirdağ ve Yalova’dır. Yeni teşvik sisteminde bölge sayısı artırılarak bazı iller bir alt bölgeye kaydırılmış ve daha fazla destek unsurundan faydalanması sağlanmıştır. Bununla birlikte yeni sistemde asgari sabit yatırım tutarları düşürülerek, yatırıma katkı oranları 5 puan yükseltilmiştir. Tablo 3.1’de Sakarya ilinin bir önceki teşvik sisteminde yer aldığı 1. Bölge 42. Düzey ili olarak teşviklerden yararlanabileceği asgari sabit yatırım tutarları yer almaktadır.

3.1

Sakarya İli'nin Önceki Teşvik Sisteminde Bulunduğu 1. Bölge, TR42 Düzey Asgari Sabit Yatırım Tutarları

Madencilik ve taşocakçılığı yatırımları (1 inci grup madenler, mıcır, rödovanslı madencilik hariç)	1 Milyon TL
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (teşvik edilmeyecek konular ve genel teşvik sisteminden yararlanacak konular hariç)	2 Milyon TL
Entegre hayvancılık yatırımları (entegre damızlık hayvancılık yatırımları dâhil)	süt inekçiliği entegre tesislerinde 500 büyük baş,
	büyük baş besicilik entegre tesislerinde 700 büyük baş/dönem
	süt ve et yönlü küçük baş entegre tesislerinde 2000 küçük baş/dönem
	kanatlı entegre tesislerinde 200.000 adet/dönem
Seracılık	25 dekar
Tekstil ürünleri imalatı (Kütlü pamuk, sentetik elyaf vb. konular hariç)	tekstilin aprelenmesi yatırımları için 15 Milyon TL, diğer yatırım konularında 2 Milyon TL'nin üzerindeki tevsi ve modernizasyon yatırımları
Derinin tabaklanması ve işlenmesi	1 Milyon TL
Döşemelik parke, kaplama, kontrplak, yonga levha, sunta, mdf vb. plakaların imalatı	5 Milyon TL
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	selüloz üretiminden başlamak kaydıyla entegre kağıt üretim tesisleri
İlaç / eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	5 Milyon TL
İç ve dış lastik imalatı	5 Milyon TL
Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yalıtım camları hariç) çukur cam ve cam elyafı imalatı	5 Milyon TL
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	5 Milyon TL
Makine ve teçhizat imalatı	5 Milyon TL (revolverler, tabancalar ve diğer silahlar için 1 Milyon TL)
Elektrikli makine ve cihazları imalatı	5 Milyon TL
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	5 Milyon TL
Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL
	motorlu kara taşıtları yan sanayi yatırım tutarı 5 Milyon TL
Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı	5 Milyon TL
Mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	5 Milyon TL
Oteller	3 yıldız ve üzeri
Öğrenci yurtları	100 öğrenci
Lisanslı depoculuk	2 Milyon TL
Eğitim hizmetleri (yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	1 Milyon TL
Hastane yatırımı, huzur evi	100 kişilik huzur evi

Kaynak: 2009/15199 Sayılı BKK Ek1

2012/3305 Sayılı BKK ile 2. Bölge kapsamına alınan Sakarya ili, bu bölgenin asgari sabit yatırım tutarlarına tabi olmuştur. Bu bölgede madencilik, bölgesel teşvik uygulamaları dışına çıkarılmış, bu sektördeki yatırımların sadece genel teşvik

uygulamalarından yararlanması öngörülmüştür. Tablo 3.2’de 2. Bölgede bölgesel desteklerden faydalanabilecek sektörler ve asgari sabit yatırım tutar veya kapasiteleri bulunmaktadır.

Tablo 3.2
Sakarya İli Mevcut Teşvik Sistemi 2. Bölge Bölgesel Desteklerden Yararlanabilecek Sektörler ve Asgari Sabit Yatırım Tutarları veya Kapasiteleri

Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	2. Bölge
Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dâhil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dipnot 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	1 Milyon TL
Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dâhil)	1 Milyon TL
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dip not 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	2 Milyon TL
Tekstil ürünleri imalatı (dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 2 Milyon TL
Derinin tabaklanması ve işlenmesi	1 Milyon TL
Derinin tabaklanması, işlenmesi (sadece İstanbul Deri İhtisas OSB ve Tuzla OSB'de yapılacak yatırımlar)	-
Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb imalatı	1 Milyon TL
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	3 Milyon TL
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	3 Milyon TL
Kimyasal Gübre ve Azotlu Bileşenlerin İmalatı	3 Milyon TL
Pestisit (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	3 Milyon TL
İlaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	3 Milyon TL
Parfüm ile kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı	1 Milyon TL
Patlayıcı madde imalatı	2 Milyon TL
İç ve dış lastik imalatı	3 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (cam ve cam ürünleri, fırınlanmış kilden kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, hazır beton ve harç hariç)	3 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (çok katlı yalıtım camları, kiremit, briket, tuğla, çimento, hazır beton ve harç hariç)	3 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (fırınlanmış kilden, kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	3 Milyon TL
Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yalıtım camları hariç) çukur cam ve cam elyafı imalatı	3 Milyon TL
Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yalıtım camları hariç) çukur cam, cam elyaf ve camdan elektrik izolatörleri ve seramik yalıtım malzemeleri imalatı	3 Milyon TL
Seramikten yapılan sıhhi ürünler, seramik yalıtım malzemeleri, seramik karo ve kalıdırım taşı imalatı	3 Milyon TL
İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı	3 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı; inşaat amaçlı beton ürünleri imalatı, kireç, alçı	3 Milyon TL
İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı ve ısı veya ses izole edici eşya ve karışımlar	3 Milyon TL

Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	3 Milyon TL
Metal eşya	3 Milyon TL
Merkezi ısıtma radyatörleri ve kazanlarının imalatı, buhar kazanı imalatı (merkezi kalorifer kazanları hariç)	3 Milyon TL
Makine ve teçhizat imalatı	3 Milyon TL
Sınai kalıp	3 Milyon TL
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	3 Milyon TL
Elektrikli makine ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	1 Milyon TL
Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 3 Milyon TL
Hava taşıtları ve motorlarının bakım ve onarımı	3 Milyon TL
Motosiklet ve bisiklet üretimi	3 Milyon TL
Mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	3 Milyon TL
Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	3 Milyon TL
Oteller	3 yıldız ve üzeri
Öğrenci yurtları	100 öğrenci
Soğuk hava deposu hizmetleri	1.000 metrekare
Lisanslı depoculuk	2 Milyon TL
Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dâhil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	1 Milyon TL
Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 1 Milyon TL Huzurevi: 100 kişi
Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	1 Milyon TL
Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	1 Milyon TL
Kömür gazı üretimi (sentez gazı)	50 Milyon TL
Seracılık	40 dekar

Kaynak: 2012/3305 Sayılı BKK'nın 2 No'lu ekinde yararlanılarak hazırlanmıştır.

Daha önce 1. Bölge kapsamında bulunan Sakarya İli'nin 2. Bölgeye dahil edilmesi ile birlikte asgari sabit yatırım tutarları aşağı çekilmiş, bununla birlikte, teşviklerden yararlanabilecek sektörlerin sayısı artırılmış ve 23'ten 49'a çıkarılmıştır

Yukarıda yer almayan sektörlerde yapılacak 1 Milyon TL ve üstü yatırımlara ise genel teşvik uygulamaları kapsamında aşağıda yer alan destek unsurları uygulanacaktır:

- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- KDV İstisnası.

İlgili BKK’nda teşvik edilmeyen ve teşviki şartlara bağlanmış olan konular hiçbir teşvikten yararlanmayacağı gibi, öncelikli yatırım konularındaki yatırımlar 5. Bölge teşviklerinden, OSB yatırımları ise bir alt bölge desteğinden yararlanacaktır.

3.2. Sakarya İli ve Ekonomisi Hakkında Genel Bilgi

Sakarya ili ; tarihsel zenginliği , coğrafi konumu , ulaşım olanakları , tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde ülke ekonomisindeki payı ve uygun yatırım koşulları ile Türkiye’nin önemli illerinden biridir.

Eski adıyla Adapazarı olan bu bölge, Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda Kocaeli iline bağlı bir ilçe iken , 22.06.1954 tarihinde il olarak Sakarya adını almıştır . İl belediyesi , 06.03.2000 tarihinde Büyükşehir statüsüne kavuşturulmuştur . Marmara Bölge sinde konumlanması ve İstanbul’a 148 km. uzaklıkta, İstanbul-Ankara yolu üzerinde ve İstanbul-Antalya yolu kavşak noktasında bulunması itibariyle il önemli bir coğrafi konum avantajına sahiptir.

Sakarya ili , tarıma elverişli alanları , yağışlı iklimi , bol içme suyu kaynakları , ovaları, akarsuları, gölleri ve diğer doğal güzellikleri ile yerleşim için uygun niteliklere sahiptir . İl, geniş bir alana yayılan ormanlık arazisi ile ormancılık sektöründe de önemli bir paya sahiptir. Sakarya mısır, fındık ve beyaz et üretimi ile tarımda , ulusal ölçekteki kuruluşları ve organize bölgeleriyle sanayide ve çok sayıda ticari kuruluş ve turizm imkânlarıyla da hizmetler sektöründe yüksek bir potansiyele sahiptir (www.sakarya.bel.tr, 2016).

2015 yılı sonu itibariyle 953.18 ve yıllık nüfus artış hızı binde 21,7 olan il nüfusunun yaklaşık olarak , yarısı erkek yarısı da kadınlardan oluşmaktadır . İlin yüzölçümü 4.817 Km² olup, kilometrekareye il genelinde 197 kişi düşmektedir. Nüfus sıralamasında iller arasında 21. sırada olan Sakarya, yüzölçümü olarak ise 66. sıradadır.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre ; iller arasında 18. Sırada olan Sakarya , Kişisel Mutluluk ve Memnuniyet Düzeyi Endeksine göre 1. sıradadır. Ekonomi ve Yaşam Endeksinde ise 9. Sıradadır.

Dış ticaret hacminde Türkiye’nin önde gelen illeri arasında olan Sakarya’daki ihracat yapan KOBİ ve büyük sanayi kuruluşları iller bazında Türkiye’de 8. sıradadır. 2015 yılı

mali verilerine göre ihracat 1.925.739.000 Dolar, ithalat 1.512.601.000 Dolar olarak gerçekleşmiş, 2015 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %127 olmuştur. İhracatta otomotiv sanayi başta olmak üzere , makine, gıda, tekstil, mobilyacılık, orman ürünleri ve dış mekân süs bitkileri ön plana çıkan sektörlerdir . İhracatta en önemli paya sahip olan ülkeler ; AB ülkeleri , Rusya, İran ve Irak'tır . OSB alanlarında sanayi üretiminin çeşitliliği ile ihraç ürünleri konusunda önemli bir potansiyele sahip olan ildeki birçok sanayi kuruluşunun merkezinin İstanbul'da olması nedeniyle , ihracat performansında gerçek rakamlar tabloya yeteri kadar yansımamaktadır (www.sakarya.gov.tr, 2016).

Sakarya'da mevcut avantajların yanında, son yıllarda özellikle eğitim , sağlık, ulaşım ve sanayi alt yapısında önemli gelişmeler sağlanmıştır . İlin bu özelliği yatırımcılar açısından çekiciliğini arttırmıştır. Gelecek on yıllık dönemde sosyo -ekonomik kriterlere göre Sakarya'nın Türkiye'deki diğer iller arasında ilk on sıra içinde yer alacağı öngörülmektedir.

İlde KOBİ'lerin devreye girmesiyle imalat sanayi çeşitlenmiş , ihracata yönelik rekabet edebilen bir üretim yapısı oluşmuştur . Referans olabilecek büyük ölçekli otomotiv sanayi (Toyota-Otokar-Otokur vb .), savunma sanayi (milli tank , zırhlı muharebe araçları, fırtına obüsleri), milli tren projesi (vagon ve motorlu tren setleri imalatı), tekstil ve gıda sanayi işletmelerinin devreye girmesiyle Sakarya'nın ekonomisi ve sanayisi bugünkü seviyesine ulaşmıştır . Sakarya'da tarım , ticaret, sanayi ve ulaştırma , haberleşme ağırlıklı bir “sosyo -ekonomik” yapı görülmektedir . Sakarya'da 2 Sanayi ve Ticaret Odası, 2 Ticaret Borsası, 1 Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ve 73 Esnaf ve Sanatkarlar Odası bulunmaktadır . Sanayi ve Ticaret Odaları'nın verilerine göre; 2015 yılında 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na göre faaliyet gösteren şirketlerin sayısının; 1004'ü Anonim Şirket, 2745'i Gerçek Kişi İşletmesi, 34'ü Kollektif Şirket, 3'ü Komandit Şirket, 4114'ü de Limited Şirket olmak üzere toplamda 7900 olduğu görülmektedir (www.investinsakarya.com, 2016).

Sakarya ilinin yatırım avantajları bir çok yönden yatırımcıları cezbetmektedir. Türkiye'deki en önemli otoyollar Sakarya'dan geçmekle birlikte, Kuzey Marmara Otoyolu, Karadeniz Sahil Yolu gibi projelerin tamamlanması ile ilin erişilebilirliğinde artış beklenmektedir. İnşa sürecinin sonlarına gelinmiş olan Karasu Limanı'nın, faaliyetine birkaç sene içinde son verilmesi planlanan Haydarpaşa Limanı'na bir

alternatif olması ve Karadeniz ülkeleri ile yapılacak deniz ticaretinde ön plana çıkması beklenmektedir. Bununla bağlantılı Karasu Tren Yolu Projesi, Adapazarı-Bartın Demiryolu projeleri ile Batı Karadeniz ile İç Anadolu arasında bir köprü vazifesi görmesi beklenen ilin, Kocaeli sınırında yer alan Cengiz Topel Havaalanı'nın sivil havacılık faaliyetlerine açılması nedeniyle, havayolu ticaretinin de gelişeceği ve bir lojistik üs haline gelmesi öngörülmektedir.

Fiziksel altyapı bakımından incelendiğinde, elektriksiz köy olmayan Sakarya ilinde, ulaşım-haberleşme, enerji, sulama bakımından önemli bir sorun bulunmamaktadır. Sosyal altyapısı bakımından da Türkiye'deki okullaşma oranının üzerinde olan ilde eğitim problemi de bulunmamaktadır. İlde bir yüksek öğrenim kurumu da bulunmakta, temelini 1970 yılında kurulan Sakarya Mühendislik ve Mimarlık Yüksekokulu'nun oluşturduğu Sakarya Üniversitesi, hem il sanayisinin ihtiyaç duyduğu kalifiye işgücünün yetiştirilmesinde etkin olmakta, hem de ilin mevcut sosyal ve kültürel yapısının gelişiminde olumlu etki yapmaktadır (www.marka.org.tr, 2016)

3.3. Sakarya İli'nde Teşviklerin Yatırım Kararlarına Etkileri Üzerine Araştırma

Bu bölümde mevcut teşvik sisteminin Sakarya İli'ndeki yatırımcıların yatırım kararları üzerine etkileri araştırılmıştır.

3.3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, evren ve örnekleme açıklanmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'de uygulanan teşviklerin yatırım kararları üzerine etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Üzerinde çalışan konunun geniş ve çok yönlü olması nedeniyle 2. Bölgede bulunan Sakarya ili örneği üzerinde araştırma yapılmıştır.

Hem nitel hem de nicel yöntemlerle desteklenmesi amacıyla araştırmada iki yöntem kullanılmıştır. Birincil veri toplama yöntemlerinden biri olan mülakat ile yapılan araştırmaya ek olarak, ikincil verilerden elde edilen istatistiki bilgiler yorumlanmıştır.

İlk olarak yarı yapılandırılmış mülakat yönteminin tercih edildiği bu araştırmada, 10 soruluk bir soru seti oluşturulmuş, cevaplayıcıların ilgi ve bilgisine göre konuyla ilgili farklı sorular sorulmuş ve konu değişik boyutları ile ele alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi, hem belirli düzeyde standart hem de esnek bir görüşme tekniğidir. Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve detaylandırılmasını sağlayabilir. Eğer kişi görüşme esnasında belli soruların yanıtlarını başka soruların içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir (Türnüklü, 2000: 547).

Hem konuya ilişkin doyurucu bilgi edinme, hem de belli bir seyri koruyabilmek adına böyle esnek bir yöntemin tercih edildiği bu araştırmanın birinci kısmı nitel bir araştırma olup, tarama modeline dayalı betimsel bir çalışma niteliğindedir.

Araştırmanın ikinci kısmında ise Sakarya ili örneğinde, teşvik sisteminde 2012 yılında ortaya çıkan köklü değişiklik öncesi ve sonrası dönemler, istatistiki veriler üzerinden sayısal olarak ortaya konulmuştur.

3.3.1.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Birinci kısımda, araştırmanın evrenini Sakarya ilinde yatırım yapmış ve yapmakta olan yatırımcılar teşkil etmektedir. Yatırımcılar, Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı tüzel kişiliğe sahip işletmelerden oluşmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, daha önce çeşitli yatırım teşvik unsurlarından yararlanmış ve halen yararlanmakta olan yatırımcılar ve buna ek olarak şu ana kadar herhangi bir teşvikten yararlanmamış yatırımcılar oluşturmaktadır. Toplam 22 yatırımcı ile görüşme yapılmış ve bu yatırımcılara direkt olarak sorular yöneltilmiştir. Yatırımcıların teşvikler açısından sınıflandırılması Tablo.3.3'te mevcuttur.

Tablo 3.3

Mülakat Yapılan Yatırımcıların Yatırım Alanları ve Teşviklerden Yararlanma Durumları

Mülakat Kodu	Yatırım Alanı	Teşvik Yok	Genel Teşvikler	Bölgesel Teşvikler	İlk Yatırım Yılı	Son Yatırım Yılı
Y1	İnşaat Amaçlı Isı Yalıtımı			X	2013	2015
Y2	Atık Geri Kazanım Veya Bertaraf Tesisleri			X	1999	2013
Y3	Metal Eşya			X	2001	2014
Y4	İnşaat Amaçlı Isı Yalıtımı			X	2000	2014
Y5	Teşvik Edilmeyecek Gruptaki Turistik Tesis	X			2014	2014
Y6	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Gıda Sektörü)*			X	2000	2014
Y7	Endüstriyel Kapı İmalatı		X		2009	2013
Y8	Mobilya İmalatı			X	2004	2014
Y9	Madencilik (Mermer)		X		2002	2015
Y10	Perakende Ticaret	X			2006	2015
Y11	Motorlu Kara Taşıtı Yan Sanayii			X	1989	2013
Y12	Otelcilik (4. Yıldız)			X	2009	2014
Y13	Otelcilik (5. Yıldız)			X	2012	2012
Y14	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Gıda Sektörü)*			X	2003	2014
Y15	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Kimya Sanayii)			X	1976	2014
Y16	Mobilya İmalatı		X		2002	2012
Y17	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Süt Sanayii)*			X	1995	2015
Y18	Elektrikli Makine ve Cihazlar (Endüstriyel)			X	1988	2013
Y19	Perakende Ticaret	X			1975	2009
Y20	Tekstil Ürünleri İmalatı			X	2012	2015
Y21	TGB AR-GE İnovasyon (Sürdürülebilir Teknoloji)**				2014	2014
Y22	TGB AR-GE İnovasyon (Yazılım-Bilişim)**				2014	2014

Kaynak: Yapılan mülakatlar kayıtlarına istinaden düzenlenmiştir.

*OSB yatırımı.

**TEKNOKENT AR-GE yatırımı.

Örneklem seçiminde, teşviklerin yatırımcılar üzerindeki etkilerinin objektif olarak ölçülebilmesi için sektör ayırımına gidilmemiştir. Teşviklerden yararlanma hakkına sahip olduğu halde yararlanmayan yatırımcılarla görüşme gerçekleştirildiği gibi, teşvik edilmeyen sektörlerdeki yatırımcılarla da görüşme yapılarak teşviklere bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Teşviklerden yararlanan yatırımcıların geçmiş yıllarda yatırım yapmış olup, halen yatırım yapmaya devam eden ya da yatırım projeleri olan kişilerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Böylelikle teşvik sistemindeki değişikliklerin de yatırımcıların kararları üzerindeki etkilerini değerlendirmek mümkün olmuştur.

İkinci kısımda ise, Ekonomi Bakanlığı'na bağlı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü'nün yatırım teşvikleri ile ilgili istatistiki verileri ele alınmış, Sakarya ilindeki teşvik belgeli yatırımlar belge adetleri, sabit yatırım tutarları ve istihdam sayıları bakımından incelenmiştir.

3.3.1.2. Veri Toplama Araçları

Birinci kısımda, veri toplama aracı olarak, yatırımcıların teşviklere bakış açısını ve yatırım kararlarında etkisini ölçmek amacıyla 10 sorudan müteşkil bir soru seti hazırlanmıştır. Bu sorular yatırımcıların sektör tercihi, bölge tercihi, yeni yatırım yapip yapmama kararları üzerinde teşviklerin etkisi olup olmadığını ölçme amacıyla tematik olarak şekillendirilmiştir. Araştırma öncesi 2 yatırımcı ile görüşülerek soruların yeterli olup olmadığı ve mülakat süresinin ortalama tahmini yapılmıştır. Bu şekilde deneyim kazanıldıktan sonra yapılan görüşmeler, not tutma ve ses kaydı şeklinde toplanmış ve veriler buna göre yorumlanmıştır.

3.3.1.3. Veri Toplama Süreci ve Veri Analizi

Literatür taramalarında araştırma konusu ile ilgili kitaplar, dergiler, makaleler incelenmiş olup, internet dokümanları taranmıştır. Konunun özü gereği mevzuatla iç içe olması nedeniyle, çok sayıda kanun, BKK ve bakanlıkların internet sitelerine müracaat edilmiştir. Literatür taramalarından elde edilen bulgular çalışmanın ilgili bölümlerinde mevzuatla birlikte değerlendirilmiş ve ilgili kısımlarda alıntılar yapılmıştır.

Daha sonra gönüllülük esasına dayanarak, çeşitli yatırımcılar ile irtibata geçilmiş, randevular alınmış ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde yatırımcılara firmalarının ve kendilerinin isimlerinin herhangi bir şekilde açıklanmayacağının güvencesi ve görüşmelerin ses kayıtlarının alındığı bilgisi verilmiştir. En kısa mülakat 37 dakika, en uzun mülakat ise 90 dakika sürmüştür. Görüşmelerin tamamında ses kaydı alınmamış, not tutulabilen bölümler geçildikten sonra, görüş ve yorumlara dayalı sorulara geçildiğinde ses kayıtları alınmıştır.

Toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Verileri açıklayabilecek genel kavram ve ilişkilere ulaşılması amaçlanmıştır. Yatırımcıların eğitim durumları, iş

tecrübeleri, yatırım yaptıkları sektörler, konuyla ilgili bilgi düzeyleri dikkate alınarak verilen cevaplar kategorize edilmiştir.

İkinci kısımda ise, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü'nün istatistiki verileri dikkate alınarak Teşvik Belgeleri ile yapılmış yatırımlara ilişkin Sakarya ili bazında değerlendirme yapılmıştır.. Ekonomi Bakanlığı'na bağlı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü'nün verilerine göre; yeni teşvik sisteminin uygulama girdiği tarihten sonraki 30 ay ve önceki 30 aya ilişkin veriler, teşvik belgesi adedi, sabit yatırım tutarları ve istihdam yönünden karşılaştırılmıştır. 01.01.2010-30.06.2012 tarihleri arasındaki eski teşvik sisteminin uygulandığı 30 ay ve 01.07.2012-31.12.2014 tarihleri arasındaki yeni teşvik sisteminin uygulandığı 30 ay kıyaslandığında ortaya çıkan oransal artış ve azalışlar tablolara yansıtılmıştır. Burada verilerin eski ve yeni sisteme göre dönemsel olarak karşılaştırması yapılmış, hem de 2. Bölge genelindeki sistem değişikliğinin yansımalarının görülebilmesi için bölge genelindeki ana sektörler bazında artış ve azalışlar da tablolara yansıtılmıştır.

3.3.2. Mülakat Bulguları

3.3.2.1. Yatırımların Teşvik Belgeleri Açısından İncelenmesi ve Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde yatırımcıların Yatırım Teşvik belgesi hakkında görüşleri ve uygulamaları ele alınmıştır.

Sakarya ilinde sadece genel yatırım teşviklerinden yararlanabilen teşvik belgeli yatırım yapabilmek için alt sınır 1 Milyon TL'dir. Bölgesel teşviklerde sektörel olarak asgari sabit tutarları değişmektedir. Görüşme yapılan 22 yatırımcıdan 3'ü hiç bir teşvikten yararlanamayacak sektörlerde iken, 3 yatırımcının bulunduğu sektör genel teşvik uygulamalarından yararlanabilmekte, bölgesel teşviklerden yararlanamamaktadır.

Teşvik belgesi kapsamında olabilecek yatırımlar yapmış/yapmakta olan 17 yatırımcıdan 11'inin teşvik belgesi olduğu, ya da tamamlama vizelerinin yapıldığı anlaşılmıştır. Kalan 6 yatırımcıdan 5'i teşvik belgesi yerine KOSGEB, TÜBİTAK gibi kurumların desteklerini daha uygun bulduklarından bu desteklerden yararlanmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan 22 yatırımcıdan 19'unun yatırım teşvik belgesinin ne olduğu, alım koşullarının neler olduğu ve nasıl bir uygulamaya tabi tutulduğu hakkında kapsamlı bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Yatırımcıların, teşvik belgelerine yaklaşımını, mülakat yapılan yatırımcılardan biri ile aşağıdaki diyalog net bir şekilde yansıtmaktadır:

Araştırmacı: Yatırım teşvik belgeniz var mı?

Y.4: Hayır yok.

Araştırmacı: Yapmış olduğunuz yatırımlar 1 milyon TL'nin üzerinde olduğu için teşvik belgeli yatırım kapsamında değerlendirilebiliyor. Bu konuyla ilgili bilgi sahibi misiniz?

Y.4: Evet bilgi sahibiyim ancak almayı düşünmedim.

Araştırmacı: Neden düşünmediniz?

Açık söyleyeyim yatırım teşvik belgelerinin bu bölgede herhangi bir cazibesi yok. Bu konuda ciddi araştırmalar yapmıştık. Bu bölgedeki teşvikler, teşvik belgesi işlemlerini takip etmeye, onun prosedürlerini yerine getirmeye ve dokümantasyon yükünü çekmeye değmez.

“Yatırım teşvikleri hakkında herhangi bir danışmanlık hizmeti alıyor musunuz ya da hiç aldınız mı?” şeklinde yöneltilen soruya da, yatırımcıların 9'u almadıklarını belirtmiştir. Bunun dışındaki yatırımcılar da danışmanlık hizmeti aldıklarını, bununla birlikte yatırım teşvik belgesi işlemleri için de takip işlemlerini dışarıdan hizmet olarak ayrıca satın aldıklarını belirtmişlerdir. Bu yatırımcılar teşvikli yatırımlar için danışmanlık hizmetini tercih ettiklerini fakat KOSGEB, TÜBİTAK, TEKNOKENT gibi projeye dayalı yatırımlarda kendi kurdukları ekiplerin ya da AR-GE departmanlarının proje yaptığını, dışarıdan bu konuda hizmet almayı tercih etmediklerini belirtmişlerdir.

Yatırım teşvik belgesi ile ilgili hiç danışmanlık hizmeti almayan 9 yatırımcıdan 5'inin teşvik belgesi ile sınırlı bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Diğer 3 yatırımcı belge hakkında bilgi sahibi olmakla birlikte, yaptıkları yatırımlar teşvik belgesi kapsamında olmadığından danışmanlık hizmeti almadıklarını belirtmişlerdir. Bu yatırımcıların faaliyet alanları teşvik edilmeyecek yatırım kapsamındadır. Yapmış olduğu yatırım türü

nedeniyle bir alt bölge desteklerinden yararlanabilecek olan bir yatırımcının hiç teşvik belgesi danışmanlığı almadığı ve teşvik belgesi almadığı öğrenilmiştir. Bunun üzerine aşağıdaki diyalog gerçekleşmiştir:

Araştırmacı: Belirttiğiniz yatırımlarınızın türü itibarıyla, kurmuş olduğunuz fabrikanın tüm makine ve teçhizatını teşvik belgesi kapsamında KDV istisnasından yararlanarak satın alabilirdiniz. İthal ettiğiniz ekipmanlar için de Gümrük Vergisi Muafiyetinden yararlanma hakkınız vardı. Buna ilave olarak bu bölgede diğer yatırımlara uygulanmadığı halde, bulunduğunuz sektördeki yatırımlara uygulanan faiz desteğinden de yararlanabilirdiniz. Bu konuda bilginiz var mıydı?

Y.2.: Bu kadar çok teşvikten yararlanabileceğimizi bilmiyordum. Şu an bu beni üzdü. Vergi desteklerinden ve finansman desteğinden yararlanarak üretim hacmimizi artıracak ilave yatırımlar yapabiliydik. Bundan sonraki yatırım kararlarımda önce bu konuda danışmanlık alacağım kesin.

Yukarıdaki diyalog lisansüstü eğitim yapmış olan bir yatırımcı ile gerçekleşmiştir. Görüşme yapılan yatırımcılar içinde üniversite eğitimi almamış olan 6 kişi bulunmaktadır. Ancak bu yatırımcılar konuyla ilgili danışmanlık hizmeti aldıklarından dolayı teşvik belgeli yatırımlar hakkında kapsamlı bilgiye sahiptirler. Yatırımcıların yatırım teşvikleri konusunda bağlı oldukları ticaret odaları aracılığı ile güncel bilgilerden sürekli haberdar edildikleri de görülmektedir.

3.3.2.2. Yatırımcıların Sektör Seçiminde Teşviklerin Etkisi Üzerine Bulgular

22 yatırımcı ile yapılan mülakatlarda, yatırımcıların tamamı sektör seçiminde teşviklerin hiçbir şekilde etkisi bulunmadığını belirtmiştir. Sektör seçiminde etkili faktörlerde yapılan fizibilite çalışmalarını, plan ve bütçeleri dikkate aldığını belirten yatırımcılar yatırım kararı alırken sektör seçiminde en önemli etkenin *sektörün gerektirdiği bilgi ve deneyime* sahip olmak olarak açıklamışlardır. Belirli bir sektörde uzun yıllar deneyim kazanmış ve finansman kaynaklarını farklı sektörlerle de yönlendirmeye başlamış olan 7 yatırımcı da, yeni yatırım kararlarında sektör seçimini etkileyen en önemli faktörün *sektör koşulları ve kârlılık durumu* olduğunu belirtmişlerdir. Mülakat yapılan yatırımcıların ortak ve kesin kanısı ise yatırım teşviklerine veya hükümet politikalarına

güvenerek herhangi bir sektöre yatırım yapmanın kısa vadede kârlı gibi görünse de orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir kârlılık sağlamayacağı yönündedir. Bu nedenle yatırım teşviklerini karar almada bir etken değil, kârlılığı artırmak ya da yatırım maliyetlerini azaltmak yönünde bir unsur olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir.

3.3.2.3. Yatırımcıların Bölge ve Yatırım Yeri Seçiminde Teşviklerin Etkisi Üzerine Bulgular

2009 yılından beri Türkiye’de büyük değişime uğramış olan teşvik sisteminin temeli sektörel bazlı bölgesel uygulamalardır. Bölgesel teşvik uygulamalarının en önemli amacı bölgeler arası sosyo-ekonomik eşitsizliğin giderilmesidir. Yatırım teşvik sisteminde Sakarya, ikinci en az teşvikten yararlandırılan bölgedir. Tablo 3.4’de mülakat yapılan 22 yatırımcının 2. Bölge tercihinde ve OSB/TEKNOKENT tercihinde teşviklerin etkisini gösteren veriler bulunmaktadır:

Tablo 3.4
Yatırımcıların Bölge ve Yatırım Yeri Tercihinde Teşviklerin Etkisini Gösteren Tablo

Mülakat Kodu	Yatırım Alanı	Sakarya Dışında Yatırım	OSB İç Yatırım	2.Bölge Tercihinde Öncelik
Y1	İnşaat Amaçlı Isı Yalıtımı	Makedonya	-	Pazarın Durumu
Y2	Atık Geri Kazanım Veya Bertaraf Tesisleri	-	-	Sakaryalı Olmak
Y3	Metal Eşya	Adana	-	GSYH
Y4	İnşaat Amaçlı Isı Yalıtımı	-	-	Sakaryalı Olmak
Y5	Teşvik Edilmeyecek Gruptaki Turistik Tesis	-	-	Sakaryalı Olmak
Y6	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Gıda Sektörü)*	Bilecik	-	Pazarın Durumu
Y7	Endüstriyel Kapı İmalatı	-	-	Sanayinin Durumu
Y8	Mobilya İmalatı	-	-	Sakaryalı Olmak
Y9	Madencilik (Mermer)	-	-	Sakaryalı Olmak
Y10	Perakende Ticaret	İstanbul	-	Ulaşım
Y11	Motorlu Kara Taşıtı Yan Sanayii	-	-	Pazarın Durumu
Y12	Otelcilik (4. Yıldız)	-	-	İnsan Kaynağı
Y13	Otelcilik (5. Yıldız)	-	-	Sakaryalı Olmak
Y14	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Gıda Sektörü)*	-	Evet	İnsan Kaynağı
Y15	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Kimya Sanayii)	-	Evet	Sektörün Durumu
Y16	Mobilya İmalatı	-	Evet	Sakaryalı Olmak
Y17	Makine Ve Teçhizat İmalatı (Süt Sanayii)*	İstanbul-Niğde	Evet	Pazarın Durumu
Y18	Elektrikli Makine ve Cihazlar (Endüstriyel)	Gaziantep	Evet	Sakaryalı Olmak
Y19	Perakende Ticaret	Kocaeli	Evet	Pazarın Durumu
Y20	Tekstil Ürünleri İmalatı	-	Evet	Pazarın Durumu
Y21	TGB AR-GE İnovasyon (Sürdürülebilir Teknoloji)	-		TEKNOKENT
Y22	TGB AR-GE İnovasyon (Yazılım-Bilişim)	-		TEKNOKENT

Kaynak: Yapılan mülakatlar kayıtlarına istinaden düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere mülakat yapılan yatırımcılardan 9'u yatırımlarında bölge tercihlerindeki önceliğin Sakaryalı olmak olduğunu belirtmişlerdir. Bölgeyi biliyor olmanın bölge seçiminde en önemli faktör olduğunu belirten yatırımcılar, yatırım için gerekli diğer bileşenlerin çok uygun olması durumunda bile bölgeyi bilmemenin yatırım için çok riskli bir yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir. En büyük riskin insan kaynağı, pazarın durumu ve tedarik noktasında olduğunu belirten yatırımcılar diğer bölgelerdeki teşviklerin yatırım yapmak için kendilerini her hangi bir şekilde motive etmeyeceğini söylemişlerdir. Sakaryalı olmadığı halde bu ilde yatırım yapmış olan 6 yatırımcı pazarın durumunun öncelikle neden olduğunu belirtmişlerdir. Diğer nedenleri de, ulaşım açısından stratejik bir noktada olması ve sanayinin durumunu bölge seçim nedenleri olarak saymışlardır.

Aslen Sakaryalı olup, Almanya'da uzun yıllar ikamet etmiş ve tekrar Sakarya'ya dönmüş olan bir yatırımcı da Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'nın ilgili bölgedeki payının bölge seçimi üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Bu yatırımcı Sakarya'da yatırım yapma nedeni açıklarken: *"Her ne kadar Sakaryalı olsak da, burada yatırım yapıyor olmamızın nedeni duygusal değil. Yaptırmış olduğumuz SWOT analizlerinde de düşündüğümüz yatırımlar için sektörümüze yönelik en iyi bölgenin Sakarya olduğunu gördük"* demiştir. İlimizin stratejik konumu, büyük illere yakınlığı ve ticaret hattının tam ortasında olması, ulaşımın avantajlı olması nedeniyle burada konumlanmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.

Yatırımcıların yeni otoyol ve liman projelerinin bölgenin tercih edilirliliğini artırdığını, kısa zamanda hem müşteri hem tedarikçiye ulaşmak için lojistik olarak bölgenin tercih edildiğini beyan etmişlerdir.

Özellikle satış sonrası desteğin önemli olduğu sektörlerdeki yatırımcılar, müşteriye verilen teminatlar doğrultusunda kendilerine en kısa zamanda ulaşabilecekleri bölgeleri tercih etmek durumunda olduklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle müşteri büyüklüğü ve yoğunluğuna göre yatırım yapılan yerin ulaşımın koşulları ve lokasyonunun bölge seçiminde belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. Çok önemli ve büyük projelerde satış sonrası destek koşulları değerlendirilerek diğer bölgelere yatırım yapma kararı aldıklarını, yatırım kararını alırken teşviklerin sadece yatırımın maliyetini hesaplama bir unsur olduğunu, bölge seçimine etki etmediğini açıklamışlardır.

Diğer bölgelerdeki yatırımlara uygulanan bölgesel teşvikler hakkında görüşleri sorulan yatırımcılardan sadece 1 tanesi, Sakarya dışındaki bölgelerle hiç ilgilenmediğini söylemiştir. Diğer yatırımcılar ise tüm yatırım bileşenlerinin uygun olması durumunda diğer bölgelerde yatırım yapmayı tercih ettiklerini/edeceklerini belirtmişlerdir. Fakat bunda salt teşviklerin itici güç olmayacağını beyan etmişlerdir.

Bunun dışında yatırımcılar, alt bölgelerde teşviklerin 1. Ve 2. Bölge'den daha yoğun olduğunu bildiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, bunun kendilerinin yatırım kararları üzerinde bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Sadece 1 yatırımcı Gaziantep'te bir yatırım yaptığını belirtmiş, fakat bunda bölgedeki teşviklerin değil ailesinin Gaziantep'li olması ve bu bölgeyi biliyor olmasını gerekçe olarak göstermiştir.

5. ve 6. Bölge gibi teşviklerin üst düzeyde olduğu bölgelerde, teşvik uygulamalarından yararlanmak için yatırım yapmayı tercih edip etmeyecekleri sorusuna yatırımcıların tamamı olumsuz yanıt vermiştir. Herhangi bir bölgeye yatırım için gidildiğinde oradaki pazarın öncelikli olarak dikkate alındığını belirtilen yatırımcılar, kalkınmada öncelikli bölgelerde nitelikli personel sorunu yaşandığını bu nedenle, o bölgeye ancak çok iyi finansman yapısına sahip, büyük risk almayı göze alabilen yatırımcıların gidebileceğini ifade etmişlerdir. Alt bölgelere uygulanan yoğun teşviklerin adil bulunup bulunmadığı sorusuna da tüm yatırımcılar uygulamayı doğru buldukları şeklinde yanıt vermişlerdir.

Araştırmacı: Diğer bölgelerde uygulanan teşvikler hakkında bilgi sahibimisiniz?

Y.7: Evet, Diğer bölgelerin 1. Ve 2. Bölgelerin çok üzerinde teşvik aldığını biliyorum

Araştırmacı: Peki bu durumu adil buluyor musunuz, diğer bölgedeki uygulamalara nasıl bakıyorsunuz?

Y.7: Ülkenin bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliği kaldırmak üzere teşvikler uygulanmasını anormal bulmuyorum. Eğitim hayatım boyunca Almanya'da bulundum, orada yatırımlar da yaptım, halen de Almanya ile irtibattayım. Almanya'da bu tip teşvikler sürekli uygulanıyor. Şu an Doğu Almanya'ya uygulanan çok özel ve cazip teşvikler var. Bu politikanın

Türkiye’de de uygulanmasını garipsemiyorum. Aksine olumlu buluyorum. Her ne kadar bizim yatırım yapacağımız bölgeler olmasa da, az gelişmiş bölgelere teşvik verilmesi ve oraların kalkınmasını doğru bir politika olarak görüyorum.

OSB dışında yapılan 17 yatırımdan 12’sinin, sektör itibari ile OSB kapsamında yapılabilecek yatırımlar olmadığı (otel, akaryakıt istasyonu, lojistik, madencilik, TEKNOKENT AR-GE vb) görülmüştür. Diğer 5 yatırımcıya neden bu bölgelerde yapmadıkları sorulduğunda, yatırımlarını 2000’li yılların başlarında yaptıkları bu nedenle ilk OSB’nin yeni kurulduğu zamanlarda planlama aşamasında dâhil olmadıklarını, daha sonrasında ise az sayıda bulunan arsa fiyatlarının yüksek olmasının yatırım maliyetlerini önemli ölçüde etkilediği için kendilerini OSB dışındaki alanlarda yatırım yapmaya yönelttiğini ifade etmişlerdir. Sakarya’da şu an ikisi ihtisas olmak üzere toplam 7 OSB’nin kuruluş döneminde de Sakarya’da yeni bir yatırım yapmadıklarını belirtmişlerdir.

OSB’de faaliyet gösteren yatırımcılara, yatırım yeri tercihleri üzerinde teşviklerin etkisi olup olmadığı sorulduğunda, tamamı 2. Bölgede yer alan Sakarya ilini seçmelerinde teşviklerin herhangi bir etkisi olmadığını, yatırım yeri olarak OSB seçiminin ise tamamıyla teşvik temelli olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde TEKNOKENT’lerde bulunan yatırımcılar da yatırım yerlerini teşvik nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. OSB’de yatırım yapan 7 yatırımcı ve TEKNOKENT’te faaliyette bulunan 2 yatırımcı hariç, diğer yatırımcılar bölge ve yatırım yeri seçiminde teşviklerin tercihlerini hiç etkilemediğini, kararlar alındıktan sonra mevcut teşviklerden yararlandıklarını belirtmişlerdir.

3.3.2.4. Yatırımcıların Yatırım Kararları Almasında Etkili Olan Faktörler

Yatırımcılarla yapılan görüşmelerde, kendilerinden yeni yatırım kararları alırken hangi faktörlerden etkilendiklerine dair bir sıralama yapmaları istenmiştir. Yatırımcıların tamamı ilk kez girilecek bir sektör için kârlılığın en önemli unsur olduğunu belirtmişlerdir. Mevcut yatırımlarına göre değerlendirme yaptıklarında ise, kalifiye personel gerektiren sektörlerdeki yatırımcılar beşeri sermaye, otel, lojistik, nakliye gibi sektörlerde olan yatırımcılar ise sanayinin gelişmişlik durumunu ilk sıraya

koymuşlardır. Yatırımcıların yapmış olduğu sıralamalarda ortaya çıkan tablo aşağıdaki gibidir:

- Kârlılık
- Piyasa Koşulları, pazarın durumu
- Beşeri sermaye, insan kaynakları
- Yatırımın toplam tutarı
- Malzeme temini, tedarik.

Yatırımcılardan bu sıralamalara yatırım teşviklerini ilave etmeleri istendiğinde, 7 yatırımcı bunu yukarıda sayılan faktörlerin sonuna eklemiş, diğer yatırımcılar teşviklerin yeni yatırım kararı almada en son sırada bile etken olamayacağını belirtmişlerdir.

Araştırmacı: Yeni veya ilave bir teşvik uygulaması yürürlüğe girdiği zaman bu teşviklerin cazibesi yeni bir yatırım yapma üzerinde düşüncenizi tetikliyor mu?

Y.14: Yeni bir teşvik paketi açıklandığı zaman, ilgili bölümlerdeki çalışanlarımızı bu konuda araştırma yapmak üzere yönlendiriyoruz. Teşvikin muhteviyatını ve bizim sektörümüze yönelik herhangi bir avantaj sağlayıp sağlamadığını rapor etmelerini istiyoruz. Fakat işin gerçeği teşvik veriliyor diye yeni bir yatırım yapmaya karar vermiyoruz. Bizim zaten firma olarak 10 yıllık planımız mevcut ve her yıl bunu güncelliyoruz. Yeni teşvikler bize yeni yatırım kararı aldırılmaz fakat 10 yıllık kapasite artışı ile ilgili yatırım planlarımıza yönelik bir teşvik söz konusu olursa, yatırımın zamanını öne çekmek gibi bir etkisi olabiliyor.

Aynı yatırımcı, yatırım kararları alırken takip ettikleri süreci şu şekilde anlatmıştır:

“Yatırımlarımıza yönelik Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin çalışmalarını takip ediyoruz ve bunlara göre danışmanlarımızla forecast [öngörü] çalışmaları yapıyor buna göre raporlar ve bütçeler hazırlıyoruz. Bu raporların içinde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, önümüzdeki 10 yıla ilişkin politik tahminler, döviz kurlarının tahminleri,

yatırım konumuza yönelik personel ihtiyaçları, rakiplerimizin ve piyasanın durumu gibi veriler yer alıyor. Bu raporların objektif olabilmesi için hem yurt içinden hem de yurt dışından değerlendirme firmalarından veriler satın alıyoruz. Bu veriler işlendikten sonra oluşan raporlar özet haline getiriliyor ve yönetime sunuluyor. Bu sonuçlara istinaden, üretim kapasitemiz, hangi bölgede yeni yatırım yapmamız gerektiği, satış-pazarlama ağının ne şekilde kurulması gerektiği, personel sayısı gibi konularda kararlarımızı alıyoruz. Şu an yapmış olduğumuz değerlendirmeler sonucu Gaziantep, Osmaniye, Adana bölgesinin yapı sektörüne yönelik büyük gelişim gösterdiğini görmekteyiz. Bu nedenle Adana'da bir şube açtık ve satış-pazarlama ağıımızı, müşteri portföyümüzü o bölgede büyütmeye çalışıyoruz. Yeni bir yatırım kararı alırken teşvikleri de değerlendiriyoruz, ama sadece teşviklerin yatırım kararı almak için yeterli olmuyor, çok aşamalı bir sürecin sadece bir parçası olabiliyor.”

Görüşme yapılan yatırımcılardan 7'si ilk kez yeni teşvik sistemi kapsamında yatırım yapmışlardır. Diğer yatırımcılar ise muhtelif yıllarda, değişik teşvik sistemlerinde yatırımlarda bulunmuşlardır. Konuyla ilgili olarak da 2009 öncesinde şu anda uygulandığı gibi düzenli ve sürekli teşviklerin uygulanmadığını, teşvik süreçlerinin çok yoğun ve karmaşık olduğunu, bürokratik engellerin çok olduğunu ve devletin şimdiki gibi bir teşvik geleneğinin olmayışı dolayısıyla o dönemlerde teşvikleri araştırmanın getirisi küçük ve zaman kaybettirici bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. Lojistik sektöründe faaliyet gösteren iki yatırımcı da, 24.04.2003-01.01.2006 yılları arasında uygulanan yatırım indirimi istisnası döneminde bu teşvikten yoğun olarak faydalandıklarını, ilgili yıllarda yatırımlarına hız verdiklerini ve vergi indiriminden yararlanan bu dönemde araç filolarını önemli ölçüde büyüttüklerini belirtmişlerdir.

16 yatırımcı, KOSGEB, TÜBİTAK, TEKNOKENT gibi projeye dayalı desteklerden faydalandıklarını ve bu yatırımlara uygulanan destek ve hibeleri, teşvik belgesine bağlı teşviklerden daha önemli bulduklarını belirtmişlerdir. KOSGEB, TÜBİTAK gibi kurumların orta büyüklükteki işletmelere öncü nitelikte olduğu, özellikle KOSGEB'in yatırımcılardan talep ettiği stratejik yol haritasının firmalar için rehber statüsünde olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle işletmecilik anlamında vizyon geliştirmek için

KOSGEB data bankına kayıt olmayı diğer işletmecilere tavsiye ettiklerini söylemişlerdir. Orta büyüklükteki işletmelerde, organizasyon şeması yapmanın, görev tanımı yapmanın, personele işleri delege etmenin, yatırımlar öncesi fizibilite çalışmaları yapmanın, geleceğe yönelik bütçe ve planlamalar oluşturmanın önemini bu kurumlar vasıtasıyla öğrendiklerini vurgulamışlardır. Özellikle yapılan bütçe, plan ve tahmin çalışmalarında konulan hedeflerin sonradan ölçümünü yapmanın kendilerini ve yönetici ve personeli çok geliştirdiğini ve geniş bir vizyon kazandırdığını anlatmışlardır.

KOSGEB ve TÜBİTAK destek ve hibelerinden yararlanan 16 yatırımcı, bu kurumlar ile yapılan çalışmalarda süreçle ilgili hiç problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu kurumlarla son derece verimli çalışmalar yaptıklarını, gerek KOSGEB, gerek TÜBİTAK, ile yaptıkları proje çalışmalarında son derece yapıcı geri bildirimler aldıklarını ifade etmişlerdir. Ve yatırımcıların tamamı burada yapılan proje çalışmalarında kurum çalışanlarının objektif ve sağlıklı değerlendirmeler yaptığını ifade etmişlerdir.

KOSGEB'in ihracata yönelik yurt dışı fuar katılım desteğinden yararlanan bir yatırımcı, yılda 12-13 kez yurtdışındaki fuarlara katıldıklarını, fuarlar konusunda istekli olduklarını ancak KOSGEB'den böyle düzenli destek almasalardı bu kadar yoğun fuar katılımı yapamayacaklarını belirtmiştir.

Yatırımcıların ortak kanılarından biri de, teşviklerin ilk bakışta cazip gibi görüldüğü ancak, orta ve uzun vadede işletmenin hayatını sürdürebilmesi için yeterli olmadığıdır. Bu nedenle, doğru sektör seçimi, doğru bölge seçimi, doğru planlama yapılmadığı takdirde teşviklerin aldatıcı olabileceğini, işletmelerin ömrünün uzun olabilmesi ve sürdürülebilir kârlılığa ulaşabilmeleri için yatırım kararlarının tüm unsurları ile birlikte değerlendirilip, teşviklerin sadece yatırım maliyetlerini azaltıcı bir faktör olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Dönem dönem, devletin bazı sektörlere önemli teşvikler vermesi ve bu sektörlerle ilgili ithalat kısıtlamaları getirerek iç piyasadaki arzı ön plana çıkardığı durumlarda, yatırımcılar için böyle bir yatırım ortamı iştah açıcı görüldüğünden, yeni ve çok iyi planlanmamış yatırımlar yapılmasının hem işletmelerin ömürlerinin kısa olmasına hem de ülke ekonomisine fayda getirmekten çok bir takım yatırımcıların bu dönemleri değerlendirerek, avantajların azaldığı noktada ilgili yatırımlardan çekilerek sakıncalı sonuçlar doğurabileceği görülmektedir.

Yatırımcıların tamamı, girmiş oldukları yeni yatırımlarda teşvikin öncelikli bir tercih nedeni olmadığını üzerinde durmuşlardır. Sektör ve bölge seçiminde diğer yatırım unsurları değerlendirildikten sonra teşviklerin artı fayda olarak görüldüğünü belirtmişlerdir. Özellikle uzun yıllara yayılan teşviklerle ilgili genel kanı, hükümet değişimi veya sair siyasi nedenlerle teşvik politikalarının değişebileceği ve bu nedenle teşviklere güvenilerek yatırım yapılamayacağı şeklindedir.

Araştırmacı: Yatırımlara yönelik devlet teşviklerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Y.4: Devlet teşviklerini bir nevi geçici piyango olarak düşünüyorum. Eskisine göre iyileşme var ama şu anda uygulanan teşvik politikası aç bir insana balık vermeye benziyor. Oysa balık tutmanın öğretilmesi lazım. Hükümetler teşvik politikalarını belirlerken, yatırımın sürekliliğini sağlayacak tedbirleri de yatırımcıya aldırmalıdır. Bir yatırım devletin yardımı olmadığı zaman da ayakta durabilmelidir, bunun sağlanması lazım. Yoksa teşviklerin ülke ekonomisine de bir katkısı olmayacaktır.

Yatırımcılarda oluşan bir diğer genel kanı da finansman sağlayan teşvik çeşitlerinde ve hibelerde, yatırımcıların belirlenen sektörleri değil, mevcut diğer faaliyetlerini finanse etmek için teşvik edilen yatırım alanlarını araç olarak kullandıkları yönündedir. Bunun önüne geçilebilmesinin de teşvik edilen sektörlerle ilgili geribildirimlerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi, denetlenmesi ve teşviklerin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığının takibi ile mümkündür. Ancak geçici hükümet politikaları nedeniyle bu pek sağlanamamaktadır.

TEKNOKENT’te faaliyet gösteren iki yatırımcı dışında görüşmeye katılan OSB içinde faal olan bir yatırımcının yan kuruluşu mevcuttur. TEKNOKENT’te AR-GE bölümü kurarak 6 kişilik bir ekiple AR-GE desteklerinden yararlandıklarını ve grup şirketlerine tüm projelerin buradan üretildiğini beyan etmiştir. Her 3 yatırımcının da TEKNOKENT faaliyetleri ile ilgili beyanları aynı şekildedir. Bu teşvikin, belgeli teşviklerden daha önemli olduğunu, burada teknolojik firmaların iç içe bulunmasının iletişim anlamında kendilerine yarar sağladığını, etkin proje üretebildiklerini ifade etmişlerdir.

Yatırımcılara, teşviklerin etkinliği hakkında ne düşündükleri sorulduğunda da, tamamı sektörel bazlı bölgesel teşviklerin sektör veya il seçiminde kendileri için bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Organize sanayi bölgelerindeki yatırımcılar, buradaki desteklerden dolayı il seçiminde etkili olmasa da, yatırım yeri için OSB'lerin seçiminde teşviklerin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

3.3.3. Teşvik Belgeleri Işığında Sakarya İlindeki Yatırımların Değerlendirilmesi

Bu bölümde baz alınacak veriler, yöntem bölümünde de açıklandığı üzere, Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak tablolara aktarılmıştır. Tabloların yapıldığı dönemde en güncel olan veriler 2014 yılı sonu verileri olduğundan bu veriler dikkate alınmıştır. 01.01.2010-30.06.2012 tarihleri arasındaki eski teşvik sisteminin uygulandığı 30 ay (önceki dönem olarak adlandırılmıştır) ve 01.07.2012-31.12.2014 tarihleri arasındaki yeni teşvik sisteminin uygulandığı 30 ay (mevcut dönem olarak adlandırılmıştır) kıyaslandığında ortaya çıkan oransal artış ve azalışlar da tablolarla gösterilmiştir. Tablo 3.5'da, önceki dönem ve mevcut dönemdeki, enerji, hizmetler, imalat, tarım ve madencilik ana sektörleri, alt sektörleri ile birlikte sıralanmış, aradaki değişim oransal olarak gösterilmiştir:

Tablo 3.5
Sakarya İlinde Eski ve Yeni Teşvik Sisteminin Belge Adetleri, Sabit Yatırım Tutarları ve İstihdam Açısından Karşılaştırılması

Ser. Türü	Sektörü	Alt Sektörü	Belge Adedi			S. Yatırım (Milyon TL)			İstihdam			
			Önceki	Mevcut	Değişim	Önceki	Mevcut	Değişim	Önceki	Mevcut	Değişim	
Yabancı Sermaye (TOPLAM)			11	19	73%	538	1.423	164%	969	2.593	268%	
	ENERJİ		1	0	-100%	2	0	-100%	0	0	-	
	HİZMETLER		0	2	200%	0	44	4400%	0	198	19800%	
		Turizm	0	1	-	0	39	-	0	183	-	
		Diğerleri	0	1	-	0	5	-	0	15	-	
	İMALAT		11	17	55%	536	1.379	157%	969	2.395	147%	
		Demir Çelik	1	0	-100%	3	0	-100%	16	0	-100%	
		Gıda ve İçki	2	3	50%	36	11	-69%	80	19	-76%	
		Kimya	1	1	0%	9	9	0%	32	20	-38%	
		Lastik-Plastik	1	2	100%	3	11	267%	20	14	-30%	
		Madeni Eşya	1	2	100%	1	11	1000%	40	23	-43%	
		Taşıt Araçları*	4	6	50%	483	1.243	157%	750	1.409	88%	
		Makine İmalat**	0	2	-	0	91	-	0	900	-	
		Diğerleri	1	1	0%	1	3	200%	31	10	-68%	
Yerli Sermaye (TOPLAM)			102	136	33%	1.143	1.876	64%	4.249	5.323	25%	
	ENERJİ		6	4	-33%	136	71	-48%	79	66	-16%	
	HİZMETLER		15	29	93%	70	248	254%	451	1.103	145%	
		Altyapı - Belediye Hizm.	8	6	-25%	26	73	181%	70	43	-39%	
		Eğitim	1	9	800%	5	58	1060%	140	596	326%	
		Ticaret-Depolama	2	2	0%	9	4	-56%	54	70	30%	
		Turizm	3	11	267%	28	106	279%	147	374	154%	
		Diğerleri	1	1	0%	2	7	250%	40	20	-50%	
	İMALAT		78	98	26%	922	1.522	65%	3.656	4.068	11%	
		Cam	1	1	0%	1	6	500%	10	20	100%	
		Demir Dışı Metaller	3	2	-33%	359	45	-87%	329	44	-87%	
		Dokuma Giyim	15	27	80%	50	381	662%	720	1.445	101%	
		Elektrikli Makinalar	2	1	-50%	3	4	33%	13	17	31%	
		Gıda ve İçki	14	16	14%	162	142	-12%	1.010	847	-16%	
		Kağıt	1	5	400%	109	251	130%	60	222	270%	
		Kimya***	3	3	0%	21	82	290%	137	96	-30%	
		Lastik-Plastik	6	10	67%	48	44	-8%	345	148	-57%	
		Madeni Eşya	5	12	140%	21	86	310%	100	222	122%	
		Makina İmalat****	7	5	-29%	40	95	138%	341	187	-45%	
		Orman Ürünleri	6	4	-33%	18	69	283%	142	207	46%	
		Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	6	1	-83%	32	2	-94%	172	8	-95%	
		Taşıt Araçları	8	7	-13%	53	84	58%	267	377	41%	
		Çimento	0	1	-	0	220	-	0	150	-	
		Demir-Çelik	0	2	-	0	9	-	0	43	-	
		Diğerleri	1	1	0%	5	2	-60%	10	35	250%	
	MADENCİLİK		1	1	0%	4	2	-50%	16	10	-38%	
		İstihraç ve İşleme	1	1	0%	4	2	-50%	16	10	-38%	
	TARIM		2	4	100%	11	33	200%	47	76	62%	
		Hayvancılık	2	4	100%	11	33	200%	47	76	62%	
	GENEL TOPLAM			113	155	37%	1.681	3.299	96%	5.218	7.916	52%

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü (www.ekonomi.gov.tr) istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanılmıştır.

*Önceki teşvik sistemine ait sütunlar; 426 milyon TL sabit yatırım tutarlı ve 600 kişi istihdam eden, büyük ölçekli yatırımlar kapsamındaki 1 adet teşvik belgesini içermektedir. Mevcut teşvik sistemindeki sütunlar; 60 milyon TL sabit yatırım tutarlı ve 134 kişi istihdam eden, büyük ölçekli yatırımlar kapsamındaki 1 adet teşvik belgesini içermektedir.

** Mevcut teşvik sistemine ait sütunlar; 90 milyon TL sabit yatırım tutarlı ve 875 kişi istihdam eden, büyük ölçekli yatırımlar kapsamındaki 1 adet teşvik belgesini içermektedir.

*** Mevcut teşvik sistemine ait sütunlar; 67 milyon TL sabit yatırım tutarlı ve 48 kişi istihdam eden, stratejik yatırımlar kapsamında 1 adet teşvik belgesi içermektedir.

**** Mevcut teşvik sistemine ait sütunlar; 71 milyon TL sabit yatırım tutarlı ve 100 kişi istihdam eden, büyük ölçekli yatırımlar kapsamında 1 adet teşvik belgesi içermektedir.

Yabancı sermaye yatırımları açısından önceki ve mevcut dönemi karşılaştırıldığında, teşvik belgesi adedi açısından %73, sabit yatırım tutarları açısından %164, istihdam edilen personel sayısı açısından da %268 oranında artışlar görülmektedir. Yabancı sermaye yatırımları, sektörler bazında incelemeye alındığında, enerji sektöründe önceki dönemde 1 adet 2 milyon TL tutarında yatırım söz konusu iken, mevcut dönemde herhangi bir yatırım görülmemektedir. Yabancı yeni yatırımların tutarının 1.423 milyon TL ve toplam sabit yatırım tutarının 3.299 milyon TL olduğu dikkate alındığında, geçmiş dönemdeki enerji yatırımının toplam yabancı yatırımlar toplamı içinde önemlilik arz etmediği anlaşılmaktadır. Yabancı yeni yatırımların genel toplamındaki artışlar göz önünde bulundurulduğunda da, enerji sektöründe önceki dönemde 1 adet olan yatırımın yeni dönemde yer almamasının yabancı yatırımların azalmasına işaret etmediği, sektörel bir tercih olduğu anlaşılmaktadır.

Hizmetler sektöründeki yabancı sermaye yatırımları incelendiğinde; önceki dönemde hiç yatırım bulunmazken, yeni dönemde 44 milyon TL tutarında 2 adet teşvik belgeli yatırım yapıldığı ve 198 kişilik istihdam yarattığı anlaşılmaktadır. Bu tutarın yaklaşık %89'luk kısmını 39 milyon TL sabit yatırım tutarı ile turizm alt sektörünün oluşturduğu görülmektedir.

İmalat sektöründeki yabancı yatırımlarda, demir-çelik, gıda ve içki, alt sektörlerinde azalışlar görülürken, kimya sektörünün aynı tutarlarda yeni yatırım aldığı, taşıt araçları ve makine imalat alt sektörlerindeki yüksek artışların imalat sektöründeki yabancı sermaye yatırımlarının toplamında bir artışa neden olmuştur. İmalat sektörünün alt sektörleri incelendiğinde göze çarpan taşıt araçları alt sektöründeki %157'lik artış, dünya markası otomotiv şirketlerinin yatırım yaptığı Sakarya ilinin sektörel anlamda tercih nedeni olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte,

Yerli sermaye yatırımları incelendiğinde; teşvik belgesi açısından %33, sabit yatırım tutarları açısından %64, istihdam açısından da %25 oranlarında artış görülmektedir. Bu artışların sektörel dağılımlarına bakıldığında, yabancı sermaye yatırımlarında olduğu gibi enerji sektörü negatif bir seyir göstermiştir. Bu da enerji yatırımlarında yüksek teşviklere rağmen yabancı sermayedarlar kadar yerli sermayedarların da ilgisinin çekilemediğini göstermektedir. Enerji alt sektöründeki yatırımların azalması, il bazında enerji sektörü yatırımlarının doyumunluğa ulaştığına işaret edebileceği gibi, sektörün yatırımcılar açısından cazibesini yitirdiği şeklinde de değerlendirilebilir.

Hizmetler sektöründeki yerli yatırımlar incelendiğinde, toplamda %254'lük sabit yatırım tutarı artışı ve %145'lik istihdam artışı görülmektedir. Hizmetler sektörünün alt sektörlerinde eğitim yatırımlarının yaklaşık 12 kat büyüdüğü dikkatleri çekmektedir. Eğitim yatırımlarındaki artış, ilgili dönemde dershanelerin temel liselere dönüştürülmesi ile açıklanabilir. Özel kesim tarafından okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve lise eğitim yatırımlarının öncelikli yatırım konuları kapsamına alınması ve bununla birlikte yatırım yeri tahsis edilmesi gibi desteklerin eğitim yatırımlarına yansımaları teşvikli yatırımlardaki artışı açıklamaktadır. Turizm alanı da %279'luk oransal artışla, hizmetler sektöründe ikinci en yüksek artışı gösteren alt sektördür. İlgili dönemde Sakarya ilinde yeni kurulan termal tesisler, sağlık turizmi açısından önem arz etmektedir. Hem yabancı sermaye hem de yerli sermaye yatırımlarında gözlenen artış da, hızlı bir gelişim içinde bulunan Sakarya ilinin hem konaklama tesisleri hem de sağlık turizmi açısından yatırımcıların dikkatini çektiğini göstermektedir.

İmalat sektöründeki yerli yatırımlar değerlendirildiğinde, sektör genelinde sabit yatırım tutarının %65, istihdamın ise %11 oranında arttığı görülmektedir. Dokuma ve giyim, cam, kağıt, kimya, madeni eşya, orman ürünleri, elektrikli makineler, makine imalat, taşıt araçları, çimento, demir-çelik alanlarında artış gözlemlenirken, demir dışı metaller, lastik-plastik, pişmiş kil ve çimento gereçleri, gıda ve içki alanlarında azalışlar mevcuttur. Artış gösteren kimya alanı yatırımlarının yaklaşık %82'lik kısmı stratejik yatırımlar kapsamında belge almış olup, bu teşvik uygulamasına ait arttırılmış desteklerden yararlandırılmaktadır.

Madencilik ve tarım sektörlerinde yabancı yatırım olmadığı, yerli yatırımların sabit yatırım tutarlarında ise; madencilikte %50'lik bir azalma, tarımda ise %200'lük artış gözlenmektedir.

Her iki sermaye türü açısından değerlendirme yapıldığında, toplam yeni yatırımların önceki sistemde %32'sinin, mevcut sistemde ise %43,13'ünün yabancı yeni yatırımlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Toplam yeni yatırım içindeki yabancı yeni yatırımların payının yüksekliği, ilin yerli yatırımcılar için olduğu kadar, yatırımcılar açısından da bir cazibe merkezi olduğunu göstermektedir.

Önceki dönem ve mevcut dönem yatırımlarını teşvikler açısından incelersek; Enerji sektörünün mevcut teşvik sisteminde öncelikli yatırımlar statüsüne alınarak 5. Bölge desteklerinden yararlandığını göz önünde bulundurduğumuzda verilen önemli boyuttaki teşviklerin bu sektöre 2. Bölgede herhangi bir katkısı olmadığı, aksine küçük de olsa azalış meydana geldiği görülmektedir.

Hem yabancı hem yerli sermaye yatırımları genel olarak değerlendirildiğinde, sabit yatırım tutarlarında %96, istihdam sayısında ise %52 oranlarında bir artış olduğu görülmektedir. Fakat bu artışın yatırım teşviklerinden etkilenmiş olması mümkün olabileceği gibi, Sakarya ilinin ekonomik koşullarında meydana gelen gelişmeler ve yatırım avantajları ile de ilgisi olması mümkündür.

İldeki yatırım avantajlarının, 2009 yılından beri ulusal medyada sıklıkla yer alması nedeniyle, yatırımcıları cezbeden noktanın yatırım teşvikleri değil, bu imkanlar olması mümkündür. Sakarya ilinde artış gösteren yatırımların 2. Bölgede yer alan diğer illerdeki durumunun da teşviklerin etkisinin ölçülebilmesi için incelenmesi çalışmaya katkı sağlayacaktır. Sakarya ili dışındaki 2. Bölge illerinin toplam yatırımlarını aynı ana sektörler bazında Tablo 3.6'da incelemek mümkündür:

Tablo 3.6

2. Bölgede Önceki Dönem ve Mevcut Dönem Yatırımlarının Karşılaştırılması

Ser. Sektörü	Belge Adedi			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam		
	Önceki	Mevcut	Değişim	Önceki	Mevcut	Değişim	Önceki	Mevcut	Değişim
Yabancı Sermaye	73	96	32%	3.357	3.437	2%	3.792	4.128	9%
ENERJİ	10	11	10%	1.978	1.010	-49%	285	129	-55%
HİZMETLER	6	8	33%	55	1.017	1749%	852	2.036	139%
İMALAT	52	70	35%	1.315	1.375	5%	2.517	1.756	-30%
MADENCİLİK	4	5	25%	8	26	225%	48	165	244%
TARIM	1	2	100%	1	9	800%	90	42	-53%
Yerli Sermaye	1.766	1.632	-8%	32.650	26.209	-20%	50.044	50.236	0,1%
ENERJİ	73	153	110%	6.339	9.069	43%	1.770	1.846	4%
HİZMETLER	384	397	3%	2.890	5.705	97%	12.787	20.840	63%
İMALAT*	1.058	953	-10%	21.789	10.008	-54%	28.333	23.949	-15%
MADENCİLİK	68	87	28%	260	863	232%	1.227	2.263	84%
TARIM	183	42	-77%	1.372	564	-59%	5.927	1.338	-77%
GENEL TOPLAM	1.839	1.883	2%	36.007	29.646	-18%	53.836	54.364	1%

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü (www.ekonomi.gov.tr) istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Mevcut teşvik sistemine ait sütunlar; 545 milyon TL sabit yatırım tutarlı ve 58 kişi istihdam eden, stratejik yatırımlar kapsamındaki 1 adet teşvik belgesini içermektedir.

İkinci bölge geneli incelenirken sadece ana sektörler üzerinden kıyas yapılmıştır, bu bölgenin verileri düzenlenirken Sakarya iline ait tutarlar bölge toplamından düşülmüştür. Alt sektörler bazında yatırım türleri illere göre farklılık gösterdiğinden, ana sektörler üzerinden karşılaştırma yapılması uygun görülmüştür. 2. Bölge genelini önceki dönem ve mevcut dönem üzerinden incelediğimizde, yabancı yatırımların sayısının teşvik belgeli yatırım açısından %32 arttığını fakat sabit yatırım tutarları bakımından artışın sadece %2 olduğunu görmekteyiz. İstihdam'da %9 gibi cüz'i bir artış oluşmuştur.

Yerli sermaye bakımından 2. Bölge genelini incelediğimizde ise hem yatırım adedinde hem sabit yatırım tutarında azalış görülmekteyken, istihdamda %1'i bulmayan bir artış görülmektedir.

Genel toplamdaki rakamlara baktığımızda Sakarya ili hariç 2. Bölge genelinde yatırım adedi %2 artış gösterirken, Sakarya ilindeki oran %37 idi. Sabit yatırım tutarları toplamı ise %18'lik bir düşüş gösterirken, Sakarya ilinde %96'lık bir artış göstermektedir. İstihdam sayıları bakımından da Sakarya hariç 2. Bölge illerindeki artış %1'i bile bulmazken, Sakarya ilinde bu oran %52'dir.

Bu karşılaştırmalı tablolar, 2. Bölgeye indirilerek teşvik tutarları artırılan illerde, yatırım teşvikleri açısından yapılan karşılaştırmalarda, teşviklerin yatırım artışı konusunda herhangi bir pozitif etkisi olmadığını göstermektedir. Özellikle stratejik yatırım kapsamında yatırım içeren imalat sektörünün yerli yatırımlarda düşüş göstermiş olması, artış gösteren sektörlerin ise madencilik, hizmetler gibi nispeten daha az teşvik alan sektörler olması teşviklerin yeni yatırımlara yol açmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle Sakarya ilindeki önemli tutarlardaki artışları, ilin sosyo-ekonomik durumundaki yükselişe ve ekonomiyi etkileyen yatırıma yönelik faktörlerin gelişmesine bağlamak mümkündür.

Yürürlükteki teşvik sistemi çerçevesinde, bölgeler arası teşvik uygulama farklarının örnek tutarlar üzerinden karşılaştırılarak incelenmesi mümkündür. Çalışmanın bu kısmında aşağıdaki veriler baz alınarak bölgeler arası karşılaştırmalar yapılacaktır. Baz alınacak olan tutarlar değişik uygulamalardaki farkları gösterebilmek amacıyla, tüm bölge ve teşvik uygulamalarındaki asgari sabit yatırım tutarları dikkate alınarak seçilmiştir. Sigorta indirimlerinin hesaplanmasında asgari ücretin bugünkü değeri dikkate alınmıştır. Yatırıma 31.12.2016 tarihine kadar başlanacağı varsayılarak, bu döneme ilişkin oranlar uygulanmıştır.

ÖRNEK :

Öngörülen örnek yatırım verileri aşağıdaki gibidir:

İstihdam Sayısı	: 100 Kişi
İthal Makine Yatırımı	: 5 Milyon TL
Yerli Makine Yatırımı	: 10 Milyon TL
Bina-İnşaat Harcamaları	: 25 Milyon TL
Arsa-Arazi Maliyeti	: 10 Milyon TL
TOPLAM YATIRIM	: 50 Milyon TL

a) Genel teşvik uygulamalarına göre yukarıdaki veriler baz alındığında yararlanılabilecek desteklerin azami tutarları:

Gümrük Muafiyeti	: 250.000 TL (İthal makine alımında ortalama %5 gümrük vergisi hesaplanmıştır)
KKDF Desteği	: 300.000 TL (İthal makine alımında akreditifli ödeme işlemi yapıldığı takdirde % 6 KKDF desteğinden yararlanır)
KDV Desteği	: 2.700.000 TL (% 18 oranı baz alınmıştır)
Sigorta Prim Desteği	: 2.766.960 TL (Personel sigorta priminin asgari ücrete isabet eden kısmının 10 yıllık toplamı)
Gelir Vergisi Stopaj Desteği	: 2.964.600 TL (Personel gelir vergisi stopajlarının asgari ücrete isabet eden kısmının 10 yıllık toplamı)

Yukarıdaki hesaplamalardan da görüleceği üzere 1., 2., 3., 4. ve 5. Bölgelerde genel teşvik uygulaması kapsamında toplam 50 Milyon TL tutarında bir yatırım yapıldığında yararlanılacak olan destek tutarı Gümrük Muafiyeti ve KKDF Desteği toplamı olan 550.000 TL'dir. Bu da toplam yatırım tutarının % 1,1'ine tekabül etmektedir. Burada dikkat çekilmesi gerekli olan bir husus da; yatırımın ithal makine ve teçhizat alımı içermesi durumunda bu desteklerden yararlandırılabilir, tüm makine ve

teçhizatların yerli firmalardan tedarik edilmesi durumunda bu bölgelerde genel teşvik uygulamaları kapsamındaki bu yatırım KDV desteği haricinde hiç destek almayacaktır.

KDV Desteği tutarı sadece yüklenilen KDV'nin istisna edilmesi şeklinde uygulanmakta olup, yatırımın tamamlanması ile gerçekleşen hasılatlar üzerinden hesaplanan KDV'lerden mahsup edilerek tüketilecektir. KDV desteği burada sadece bir vergi erteleme uygulaması olup, finansman desteği sağlamaktadır. Sigorta prim desteği ve gelir vergisi stopaj desteği unsurlarından ise sadece 6. Bölgede yapılan yatırımlar yararlandırılmaktadır. Bu bölgede yapılan yatırımlar diğer bölgelerden farklı olarak hangi alanda olursa olsun genel teşvik değil bölgesel teşvik kapsamında değerlendirilecektir. Bu çerçevede aynı yatırımın bu bölgede alacağı destek tutarı diğer bölgelerden farklı olarak, toplamda 32.583.000 TL olup, bu da toplam yatırım tutarının yaklaşık % 65'ini karşılamaktadır.

- b) Bölgesel teşvik uygulamalarına göre yukarıdaki örnek veriler baz alındığında bölgelerin yararlanabilecekleri azami destek tutarları:

Tablo 3.7

Örnek Veriler Çerçevesinde Bölgelere Göre Yararlandırılabilen Azami Destek Tutarları

DESTEK UNSURLARI	1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
	(BİN TL)	(BİN TL)	(BİN TL)	(BİN TL)	(BİN TL)	(BİN TL)
KDV İstisnası*	2.700	2.700	2.700	2.700	2.700	2.700
Gümrük Vergisi Muafiyeti	250	250	250	250	250	250
KKDF Desteği	300	300	300	300	300	300
Vergi İndirimi OSB Dışı **	6.000	8.000	10.000	12.000	16.000	20.000
Vergi İndirimi OSB İçi **	8.000	10.000	12.000	16.000	20.000	22.000
SGK İşveren His. Desteği OSB Dışı	770	1.156	1.926	2.312	2.697	3.853
SGK İşveren His. Desteği OSB İçi	1.156	1.926	2.312	2.697	3.853	4.624
Faiz Desteği			1.050	1.400	1.750	2.450
Gelir Vergisi Stopajı Desteği						2.964
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği						2.766
Toplam Destek Tutarı OSB Dışı	7.320	9.706	13.526	16.262	20.997	32.583
Toplam Destek Tutarı OSB İçi	9.706	12.476	15.912	20.647	26.153	35.354
Desteklerin Yatırıma Oranı OSB Dışı (%)	14,64	19,41	27,05	32,52	41,99	65,17
Desteklerin Yatırıma Oranı OSB İçi (%)	19,41	24,95	31,82	41,29	52,31	70,71

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Eklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

*KDV İstisnası, bir vergi erteleme niteliğinde olduğundan desteklerin yatırıma olan oranı hesaplanırken bu tutar dahil edilmemiştir.

** Arsa ve arazi bedelleri vergi indiriminde toplam yatırım tutarına dahil edilmemektedir.

Yukarıdaki tabloda KDV İstisnası tutarları ertelenmiş bir şekilde ödendiğinden toplam destek tutarlarına dahil edilmemiştir. Tablodan da görülebileceği örnek veriler üzerinden incelen bölgesel teşvik tutarları ve yatırımı karşılama oranları bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. OSB dışında yapılan bir yatırım 2. Bölgede % 19,41 oranında destek alırken, OSB’de yapılan bir yatırım ise % 24,81 oranında destek almaktadır. Buna karşılık, en yüksek teşviklerin geçerli olduğu 6. Bölgede OSB dışı yatırımlardaki teşvik oranı % 65,17 ve OSB’de yapılan yatırımların teşvik oranı ise % 70,71’e ulaşabilmektedir. Bu veriler de 2. Bölgede uygulanan teşviklerin daha alt bölgelerdeki teşviklerin altında olduğunu göstermekte ve mülakat bulgularında yatırımcıların yatırım ili seçimini teşviklere bağlamamasını desteklemektedir. Burada yapılan hesaplamalar uygulanan desteklerin azami tutarına göre yapılmış olup, uygulamada tutarların bunların altında gerçekleşmesi olağan kabul edilebilir. Bununla birlikte, burada hesaplanan tutarlar tek seferde kullanılan destek tutarları olmayıp, bölgesel teşviklere uygulanan koşullarda yıllara yaygın bir şekilde işlem görmektedir.

Büyük ölçekli yatırımlara uygulanan teşviklerde, yatırımın büyük ölçekli olmasını asgari sabit yatırım tutarları belirlediğinden örnek verilerle hazırlanacak tablo, bölgesel uygulamadakine paralellik teşkil edecektir. Stratejik yatırımlar kapsamındaki yatırımlar ise, yatırım ilk 5 bölgenin hangisinde olursa olsun 5. Bölgenin, 6. Bölgedeki yatırımlar ise 6. Bölgenin desteklerinden faydalandırılacağı için örnek veriler üzerinden herhangi bir karşılaştırmaya imkan vermemektedir. Bu nedenle bu iki teşvik uygulama türü örneklendirilmemiştir.

SONUÇ

80’li yıllarda ülkeler arası siyasi işbirlikleri ile etkisi giderek artan küreselleşmenin, dünya ekonomisi üzerinde önemli etkileri olmuştur. Ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinin ve teknolojinin hızının artması ile uluslar arası ticaretin de önemi artmıştır.

Ülkelerin sermaye değişiminden pay alma çabaları, özellikle doğrudan yabancı sermayenin çekilmesi konusunda rekabete girişmelerine neden olmuştur. Bu rekabette başarılı olunabilmesi de ülkelerin kalkınmışlık düzeyine bağlıdır. Kalkınmayı sağlayabilmek için ülkeler, teknolojik gelişme sağlamak, istihdamı artırmak, bölgesel gelişmişlik düzeylerini homojenize etmek, güvenliği ve sosyal adaleti sağlamak durumundadır.

Teşvikler, temelde ekonomik kalkınmayı sağlamak için yatırımların artırılmasını amaçlar. Her ülke kendi ekonomik ve sosyal ihtiyaçları doğrultusunda farklı teşvik sistemlerine yönelmektedir. Bununla birlikte teşvik sistemlerinin temelini mali teşvikler oluşturmaktadır. Yatırımların gereklerine göre mali teşvikleri, vergisel niteliği olmayan diğer teşvik türleri desteklemektedir.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarından bugüne farklı yatırım teşvik yöntemleri izlenmiş olsa da, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların yüksek olması nedeniyle, bölgesel teşvikler her dönemde önemini korumuştur. Mevcut yatırım teşvik sisteminde de bölgesel bazda bir sınıflandırma yapılmış, gelişmişlik düzeyi en az olan bölgelere daha yüksek teşvikler verilmesi öngörülmüştür. Bölgesel bazda ayrımla birlikte, ülkenin hedeflerine yönelik olarak stratejik olarak belirlenen yatırım konuları ile yasada belirlenmiş tutarların üzerinde büyük ölçekli olarak sınıflandırılan yatırımlara da bazı teşvik ayrıcalıkları tanınmıştır. Bununla birlikte AR-GE, teknoloji yatırımları, kültür ve çevre yatırımları gibi alanlara da önem verilmiştir.

Sakarya ili, ulaşım konusunda; ülkenin hemen her yanına ulaşımı sağlayabilen gerek karayolu gerekse demiryolu ağı bakımından kavşak noktasıdır. 2016 sonunda hizmete girmesi beklenen Karasu limanı ve komşu illerdeki hava limanlarına yakınlığı ile ilin ülkede bir lojistik üs haline gelmesi beklenmektedir. Gerek teknik altyapı, gerekse

eğitim alanında ülkedeki birçok ile nazaran ileri bir konumda olan Sakarya'nın, mevcut üniversitesi ile de kalifiye işgücü yetişmektedir. İlde 1'i mobilya ihtisas, 1'i makine imalatçıları ihtisas, 5'i karma olmak üzere toplamda 7 adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Yatırımcıları cezbeden koşulları ile Sakarya, 6 teşvik bölgesi içinde 2. Bölgede yer almaktadır. Mevzuatta gerekli asgari koşulları sağlayan yatırım konuları bölgesel teşviklerden yararlanırken, 1 Milyon TL asgari yatırım tutarını sağlayan ve teşvik edilmeyecek yatırım konuları arasında yer almayan diğer tüm yatırımlar genel teşvik uygulamalarından faydalanabilmektedir.

Bu çalışmada, Sakarya ilinde mevcut yatırım teşvik uygulamalarının yatırım kararları üzerine etkisi araştırılmıştır. Bu çerçevede mülakat yapılan 22 yatırımcının önceden hazırlanmış sorulara verdikleri cevaplara istinaden çeşitli bulgular saptanmıştır. Görüşme yapılan yatırımcıların, yatırımlarının farklı büyüklükte olması, faaliyet alanlarının ve eğitim düzeylerinin farklı olmasına rağmen teşviklere bakış açılarının birbirleriyle büyük ölçüde uyumlu olduğu görülmüştür.

Teşvik belgeleri ile ilgili soru yöneltilen görüşmecilerden teşvik belgesi alma hakkı bulunan 17 yatırımcının 6'sının teşvik belgesi imkanlarından hiç faydalanmadıkları anlaşılmıştır. Bu yatırımcılardan 5'inin belgeye dayalı teşvikleri etkin bulmadıkları için hiç belge müracaatında bulunmadıkları, 1 yatırımcının iste teşvik belgesi ile sunulan teşvik imkanlarından habersiz olduğu görülmüştür. Teşvik belgesi alma hakkına sahip olmasına rağmen bu imkandan yararlanmayan 6 yatırımcıdan 5'inin TÜBİTAK, KOSGEB gibi kurumların desteklerinden yararlandıkları anlaşılmıştır.

Sektör seçiminde teşviklerin etkisi araştırıldığında; yatırımcıların tamamı tarafından teşviklerin hiçbir şekilde etkisi bulunmadığı belirtilmiştir. Sektör seçiminde, fizibilite çalışmalarını, plan ve bütçeleri dikkate aldığını belirten yatırımcılar, sektörün gerektirdiği bilgi ve deneyimin en önemli etken olduğunu belirtmişlerdir. Çeşitli alanlarda yatırım yapan ve tek bir faaliyet alanına bağla kalmayı tercih etmeyen 7 yatırımcı da yeni yatırım kararlarında yatırımın getirilerini göz önünde bulundurduklarını belirtmişlerdir. Buna ilave olarak, sektör koşulları ve kârlılık durumuna göre uzun vadeli yatırım projelerini yönlendirdiklerini açıklamışlardır. Gerek

yurtdışında gerekse yurt içinde farklı yatırımları olan yatırımcılar, siyasi ortam ve hükümet politikalarının her zaman değişken olabileceğini, bu nedenle yeni bir yatırım kararı alırken kısa vadede kârlı görünse de teşviklere dayalı olarak yapılacak yatırımların uzun vadede zararlı sonuçlara yol alabileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle yatırım teşviklerini karar almada bir etken değil, kârlılığını artırmak ya da yatırım maliyetlerini azaltmak yönünde bir unsur olarak değerlendirdiklerini açıklamışlardır.

Bölge ve yatırım yeri seçimi konusunda teşviklerin yatırım kararlarına etkisi araştırıldığında; Sakarya ilinin seçiminde genel veya bölgesel teşviklerin önemsenmediği, fakat OSB ve TEKNOKENT gibi alanların yatırım yeri seçim kararlarını ve yeni yatırım kararlarının zamanlamasını etkilediği görülmüştür. 22 yatırımcıdan 9'unun Sakaryalı olmak üzerinden bölge seçimi yaptıkları, 6 yatırımcının ildeki pazar koşullarını dikkate aldıkları, sanayi sektörüne yönelik imalat yapan 1 yatırımcının ildeki sanayileşmenin yüksekliğinden dolayı Sakarya ilini seçtiği, 1 yatırımcının kendi bulunduğu sektörün koşullarından dolayı tercih yaptığı, hizmet sektöründeki 2 yatırımcının ildeki insan kaynağı olanaklarını dikkate aldığı, 1 yatırımcının GSYH'yı dikkate aldığı, 2 yatırımcının ise TEKNOKENT olanaklarından yararlanmak için üniversitenin bulunduğu ili seçtikleri anlaşılmıştır. OSB'de faaliyet gösteren yatırımcılara, yatırım yeri tercihleri üzerinde teşviklerin etkisi olup olmadığı sorulduğunda, tamamı OSB seçiminin teşvik temelli olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde TEKNOKENT'lerde bulunan yatırımcılar da bu bölgeleri teşvik nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. OSB'de yatırım yapan 7 yatırımcı ve TEKNOKENT'te faaliyette bulunan 2 yatırımcı hariç, diğer yatırımcılar bölge veya yatırım yeri seçiminde teşviklerin tercihlerini hiç etkilemediğini, kararlar alındıktan sonra mevcut teşviklerden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Buradan da anlaşılabileceği üzere Sakarya ili bulunduğu teşvik bölgesi kapsamında bölge tercihlerini etkileyecek çapta yatırım teşviklerinden yararlanamazken, TEKNOKENT, OSB bölgeleri yatırım yeri seçimi konusunda etkili olabilmektedir.

Yatırımcıların yatırım kararları almasında teşviklerin etkisi araştırıldığında, Sakarya ilinde uygulanan genel ve bölgesel teşviklerin, yeni yatırımları tetiklemediği anlaşılmıştır. Yatırımcıların karar almasında teşviklerin etkisi sorulduğunda,

yatırımcılardan 7'si en son etken olacağını söylerken, diğerleri en son sırada bile etkili olmadığını belirtmişlerdir. Her ne kadar yeni yatırım kararı alma noktasında teşviklerin yatırımcılar üzerinde bir etkisi olmadığı görülmüş olsa da, teşviklerin yatırım kararlarının zamanının etkileyebileceği anlaşılmıştır. Bir yatırımcı uzun vadeli yatırım planlarına yönelik bir teşvik uygulamasının yürürlüğe girmesi halinde, yatırımın zamanını öne çektiklerini belirtmiştir.

Yatırımcıların büyük çoğunluğu, projeye dayalı desteklere teşvik belgeli olan desteklerden daha fazla önem verdiklerini açıklamışlardır. Bu kurumların süreçlerinin bürokratik anlamda daha kolay ve daha hızlı sonuç alınabilir olması dolayısıyla KOSGEB, TÜBİTAK gibi kurumların desteklerine daha çok öncelik verdiklerini belirtmişlerdir.

Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine dayanılarak yapılan analizde, Sakarya ilinin hem yabancı hem de yerli sermaye yatırımları bakımından 2012 sonrasındaki yatırımlarının yaklaşık iki kat arttığı anlaşılmıştır. Artan yatırımların beraberinde istihdamda da önemli artış sağladığı görülmektedir. Bu da uygulanan teşvikler az olsa da yatırımcıların Sakarya iline yeni yatırımlar yapma arzusunda olduğunu göstermektedir. Bu artışların yatırım teşviklerinden kaynaklanması mümkün olabileceği gibi, Sakarya ilinin ekonomik koşullarında meydana gelen gelişmelerle de ilgisi olması mümkündür. Aynı dönemlere ilişkin 2. Bölgedeki diğer illerin verilerinde yapılan analiz, bu bölgelerde de aynı teşvik uygulamaları olmasına rağmen toplam yatırımların sabit yatırım tutarları açısından düşmüş olduğunu göstermektedir. Sektörlere göre önemli oranlarda düşüş veya yükseliş gösteren alanlar olmakla birlikte, düşüş gösteren alanların daha çok teşvik alan, yükseliş gösterenlerin ise madencilik-hizmetler gibi nispeten daha az teşvik alan alanlar olması teşviklerin yeni yatırımların yapılmasını yönlendirmede etkili olmadığını göstermektedir. Bu noktada, teşviklerin ekonomik amaçlarından biri olan yatırımları artırma amacının 2. Bölge için gerçekleşmediği söylenebilir.

Tüm bu verilerden yola çıkılarak, Sakarya ilinde projeye dayalı kurum desteklerinin yeni yatırımları tetiklediği, teşvik belgesine dayalı desteklerin ise yatırımın zamanlamasına ya da kümelenmeye yönelik özel desteklerden faydalanan TEKNOKENT, OSB gibi yatırım yeri seçimine etki ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, sektör seçiminde, yatırım yapılacak ilin seçiminde ya da yeni yatırım kararı alınmasında

2. Bölgede uygulanan genel ve bölgesel teşviklerin olumlu bir etkisi tespit edilememiştir.

80’li yıllardan günümüze kadar çeşitli yıllarda değişik teşvik sistemi kapsamında yatırımlar yapmış olan yatırımcıların ortak görüşü olarak öne çıkan bir konu; 2009 yılı öncesinde şu anda olduğu gibi düzenli ve sürekli teşviklerin uygulanmadığı, bürokratik engellerin şimdikinden daha fazla olduğu ve devletin yerleşmiş bir teşvik geleneği olmadığından dolayı o dönemlerde yaptıkları yatırımlarda teşvikleri araştırma maliyetine katlanmak istemedikleridir. Bunlardan yola çıkılarak Sakarya ilinde teşviklerin yatırım kararlarını ekonomik anlamda olumlu etkileyebilmesi için, bürokratik engellerin kaldırılması, yasal prosedürlerin azaltılması ve mevzuattaki karmaşaların giderilmesinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Hükümetler tarafından teşvik politikaları belirlenirken, sistemin sade ve anlaşılır olmasının yanı sıra yerleşik fakat güncellemeye müsait bir sistemin getirilmesi, teşviklerin düzenli olduğu kadar sürekli olmasının da sağlanması gerekmektedir. Ayrıca yatırımcıların Sakarya iline yatırım yapma arzusunun teşviklerden kaynaklanmadığı göz önünde bulundurularak, yapılması muhtemel teşvik sistemi güncellemelerinde, kaynaklar daha az gelişmiş bölgelere aktarılarak bu bölgelerdeki yatırımlarda artış sağlanması mümkün olabilir.

Bu çalışmada Sakarya ilinde uygulanan teşvikler tüm destekler kapsamında ve sektörel bir ayırım gözetmeksizin araştırılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda; sektörlerin alt sektörler bazında ve teşvik uygulamalarının türlerine göre spesifik olarak incelenmesinin, sektörel çıkarımlar ve teşvik türlerinin kıyaslanması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akdoğan, A. (1980). *Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını 137.
- Akdoğan, A. (1997). *Kamu Maliyesi*. Genişletilmiş 6.Baskı, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Aktan, C. C. (2001). (Ed.). *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*. 1. Baskı Ankara: Hak-İş Yayınları.
- Ataç, B. (2004). Maliye Politikasının Etkinliğine İlişkin Tartışmalar. E. Ataç (Ed.). Maliye Politikası içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. 3-22.
- Ataç, B. (2006). *Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*. 7. Baskı, Eskişehir: Etam Matbaa A.Ş.
- Avaner, T. (2005). *BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*. 1. Baskı. Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Giray, F. (2008). *Vergi Teşvik Sistemi*. 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Gürsoy, Y. (2010). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. 6. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.
- İncekara, A. (1995). *Türkiye'de Teşvik Sistemi*. 10, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- İyibozkurt, E. (2012). Erken Ticaret Teorileri. S.R. Karluk ve Ö. Tonus (Ed.). *Uluslararası İktisat Teorisi* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. 2-21.
- Mat, H. (2007). *Yatırım ve İstihdamı Arttırmak Amacıyla Devletin Arsa, Arazi ve Diğer Teşvik Uygulamaları*. 1. Baskı, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Sağbaş, İ., H. Şen ve A. Kaya. (2010). *Devlet Yardımlarının Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Bölgesel ve Sektörel Analiz*. 28, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları.
- Saygılıoğlu, N. ve A. Gerçek. (2007). *Dış Ticaret ve Gümrük Kurallar, İşlemler ve Vergileme*. 1. Baskı, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Seyidoğlu, H. (2015). *Uluslar arası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. 20. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Yavan, N. (2010). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği*. 27, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları.

Sürelî Yayınlar

- Acinöroğlu, S. (2009). Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 2, 147-169.
- Akdeve, E. ve E.T. Karagöl (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 37, 329-350.
- Altınkaş, E. (2013). Tarih ve İktisat: Hâkim Sınıfın Meşrulaştırıcıları. *Electronic Turkish Studies*. 8.11, 31-38.
- Armağan, R. (2006). Gelir Vergisi'nde Ücret Gelirlerinin Vergilendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11.2, 323-347.
- Benk, S. (2005). Vergi Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. *Vergi Sorunları Dergisi*. 206, sayfa 183-191.
- Çalcalı, Ö. (2013). Kamu Maliyesi Perspektifinden Adam Smith. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 11, 89-108.
- Çelebi, A.K ve Kahriman H. (2011). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Ar -Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri ve Bunların Karşılaştırmalı Analizi . *Maliye Dergisi*. 161, 33-63.
- Çiloğlu, İ. (2000). Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü. *Hazine Dergisi*. Ocak 2000, Sayı 13, 29-48.
- Doğan, S. (2006). Keynesyen Teori'ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 12. 253-272.
- Gökalp, M. F. (2000). Liberalizasyon Sürecinde Türkiye'de Dış Ticaret Hadleri Trendi ve Dış Ticaret Hadlerindeki Değişmelerin Gelir Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 15.1, 49-65.
- İlter, B. (1999). Firma İhracat Davranışı ve Etkileyen Faktörler, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14.2, 19-34.
- Karakurt, A. (2010). Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 65.2, 143-163.
- Kazgan, G. Ve Kazgan, H. (1962). İktisat Politikası Tedbiri Olarak Yatırım İndirimi. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. 22.3-4, 63-90.
- Koçberber, S. (2006). Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi. *Sayıştay Dergisi*. 61, 37-55.
- Kutlu, E. ve Hacıköylü, C. (2007). Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Türkiye Ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Devlet Yardımları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007.1, 367-390.

- Mordoğan, M. A. (1998). Teşvik Kredilerinin Türleri Ve Yatırımlara Etkileri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5,5.
- Mutlu, A. (2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. *Maliye Dergisi*. 150, 53-78.
- Öz, E. (2002). Türk Gelir Vergisindeki Bazı Vergi Harcamalarının Optimal Vergileme İlkeleri Açısından Analizi.. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 17.1, 11-33.
- Özden, T.M. (1999). Vergi Ertelemesinin Ayırımı ve Gerçekleştirilme Şekillerine Teorik Bir Yaklaşım. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*. 7. 7, 121-130.
- Özkara, M. (2005). 4842 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenlemeler Işığında Yatırım İndirimi Uygulaması ve Ekonomik Etkileri. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 12.1, 153-166.
- Saraçoğlu, F. ve Ejder H. (2013). Katma Değer Vergisi'nde Varış Ülkesinde veya Menş e Ülkesinde Vergilendirme ve İhracat İstisnası. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 17.1, 61-80.
- Şahin, M. ve Uysal, Ö. (2011). Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi. *Maliye Dergisi*. 160, 111-138.
- Tekin, A. (2006). Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16.16. 301 -316.
- Tüylüoğlu, Şevket ve Aktürk , L. N. (2006) . Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekme Çabalarının Kurumsallaşması : Yatırım Promosyon Ajansları, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2.3, 85-105.
- Yavuz, A. (2010). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15.1, 83-101.
- Yereli, A. B. ve Ata, A. Y. (2011). Vergi Adaletine Ulaşma Yöntemleri Çerçevesinde Fayda İlkesinin Teorik Açidan Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 161, 21-32.

Diğer Yayınlar

- Akkaya Ş. (2003), Vergileme ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 43.44 Seri, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iutamk/article/view/1023014107> (13.Nisan.2015)
- Aktan, C. C.(2015), Plütokrasi ve Teşvik Kollamacılık, <http://www.canaktan.org> (25.Ekim.2015)
- Aktan, C. C. (2016), İktisat Okulları, www.canaktan.org (22.Ocak.2016)
- Aras, O. N., Öztürk, M., & Erdoğan, E. (2012). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu ve Soruna Çözüm Noktasında Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi (Turkey's Current Account Deficit Problem and Evaluation of the New Investment Incentive System). *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4.1: 91-104. Ulakbim veri tabanı.
- Bakırcı, F., Ekinci E. D. ve Şahinoğlu, T. (2014). *Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama/The Effectiveness of Regional Development Policies: An Application on Sub-Regions of Turkey*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18.2, 281-298. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/5000073233> (13.Şubat.2015)
- Biber, A. E. (2011). Dünya Tarım Ticareti Serbestleşme Sürecinde Neo-Merkantilist Politikalar. *Business and Economics Research Journal*, 2.1, 31-52. <http://www.berjournal.com/dunya-tarim-ticareti-serbestlesme-surecinde-neo-merkantilist-politikalar> (22.Nisan.2015)
- Bolat, S., (t.y.). İktisadi Ekoller ve Ekonomide Kamu Müdahalesi, 21, http://sbolat.weebly.com/uploads/2/4/0/5/24055490/iktisadi_ekoller_-_maliye_politikasi.pdf (05.Ocak.2016)
- Ceylan, M. ve Çakıcı Ö. (2014), Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu: Teori – Uygulama - Mevzuat, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul, 302, 36. İstanbul. <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2157/KKDF.pdf> (13.Nisan.2015)
- DPT. (1963).Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967. Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (1967). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972. Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (1972). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977. Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf> (01.Eylül.2014)

- DPT. (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983.
Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/6/plan4.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (1984). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989.
Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994.
Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).
Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005.
Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).
Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf> (01.Eylül.2014)
- DPT. (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.
Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkınma%20Planı.pdf> (01.Eylül.2014)
- Duran, M. (2002). Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği. Ankara, *Hazine Müsteşarlığı Araştırma-İnceleme Dizisi*. 32.
- Duran, M. (2003). Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Ankara, *Hazine Müsteşarlığı Araştırma-İnceleme Dizisi*, 33.
- Durnagöl, Y.H. (2006). Adaylık Sürecinde Türkiye ve AB’de Devlet Yardımları, Ankara, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersungur, Ş. M. ve Topçuoğlu, A. (2014). Kalkınma Planlarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkisi Üzerine Bir Analiz/An Analysis of the Effect of Development Plans to Reduce Poverty. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18.2,299-317. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/5000073236/5000067458> (14.Mart.2015)
- Fettahlioğlu, S. ve Dereli S. F. (2012). Türkiye’de Serbest Bölgeler ve Kuruluş Yeri Alternatifi Olarak Kahramanmaraş İlinin Potansiyeli. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, Kahramanmaraş; 396-411.
- Glamme, K., Hendricks, M. ve Oden, D. (2016). Great Economists And Their Times. *Economic Education Web*, <http://ecedweb.unomaha.edu/ve/library/GETT.PDF> (08.06.2016)

- Gülmez, M., ve Yalman, İ. N. (2010). Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24.2, 235-257. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025006513> (24.Eylül.2014)
- Güngör, K. (1998). İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış Ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, http://www2.aku.edu.tr/~kgungor/kamil_gungor.pdf (17.Ekim.2015)
- Haskırış, M. “Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım indirimi”, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Konferansları, 17.37, İstanbul 1968. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iumamk/article/download/1023007775/1023007276> (18.Ekim.2015)
- James, S. (2009). “Tax And Non-Tax Incentives And Investments: Evidence and Policy Implications”, Investment Climate Advisory Services of the World Bank Group, <https://www.wbginvestmentclimate.org/uploads/Incentives%20and%20Investments.%20Evidence.pdf>
- Kaya, M. (1993) Yatırımları Teşvik Politikasında Kredi Desteği ve Uygulamaları, *Uzmanlık Tezi*, Ankara: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.
- Kocatepe, H. (2007). Devlet yardımlarının firmaların rekabet gücü üzerine etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, S. (2010).Türkiye’de Ar-Ge Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin VAR Modeli İle Analizi, *Journal Of Yaşar University*, 20.5, 3320-3330, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jyasar/article/download/5000066115/5000061621> (04.Mayıs.2015).
- MARKA, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Sakarya Uygun Yatırım Alanları, http://www.marka.org.tr/Uploads/Files/sakarya_uygun_yatirim_alanlari.pdf (10.03.2015)
- Özen P. (2005). Bölge Kalkınma Ajansları. *Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları*. http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/bolgesel_kalkinmabilginotu.pdf (10.Aralık.2011)
- Özgün, M. (2009). Vergilemede Teşvik Uygulamaları Erozyon mu, Ekonomik Kalkınma mı? <http://www.kamugeliri.com/wp-content/uploads/Vergide-Teşvik-Uygulamaları-Erozyon-mu-Ekonomik-Kalkınma-mı.pdf> (24.Kasım.2015)
- Öztürk, İ. ve Saraç, O. (2011). Bir Finansal Ürün Olarak Külçe Altında Vergi İstisnası. *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü E-Dergisi*, 1.1,1-25. <http://e-dergi.marmara.edu.tr/marubsed/article/download/1012000111/1012000039> (11.Kasım.2015)
- Resmî Gazete, (18.07.2001). 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, s.24466. www.resmigazete.gov.tr, (10.Nisan.2015)

- Resmî Gazete, (21.06.2006). 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, s.26205. www.resmigazete.gov.tr, (10.Nisan.2015)
- Resmî Gazete, (02.11.1984). 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, s.18563. www.resmigazete.gov.tr, (10.Nisan.2015)
- Resmî Gazete, (20.04.1990). 3624 Sayılı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun, s. 20498, www.resmigazete.gov.tr, (10.Nisan.2015)
- Resmî Gazete (06.01.1961). 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, s.10700. www.resmigazete.gov.tr, (10.Nisan.2015)
- Resmî Gazete (21.07.2004). 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, s.25529. www.resmigazete.gov.tr, (10.Nisan.2015)
- Resmî Gazete (11.08.1970).1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu, s.13576. www.resmigazete.gov.tr, (10.Nisan.2015)
- Sakarya Büyükşehir Belediyesi, www.sakarya.bel.tr (15.Haziran.2016)
- Sarıöz, Y. (2006). Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırımların Teşvikler ve Ekonomik Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara :Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Savaşan, F. (2006). Vergisel Teşviklerin Yabancı Doğrudan Yatırımlar Üzerindeki Etkisi. *Mevzuat Dergisi*. <http://www.mevzuatdergisi.com/2006/11a/02.htm> (22.Aralık.2015)
- Takım, A. (2010). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi : Zonguldak-Bartın ve Karabük Örneği . e-Journal of New World Sicences Academy, 5.3, http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_dosyaları/NWSA-2955-2-7.pdf (12.Ekim.2015)
- Tatar, G. (2011). Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları ve Çukurova Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAYSAD Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği, www.taysad.org.tr (03.Mayıs.2014)
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, www.abgs.gov.tr, (15.Eylül.2014)
- T.C. Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, www.invest.gov.tr (04.Nisan.2015)
- T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr (03.Mart.2014)
- T.C. Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr (05.Nisan.2015)
- T.C. Sakarya Valiliği, www.sakarya.gov.tr (09.Haziran.2016)

- Tekin, M. (2009). Yatırım Teşviklerinin Kütahya İl Ekonomisi Üzerine Etkilerin Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Temiz, D. (2008). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006 Dönemi. *2. Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, 20-22.
- Tokucu, E. Ve Yüce, A. (2013). Türkiye’nin İhracat Performansının 1980 Sonrası Dönemde Gelişimi ve İhracatın Artırılmasında Uluslar Arası Pazarlama İnovasyonunun Rolü. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*. 2.1, 47-75.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6.4, 543-559, Ulakbim Veri Tabanı.
- Yatırım Destek Ofisi, www.investinsakarya.com, (14.Haziran.2016)
- Zemheri, O. (2009). AB’ye Üyelik Yolunda Tarımda Devlet Yardımlarının Düzenlenmesi. *Uzmanlık Tezi*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- 15.06.2012 Tarih ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ve Ekleri. www.ekonomi.gov.tr, (03.Şubat.2014)

EKLER

Firmanın Tanıtımı

MÜLAKAT SORULARI

- 1) Hangi bölgelerde yatırım yapıyorsunuz?
- 2) Hangi alanlarda (sektörlerde) yatırım yapıyorsunuz?
- 3) Yatırım Teşvik Belgeniz var mı?
- 4) Yatırım teşvikleri hakkında herhangi bir danışmanlık hizmeti alıyor musunuz?
- 5) Yaptığınız yatırımlarda sektörünüze ve bölgenize yönelik teşvik uygulamaları hakkında bilgi sahibi misiniz?
- 6) Yaptığınız yatırımlarda sektörünüze yönelik teşviklerin diğer bölgelerde ne şekilde uygulandığı konusunda bilgi sahibi misiniz?
- 7) Mevcut yatırımınızı yapma kararınızda uygulanmakta olan teşviklerin sektör tercihiniz üzerinde herhangi bir rolü oldu mu?
- 8) Mevcut yatırımınızı yapma kararınızda uygulanmakta olan teşviklerin bölge veya yatırım yeri tercihiniz üzerinde bir etkisi oldu mu?
- 9) Yeni bir yatırım yapacak olsanız diğer bölgelerde uygulanan teşviklerden yararlanmak için farklı bir bölgede yatırım yapmayı düşünür müsünüz?
- 10) Yatırım kararlarınızı hangi faktörler etkiliyor. Önem sırasına göre belirtiniz.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Sakarya’da doğan Zeynep KILIÇ, ilk ve orta öğrenimini Sakarya’da tamamlamıştır. 1996 yılında İnönü Üniversitesi’nden ön lisans derecesiyle, 2005 yılında da Anadolu Üniversitesi’nden lisans derecesi ile mezun olmuştur. 2005 yılından itibaren Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ünvanına, 2014 yılından itibaren de Bağımsız Denetçi ünvanına sahiptir. Dış ticaret, lojistik, otomotiv, turizm sektörlerinde 10 yıl süre ile yöneticilik yapmış olup, halen bağımsız olarak meslekî faaliyetlerini sürdürmektedir.